

Vlaanderen
is open ruimte

TEVREDENHEIDSBEVRAGING

inrichtingsprojecten
meerjarenplanning 2014-2019

VLAAMSE
LAND
MAATSCHAPPIJ

VLM.be

////////////////////////////////////

TEVREDENHEIDSBEVragING

Inrichtingsprojecten meerjarenplanning
2014 – 2019

////////////////////////////////////

INHOUD

1	aanleiding.....	3
2	doelstelling.....	4
3	aanpak.....	5
3.1	projectverloop	5
3.2	projectcoördinatie	6
3.3	doelgroep	6
3.4	digitale aanpak	8
3.5	evaluatiecriteria	8
3.6	methodiek van beoordelen	11
4	resultaten.....	12
4.1	deelnamecijfers	12
4.2	profiel van de deelnemers	14
4.3	beoordeling	16
4.3.1	leeswijzer	16
4.3.2	projectkwaliteit	18
4.3.3	omgevingskwaliteit	43
4.3.4	open vragen	72
4.3.5	landinrichting en instrumenten	92
5	conclusies en aanbevelingen	96
5.1	inleidend	96
5.2	wat goed is	97
5.3	wat duidelijker moet & wat beter kan	98
6	samenvattend	109
7	bijlagen.....	112
7.1	uitnodigingsmail	112
7.2	vragenlijst	113
7.3	overzicht deelnemende overheden en organisaties	124
7.4	overzicht bevroagde projecten	126
7.5	integraal overzicht conclusies en aanbevelingen	128
7.6	integraal overzicht commentaar	150

1 AANLEIDING

Deze tevredenheidsbevraging heeft haar oorsprong in de meerjarenplanning van de VLM voor de periode 2014-2019. In die meerjarenplanning kreeg het meten van de tevredenheid over onze inrichtingsprojecten bijzondere aandacht:

- *‘In strategische open ruimte gebieden, waar water-, natuur-, landschaps- en landbouwdoelen worden samengebracht in uitvoerbare en gedragen plannen, voorziet de meerjarenplanning om de tevredenheid bij de landbouwbedrijven over de economische vitaliteit na te gaan met een specifieke indicator. Een eerste stap is de beschikbaarheid van de indicator. Een tweede stap is de meting van een tevredenheidspercentage.*
- *In gebieden onder verstedelijkingsdruk versterken we de omgevingskwaliteit en voorziet de meerjarenplanning de mogelijkheid om de tevredenheid over de omgevingskwaliteit na te gaan, te onderzoeken en vervolgens een tevredenheidspercentage te meten bij de beleidsmakers, bedrijven, burgers, comités/commissies, planbegeleidingsgroepen.*
- *Waar de VLM-expertise wordt ingezet met het oog op flankerend beleid, peilen we naar de tevredenheid met betrekking tot het draagvlak voor investeringsprojecten bij open ruimtegebruikers. Ook hier komt de stapsgewijze aanpak terug: eerst de mogelijkheid om de tevredenheid over het draagvlak voor investeringsprojecten nagaan, onderzoeken en vervolgens de meting van een tevredenheidspercentage uitvoeren.’*

Met die opdracht uit de meerjarenplanning als uitgangspunt, werd binnen de VLM gestart met het ontwikkelen van een methodiek om de tevredenheid van beleid, burgers, bedrijven en organisaties over de kwaliteit van de omgeving in gebieden waar VLM actief is, in beeld te brengen.

Deze zoektocht, die gestuurd werd door de CDRA Landinrichting en Grondenbank, leidde tot een precieze opdrachtomschrijving van de tevredenheidsbevraging in de CDRA LG van 21 februari 2019:

‘In het kader van de evaluatie meerjarenplanning 2014-2019 wordt in het voorjaar 2019 een tevredenheidsbevraging georganiseerd bij de leden (effectief en plaatsvervangend) van commissies, comités en planbegeleidingsgroepen van inrichtingsprojecten die binnen het tijdsbestek van de meerjarenplanning welbepaalde mijlpalen haalden.

In de bevraging wordt gepeild naar de tevredenheid over de dienstverlening door de VLM m.b.t. een aantal criteria die mee de kwaliteit van een project bepalen (continuïteit, efficiëntie, duurzaamheid, inspraak, communicatie, tijdsplanning, ...). Andere vragenblokken peilen naar de tevredenheid over het functioneren van de adviesinstantie zelf en de tevredenheid over de aandacht die de VLM in de projecten heeft voor een aantal aspecten van omgevingskwaliteit. Specifiek voor de leden van de planbegeleidingsgroepen wordt een aantal vragen opgenomen over de kennis en toepassing van het landinrichtingsdecreet en de instrumenten. De bevraging houdt een mix van kwantitatieve en kwalitatieve (open) vragen in.'

In de opdrachtoomschrijving werd de erg ruim omschreven doelgroep ‘beleid, burgers, bedrijven en organisaties’ meer concreet en meer werkbaar gekanaliseerd naar de ‘commissies, comités en planbegeleidingsgroepen van inrichtingsprojecten’. Het is immers in die adviesinstanties dat de vertegenwoordigers van beleid, burgers, bedrijven en organisaties samen zetelen in hun opdracht om inrichtingsprojecten van de VLM te adviseren, te begeleiden of uit te voeren.

De ‘strategische open ruimte gebieden’, ‘gebieden onder verstedelijkingsdruk’ en ‘expertise in flankerend beleid’ werden voor de tevredenheidsbevraging gevat onder de noemer ‘inrichtingsprojecten die binnen het tijdsbestek van de meerjarenplanning 2014-2019 welbepaalde mijlpalen haalden’. Dit leidde tot de lijst van bevraagde inrichtingsprojecten, die in de bijlagen onder hoofdstuk 7.4 te raadplegen is.

2 DOELSTELLING

De VLM organiseert deze tevredenheidsbevraging om een helder beeld te krijgen van de tevredenheid van de leden van de adviesinstanties over de kwaliteit van de dienstverlening in de inrichtingsprojecten van de VLM uit de meerjarenplanning 2014-2019.

Het peilen naar de tevredenheid gebeurt via een set van vragen met evaluatiecriteria die gericht zijn op een beoordeling van de projectkwaliteit, de omgevingskwaliteit en (specifiek voor de leden van de planbegeleidingsgroepen) de toepassing van het decreet landinrichting.

De resultaten van de tevredenheidsbevraging zijn voor de VLM geen eindpunt. Ze zijn het vertrekpunt voor het formuleren van aanbevelingen om de projectwerking te verbeteren, met de volgende vragen als basis: waar liggen de verbeterpunten, met welke acties en met welke prioriteit kunnen we die realiseren, en hoe meten we de vooruitgang? Een eenvoudig antwoord op deze laatste vraag (en een aanbeveling die in dit rapport geformuleerd wordt) is het opnieuw organiseren van een tevredenheidsbevraging voor het ondernemingsplan 2020-2024, met dezelfde evaluatiecriteria, dezelfde doelgroep en een gelijkaardige methodiek. De resultaten van de huidige bevraging kunnen daarbij als nulmeting dienen, zodat de evoluties kunnen gemeten worden.

De schaalgrootte van de bevraging en de uitgebreide set en brede focus van de vragen laten toe om trends te detecteren en aanbevelingen te formuleren, maar dat gebeurt met een ‘grootste algemene deler’ over de projecten en projecttypes heen. Het is in dit rapport niet de bedoeling om conclusies en aanbevelingen op het niveau van de individuele projecten op te nemen. Dat vraagt een aanpak op maat van elk project, een aanpak die een vijfjaarlijkse bevraging met vrij algemeen geformuleerde vragen niet biedt en niet de bedoeling heeft om te bieden. Het is daarom zeker aan te bevelen om met regelmaat evaluatiemomenten in te bouwen in de loop van het traject van de inrichtingsprojecten zelf.

Een andere kanttekening bij het interpreteren van de resultaten van deze bevraging is dat de beoordeling en het commentaar van de leden niet zomaar gelezen mogen worden als een formeel standpunt van de overheid of organisatie waarvoor zij zetelen. Ook dit is niet het opzet van deze bevraging. De beoordelingen en commentaren geven de mening weer van het individuele lid van de adviesinstantie, van wie de ervaringen en

inzichten mee gekleurd zijn door de context van het project dat hij of zij beoordeelt. Het peilen naar de tevredenheid op 'strategisch' niveau vraagt een andere doelgroepenbenadering en methodiek, zoals die bijvoorbeeld toegepast werden in de externe klantenbevraging (2014-2015) die de VLM uitvoerde met diepte-interviews bij haar strategische partners (zie hoofdstuk 3.5).

3 AANPAK

3.1 PROJECTVERLOOP

- een eerste aanzet van mogelijk te bevragen projecten en een ontwerp van vragenlijst werden in een aantal overlegmomenten getoetst bij inhoudelijk deskundigen in de cd en de regio's, en besproken op de CDRA LG van 16 januari 2019, het functioneel overleg projectleiding van 29 januari 2019, het functioneel overleg projectontwerp van 15 februari 2019 en de CDRA Platteland en Mestbeleid van 28 februari 2019;
- de precieze opdrachtschrijving van de tevredenheidsbevraging werd, na een voorbereidend overleg op 16 januari 2019, in de CDRA Landinrichting en Grondenbank van 21 februari 2019 goedgekeurd;
- op het overleg CDRA LG van 21 februari 2019 verklaarde de vergadering zich akkoord met het eindvoorstel van vragenlijst, de selectie van te bevragen projecten, de aanpak en het stappenplan voor de tevredenheidsbevraging;
- op 12 maart 2019 werden in een overleg met het Instituut voor de Overheid van de KUL bijkomend volgende aspecten van de bevraging gescreend: worden de vragen op de juiste manier geformuleerd om tot heldere conclusies te kunnen komen; wordt een correcte schaalindeling gebruikt; hoe kan de rapportage opgebouwd worden; hoe kunnen de aanbevelingen naar actieplannen vertaald worden. Dit overleg past in de overeenkomst tussen de VLM en het Instituut over de begeleiding van de evaluatie van het decreet landinrichting;
- midden maart 2019 gebeurde, met de ondersteuning van de dienst communicatie, de digitalisering van de bevraging. Daarvoor werd gebruik gemaakt van het programma 'Flexmail';
- op 5 april 2019 keurde de directieraad de aanpak van de tevredenheidsbevraging over de meerjarenplanning 2014-2019 goed;
- de bevraging werd gelanceerd op 23 april 2019, en liep over een periode van twee maanden tot 21 juni 2019. Tussentijds werd op 21 mei een herinnering om deel te nemen verstuurd. De vragenlijst werd via een persoonlijke mail verstuurd. Het engagement om deel te nemen werd, waar dat mogelijk was, versterkt door een persoonlijke uitnodiging van de voorzitters/ secretarissen/ projectleiders van de adviesinstanties tijdens de overlegmomenten vanaf maart tot midden juni 2019.

3.2 PROJECTCOÖRDINATIE

De coördinatie van de bevraging en rapportering gebeurde door de dienst projectondersteuning van de afdeling Landinrichting en Grondenbank van de centrale directie van de VLM. De dienst kon daarbij rekenen op de ondersteuning van de dienst communicatie voor de digitalisering, van de regio's Oost en West voor het aanleveren en het mee verwerken van de gegevens, en van het secretariaat van de afdelingen Platteland en Mestbeleid en Landinrichting en Grondenbank voor de rapportering

3.3 DOELGROEP

De doelgroep voor de tevredenheidsbevraging bestaat uit de leden van de adviesinstanties voor inrichtingsprojecten (landinrichting, natuurinrichting en ruilverkaveling) die in de periode van de meerjarenplanning (2014-2019) welbepaalde mijlpalen haalden. Op aangeven van de regio's werd ook een beperkt aantal adviesinstanties voor openruimteprojecten - niet rechtstreeks gekoppeld aan landinrichting, ruilverkaveling of natuurinrichting – mee opgenomen in de bevraging.

Met adviesinstanties wordt concreet bedoeld:

- de planbegeleidingsgroepen (één of meerdere) voor de landinrichtingsprojecten;
- de projectcomités en projectcommissies voor de natuurinrichtingsprojecten;
- de coördinatiecommissies, commissies van advies, ruilverkavelingscomités, ruilcomités en provinciale comités voor de ruilverkavelingsprojecten die verlopen volgens één van de drie ruilverkavelingswetten;
- een beperkt aantal andere instanties als, bijvoorbeeld, de beheercommissie voor de natuurcompensaties Zeebrugge.

De term 'adviesinstanties' wordt in de bevraging en dit rapport, omwille van de leesbaarheid, overkoepelend gebruikt voor zowel planbegeleidingsgroepen, comités als commissies. In de praktijk is de samenstelling en zijn de opdrachten verschillend van aard. Een beknopt overzicht:

voor landinrichting:

De planbegeleidingsgroep wordt opgericht per landinrichtingsproject, nadat het project door de Vlaamse Regering werd ingesteld. Hij is samengesteld uit vertegenwoordigers van administratieve overheden, gemeenten en provincies en de verschillende doelgroepen die betrokken zijn bij het landinrichtingsproject. De minister bevoegd voor de landinrichting bepaalt welke departementen, agentschappen, provincies, gemeenten en doelgroepen bij het landinrichtingsproject betrokken zijn.

De planbegeleidingsgroep bepaalt welke landinrichtingsplannen binnen het landinrichtingsproject worden opgemaakt en ondersteunt de VLM bij de opmaak van het landinrichtingsplan van het begin tot het einde. Via een projectoproep door de planbegeleidingsgroep kunnen al kleinschalige initiatieven uitgevoerd worden na de instelling van het landinrichtingsproject.

voor ruilverkaveling:

Voor elke ruilverkaveling wordt een aparte coördinatiecommissie opgericht. Deze commissie is samengesteld uit twaalf vertegenwoordigers van de verschillende sectoren die bij de ruilverkaveling betrokken zijn: landbouw, financiën, ruimtelijke ordening, landschapszorg, natuurbehoud en de provincie. In haar samenstelling is de coördinatiecommissie een soort afspiegeling van het later op te richten ruilverkavelingscomité. De commissie begeleidt de opstelling van het ruilverkavelingsplan en geeft advies aan de minister over de uiteindelijke grens van het ruilverkavelingsgebied.

Het ruilverkavelingscomité heeft rechtspersoonlijkheid en beraadslaagt en beslist over de uitvoering van de ruilverkaveling (herverkaveling, uitvoering ruilverkavelingsplan en kostenverdeling). Het comité bestaat uit elf leden en wordt voor elke ruilverkaveling apart samengesteld volgens dezelfde bevoegdheden als die vertegenwoordigd zijn in de coördinatiecommissie. Deze voortzetting komt de continuïteit van het project ten goede. De commissie van advies adviseert het comité over diverse beslissingen. Deze commissie bestaat uit zes tot tien leden. Vier van deze leden zijn vertegenwoordigers van de eigenaars en gebruikers die bij de ruilverkaveling betrokken zijn. De overige twee tot zes leden zijn vertegenwoordigers van de streek.

De ruilverkavelingsprojecten bij grote infrastructuurwerken worden uitgevoerd door ruilcomités, de ruilverkavelingsprojecten in der minne door provinciale comités.

voor natuurinrichting:

Alle betrokken overheden, openbare besturen en maatschappelijke groepen (bijvoorbeeld natuurverenigingen, landbouwkamers) zijn vertegenwoordigd in het projectcomité. Streekdeskundigen en vertegenwoordigers van belanghebbenden (zowel van eigenaars als gebruikers) zetelen in de projectcommissie en worden zo bij de planvorming en de uitvoering betrokken. Het comité en de commissie geven advies bij iedere belangrijke stap in het project. Het projectcomité kan mensen uitnodigen om hun ingediende opmerkingen of bezwaren toe te lichten.

De bevraging werd zowel aan de effectieve als de plaatsvervangende leden van de adviesinstanties doorgemailed. Deze keuze werd bewust gemaakt om de plaatsvervangende leden die zich consistent engageren om het effectieve lid van hun organisatie te vervangen in de overlegmomenten, ook de kans te geven om hun oordeel en verbetervoorstellen te geven. De logische keerzijde van deze keuze is de negatieve weerslag op het aantal ontvangen antwoorden. Het merendeel van de plaatsvervangende leden (die ongeveer de helft van de verstuurde mails uitmaken) is weinig of niet betrokken bij het verloop van het inrichtingsproject.

Ook de effectieve en plaatsvervangende voorzitters en secretarissen van de adviesinstanties werden betrokken in de tevredenheidsbevraging. De secretarissen zijn zonder uitzondering personeelsleden van de VLM die, bijvoorbeeld als projectleider, nauw bij de inrichtingsprojecten betrokken zijn. Ze hebben in de adviesinstanties de taak om de voorzitter te ondersteunen in het proces van besluitvorming van het inrichtingsproject. In de behandeling van de vragen, verderop in dit rapport, wordt duidelijk aangegeven wanneer commentaar of suggesties afkomstig zijn van personeelsleden van de VLM.

Omdat ‘adviesinstanties’ specifiek als doelgroep bepaald werden, worden de landinrichtingsprojecten spoor 2 (die een Vlaamse of een lokale overheid als initiatiefnemer hebben en die anders dan ruilverkaveling, natuurinrichting en landinrichting geen formele ‘adviesinstanties’ voorzien) niet meegenomen in deze tevredenheidsbevraging. In de marge van de overlegmomenten over de tevredenheidsbevraging werd de afspraak gemaakt om voor de bevraging naar de tevredenheid over spoor 2- projecten, en aanvullend ook voor

landbouweffectrapporten (LER), studies en overeenkomsten lokale grondenbank, een aanpak op maat uit te werken.

Voor de evaluatie van spoor 2 – projecten wordt dit verder opgevolgd in het overleg met de regiocoördinatoren spoor 2. Voor LER, studies en overeenkomsten lokale grondenbanken bekijkt de dienst projectondersteuning, samen met de inhoudelijk deskundigen en de procesdriehoek contractbeheer, op welke manier een bevraging van de tevredenheid van de opdrachtgever een vaste plaats kan krijgen in het verloop van het traject. Dat gebeurt ook voor het peilen naar de tevredenheid van de mede-financierende partners in de uitvoeringsfase van landinrichtingsplannen, een fase waarin planbegeleidingsgroepen niet meer actief zijn.

3.4 DIGITALE AANPAK

De tevredenheidsbevraging volgt de methodiek van een schriftelijke bevraging via een webtoepassing en werd opgemaakt en verwerkt in het programma Flexmail. Het antwoordformulier kon van 23 april 2019 tot 21 juni 2019 geopend en beantwoord worden via een link in de uitnodigingsmail van de gedelegeerd bestuurder van de VLM.

Een kanttekening bij de digitale aanpak is de vaststelling, die naar boven kwam bij het klaarmaken van de maillijst, dat de VLM niet over het mailadres beschikt van 186 leden van de geselecteerde inrichtingsprojecten. De verzending en verwerking van antwoordformulieren via de post houdt op deze schaalgrootte een aanzienlijke extra werk- en tijdslast in. Daarom werd de keuze gemaakt om, samen met de digitale versie, niet ook een papieren versie te verspreiden. Dat is een keuze die ingegeven wordt door efficiëntie, maar die ook inhoudt dat 186 leden niet de kans hadden om deel te nemen aan de bevraging. Het dichten van deze 'digitale kloof' is een aandachtspunt dat het best tijdig meegenomen wordt in de voorbereiding van de volgende tevredenheidsbevraging.

Hetzelfde geldt voor een aantal beperkingen van het programma Flexmail, die door een aantal respondenten gesignaleerd werden als een extra drempel om deel te nemen. Zo is het bijvoorbeeld voor de deelnemer niet mogelijk om, na het verzenden van de bevraging, een overzicht van de gegeven antwoorden in te zien. Het heen en weer scrollen tussen de verschillende pagina's van de bevraging tijdens het invullen, kan er ook voor zorgen dat de beoordeling van en het commentaar bij eerder ingevulde vragen gewist worden. Het is te begrijpen dat dit nogal ontmoedigend werkt.

Deze beperkingen werden al tijdens de voorbereiding van de bevraging opgemerkt en aan de ontwikkelaars van Flexmail doorgegeven, maar konden door hen niet opgelost worden.

3.5 EVALUATIECRITERIA

De bevraging, een mix van kwantitatieve en kwalitatieve (open) vragen, kan ingedeeld worden in vijf vragenreeksen die een verschillende evaluatiefocus hebben.

In een **tweede vragenblok**, dat alleen geopend kan worden door de respondenten die aangeduid hebben dat ze in een planbegeleidingsgroep van een landinrichtingsproject zetelen, wordt een aantal vragen opgenomen over de kennis en toepassing van het landinrichtingsdecreet en de instrumenten (afweging). De antwoorden op deze laatste vragen worden mee verwerkt in de evaluatie van het decreet landinrichting.

In het **vierde vragenblok** peilen de vragen naar de tevredenheid over de aandacht die de VLM in de projecten heeft voor de kerncriteria van omgevingskwaliteit. In 2015 werd, met externe begeleiding door het consortium IDEAconsult – Omgeving – Tri.zone – Jusbox, een leidraad ontwikkeld inzake gebiedsgericht werken aan omgevingskwaliteit. Daarin werd omschreven wat omgevingskwaliteit precies is en werd een stappenplan uitgewerkt om ‘omgevingskwaliteit na te streven en te koesteren in gebiedsgerichte projecten en processen.’ De vragen in het vierde vragenblok werden afgeleid van de negen kernkwaliteiten waarmee de VLM het begrip ‘omgevingskwaliteit’ invult:

- Aan deze lijst werden extra vragen toegevoegd die peilen naar de tevredenheid over de aandacht die de VLM in haar projecten besteedt aan maatregelen voor klimaatmitigatie en -adaptatie.

De volledige vragenlijst werd als bijlage 7.2 achteraan dit rapport gevoegd.

De lijst van vragen **kwam tot stand in overleg** met inhoudelijke deskundigen van VLM Brussel en beide regio's en werd mee gescreend door het Instituut voor de Overheid van de KUL. Een belangrijk uitgangspunt bij het formuleren van de vragen is dat de focus specifiek gericht is op de tevredenheid over de dienstverlening en inspanningen van de VLM, en niet breeduit de tevredenheid over de projecten bevraagt. Die keuze zorgt er mee voor dat de aanbevelingen en vervolgacties vooral in eigen huis kunnen aangepakt worden en 'externe factoren' niet te veel als bliksemafleider kunnen dienen.

Bij het samenstellen van de vragen werd **rekening gehouden met eerdere (tevredenheids)bevragingen** die door, of in opdracht van de VLM georganiseerd worden. De meest relevante bronnen waren:

- de tevredenheidsbevraging (organisatie door VLM) die in 2008-2009 naar aanleiding van het sluiten van de beheerovereenkomst van de VLM met de Vlaamse regering georganiseerd werd; deze beheerovereenkomst voorzag een aantal "indicatoren" en bijhorende "prestatienormen" om te meten in hoeverre de vooropgestelde doelstellingen werden gerealiseerd. Om aan deze indicator invulling te kunnen geven werd in juni 2008 gestart met het opmaken van een tevredenheids-bevraging.

De doelgroep van deze bevraging (deels via mail, deels via post verstuurd), de leden van de adviesinstanties van ruilverkaveling, natuurinrichting en landinrichting, is vergelijkbaar met de doelgroep van de huidige tevredenheidsbevraging. Een aantal vragen over de kwaliteit van de dienstverlening (bijvoorbeeld voor de criteria 'kennis en expertise', 'inspraak', 'tijdsbewaking') hebben ook in de huidige bevraging een plaats gekregen.

In de behandeling van die criteria in dit rapport wordt telkens ook verwezen naar de resultaten die voor dezelfde vraag in 2009 naar boven kwamen. Dat gebeurt niet met de bedoeling om deze resultaten als nulmeting te gebruiken voor de resultaten van 2019. Na tien jaar van diverse beleidsevoluties, ontwikkelingen in de verschillende inrichtingsinstrumenten en een andere methodiek om te beoordelen wordt toegepast, is dat niet mogelijk en niet zinnig. Dat neemt niet weg dat er wel verschillen of gelijkenissen in de resultaten kunnen geduid worden.

- de externe klantenbevraging – kwalitatieve bevraging (organisatie door VLM) over tevredenheid en toekomstige samenwerkingsmethoden in de tweede helft 2014 – eerste helft 2015 in voorbereiding van de opmaak van het strategisch plan VLM voor de periode van 2016-2020. De inzichten uit de kwalitatieve klantenbevraging dienden in eerste instantie om het nieuwe strategisch plan en de meerjarendoelstellingen mee te onderbouwen. Bijkomend leverde de bevraging aanknopingspunten aan voor de kwaliteit van de dienstverlening en de uitbouw van het belanghebbendenmanagement van de VLM.

De klantenbevraging gebeurde door middel van diepte-interviews met zeventien van de meest relevante belanghebbenden voor de werking van de VLM, waaronder Vlaamse administraties als VMM en Albon, middenveldorganisaties als BB en Natuurpunt, provinciale en gemeentelijke overheden.

Ook uit deze externe klantenbevraging werd een aantal vragen (zoals over de verbindende rol van de VLM, kennis- en informatieoverdracht, voldoende benutten van de instrumenten landinrichting en een aantal open

vragen) opgenomen en wordt in de behandeling van die vragen verwezen naar de resultaten die voor dezelfde vraag in 2015 naar boven kwamen.

Een directe vergelijking tussen de resultaten van de bevestigingen van 2015 en 2019, die een verschillende doelstelling, doelpubliek en methodiek van bevestigingen hebben, is hier evenmin mogelijk maar er kunnen wel een aantal trends onderscheiden worden

- **andere onderzoeken** die in de voorbereiding van dit rapport meegenomen werden, zijn:
 - Tevredenheidsonderzoek bij landbouwers na een ruilverkavelingsproject (2003, afdeling landelijke inrichting VLM Brussel);
 - Plattelandsproject De Merode, even op pauze... (interne en externe evaluatie van 5 jaar plattelandsproject de Merode; intern door VLM, 2010);
 - Evaluatie van de instrumenten van het mestbeleid met het oog op verbeteringstrajecten., eindrapport door Instituut voor de Overheid, Kul, februari 2012;
 - Evaluatie van de pilootlandinrichtingsprojecten Noordoost-Limburg, De Westhoek, Grote Netegebied en Leie & Schelde, Eindrapport – April 2013 door IDEA Consult; m.m.v. Afdeling Bos, Natuur en Landschap, KU Leuven, Spatial Application Division Leuven (SADL), KU Leuven in opdracht van de VLM;
 - Online-bevraging landbouwers over de dienstverlening van bedrijfsplanners (intern VLM, 2018).

3.6 METHODIEK VAN BEOORDELEN

Voor het beoordelen van de vragen in de vragenblokken 2 (landinrichting), 3 (projectkwaliteit) en 4 (omgevingskwaliteit) werd, mede op advies van het Instituut voor de Overheid, een beperkt aantal (twee) **eenvoudige en overzichtelijke schalen** toegepast:

- voor de vragenblokken 2 en 4 kon een keuze gemaakt worden tussen:
helemaal oneens – oneens – noch oneens, noch eens – eens – helemaal eens – niet relevant
- voor het vragenblok 3 waren de mogelijke opties:
erg ontevreden – ontevreden – noch ontevreden, noch tevreden – tevreden – erg tevreden – niet relevant

De mogelijkheid om bij elke vraag **‘niet relevant’** te kiezen, was onder andere belangrijk omdat dezelfde set van vragen van toepassing is op zowel ruilverkaveling, natuurinrichting als landinrichting, inrichtingsinstrumenten die elk een eigen focus hebben. Om een concreet voorbeeld te geven: de vraag of de VLM met het project op een voldoende manier bijdraagt tot een meer vitale en duurzame landbouw, heeft voor een ruilverkavelingsproject een heel andere relevantie dan voor een natuurinrichtingsproject. Ook het feit dat zowel projecten in een prille planvormingsfase als projecten in een ver doorgedreven uitvoeringsfase beoordeeld worden, zorgt ervoor dat een beoordeling over, bijvoorbeeld, beheersmaatregelen (nog) niet altijd aan de orde zijn in een project.

Met uitzondering van de antwoorden op open vragen uit het laatste vragenblok en het aanvullen van de beoordeling met commentaar en suggesties, was het geven van een beoordeling noodzakelijk om naar de volgende vraag door te kunnen gaan.

Bij elke vraag uit de vragenblokken over 'projectkwaliteit', 'omgevingskwaliteit' en 'landinrichting en instrumenten' hadden de respondenten de mogelijkheid om hun beoordeling verder toe te lichten of verbetersuggesties te geven in een commentaarveld.

4 RESULTATEN

4.1 DEELNAMECIJFERS

De bevraging werd op 23 april 2019 naar 1042 mailadressen van effectieve en plaatsvervangende leden van de adviesinstanties gestuurd. Voor 27 van die adressen kwam er een automatische melding terug dat het mailadres niet actief was wegens pensionering van de geadresseerde, een andere werkomgeving, langdurige afwezigheid, enzoverder.

Van het totaal van 1015 potentiële deelnemers namen 142 leden deel aan de bevraging. Dat betekent een globaal antwoordpercentage van 14 %. Een belangrijke nuancering daarbij is het onderscheid tussen het antwoordpercentage van de effectieve leden en dat van de plaatsvervangende leden. Het merendeel van de plaatsvervangende leden (die ongeveer de helft van de mailadressen uitmaken) is niet of minder direct betrokken bij het verloop van het inrichtingsproject.

Dat komt ook duidelijk naar boven in de deelnamecijfers. Van de effectieven namen 115 leden (inclusief 14 voorzitters en 7 secretarissen) deel, wat een antwoordpercentage van 22,6 % inhoudt. Voor de plaatsvervangende leden, met 27 deelnames, wordt een antwoordpercentage van 5,3% genoteerd.

Van de 142 deelnemers gaven 83,1 % aan dat ze meer dan de helft van de vergaderingen van de adviesinstantie tot nog toe meemaakten. Die vraag werd mee opgenomen als indicator voor de mate van betrokkenheid en kennis van zaken over het inrichtingsproject, over het 'statuut' van effectief of plaatsvervangend lid heen.

Het is niet zo verbazend dat de hoogste piek in deelname meteen na het versturen van de uitnodigingsmail ligt. Na die eerste paar dagen kwamen de antwoorden druppelsgewijs binnen. Het is wel opmerkelijk dat de herinneringsmail, die na verloop van een maand verstuurd werd, nog ongeveer de helft van de deelnemers aangespoord heeft om de bevraging in te vullen. De stimulans van een herinneringsmail had dus een aanzienlijk impact.

Hoe moeten we deze antwoordpercentages inschatten? Levert een globaal antwoordpercentage van 14 % (22,6 % van de effectieve leden en 5,3 % van de plaatsvervangende leden van de adviesinstanties) een voldoende

representatief beeld over de tevredenheid van de dienstverlening van de VLM in de inrichtingsprojecten? We hebben in de VLM geen sluitend vergelijkingsmateriaal om dit te toetsen. Deze bevraging is een nulmeting, op basis waarvan we in de toekomst evoluties kunnen meten, ook in deelnamecijfers. Om een objectieve inschatting te kunnen maken, werd het advies gevraagd van onderzoeker Bart De Peuter, als medewerker van het Instituut voor de Overheid (KUL) medeauteur van de vierdelige 'Handleiding Beleidsevaluatie':

"De responsgraad op mailenquêtes hangt van veel factoren af: relatie tussen afzender en respondenten (Kent men elkaar persoonlijk of niet?), de lengte en inhoud van de vragenlijst, complexiteit van vraagstelling, gebruiksvriendelijkheid van online survey (lay-out e.d.), eventuele incentives om te antwoorden, timing, tijdspanne om te kunnen antwoorden, etc.

Aangezien de categorie van plaatsvervangers per definitie minder ervaring zal hebben met de effectieve vergaderingen, lijkt me hier vooral de 22,6% responsgraad bij de effectieve leden relevant; dat is een gemiddeld cijfer dat men voor dit soort van enquêtes mag verwachten. In de literatuur zie je richtcijfers 20 à 30 % maar ook 15% responsgraad.

Naar representativiteit is het zeker een pluspunt dat mensen met kennis van zaken hebben geantwoord (+80% woonde meer dan de helft van de vergaderingen bij), net als de gelijkwaardige verdeling naar types projecten en actoren (overheid / niet-overheid)."

Voor de bevraging werden de adviesinstanties van 54 landinrichtings-, natuurinrichtings- en ruilverkavelingsprojecten geselecteerd, waaronder 15 voor landinrichting (met vaak meer dan één planbegeleidingsgroep per project), 21 voor natuurinrichting en 18 voor ruilverkaveling. Ook de adviesinstanties van 2 projecten (natuurcompensaties Zeebrugge en Stokstorm) die geen ruilverkavelings-, landinrichtings- of natuurinrichtingsproject zijn, werden bevragd;

In hoofdstuk 7.4 vindt u het overzicht van de geselecteerde projecten, met het aantal antwoorden per project. Voor een beperkt aantal projecten ontvingen we geen reacties. Voor de projecten waarvoor we respons kregen, varieert het aantal antwoorden tussen minimaal 1 en maximaal 12. Er werd ook een aantal reacties verstuurd voor projecten, die niet in de selectielijst waren voorzien. Dat is te verklaren door het feit dat een aantal leden in de adviesinstantie van verschillende VLM-projecten zetelen, en voor hun beoordeling een project kozen dat niet in de selectielijst voorkomt. Hun evaluaties werden in ‘andere’ verzameld.

4.2 PROFIEL VAN DE DEELNEMERS

In welke adviesinstantie zetelen zij?

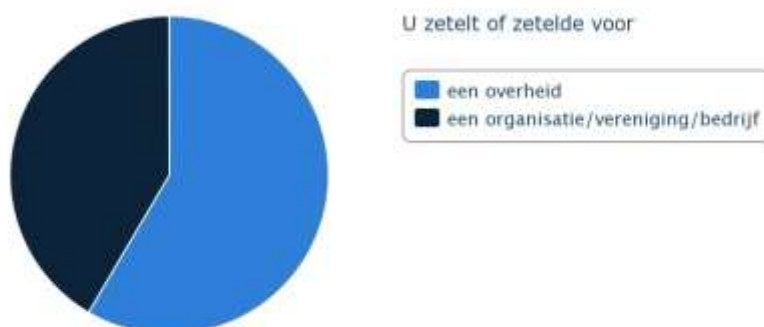

De types van inrichtingsprojecten zijn vrij evenredig vertegenwoordigd in de bevraging:

- 35,21 % is lid van een planbegeleidingsgroep van een landinrichtingsproject;
- 29,58 % zetelt in een coördinatiecommissie, commissie van advies of (ruil)comité voor een ruilverkavelingsproject;
- 28,17 % maakt deel uit van een projectcommissie of projectcomité voor natuurinrichting;
- 7,04 % plaatst zich onder andere.

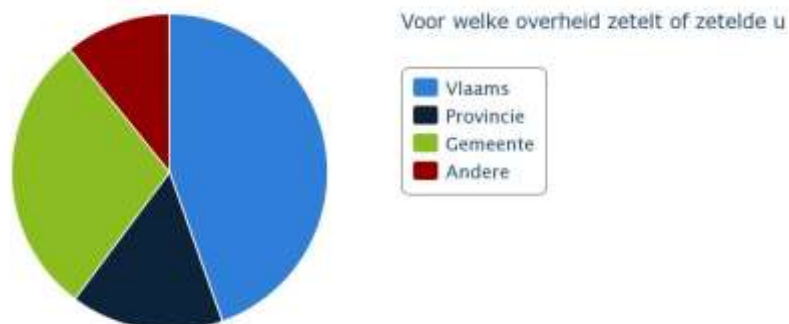
In de overzichtstabel als bijlage bij dit rapport (hoofdstuk 7.4) wordt gepreciseerd welke projecten beoordeeld worden. In het hoofdstuk hierboven werd al de verdeling tussen effectieve leden, plaatsvervangende leden, voorzitters en secretarissen aangehaald.

Voor wie zetelen zij?

Van de 142 deelnemers vertegenwoordigen 83 deelnemers of 58,45 % een overheid. De resterende 59 deelnemers of 41,55 % is niet-overheid en maakt deel uit van een organisatie/vereniging/bedrijf.

De deelname vanuit de *overheid* kan verder onderverdeeld worden in:

- 44,58 % deelname vanuit Vlaamse overheden (met het Agentschap voor Natuur en Bos met 9 deelnames bovenaan de lijst);
- 28,92 % antwoorden vanuit de gemeenten (22 gemeentebesturen namen deel);
- 15,66 % van de antwoorden komen uit de provincies (alle Vlaamse provincies, met uitzondering van de provincie Antwerpen);
- 10,84 % plaatst zich onder een andere overheid (waaronder federale instanties, met de Federale Overheidsdienst Financiën opvallend met 6 deelnames bovenaan de lijst).

De deelname onder de verzamelnaam '*organisatie/vereniging/bedrijf*' is logischerwijze divers van aard. Dat komt onder andere naar boven in de antwoorden op de vraag 'wat is de doelgroep van uw organisatie/vereniging bedrijf'.

Van de 115 resultaten (het was voor de deelnemers mogelijk om meer dan één doelgroep aan te duiden) vertegenwoordigt de doelgroep 'natuur' 23,48 %, 'landbouw' 20,87 %, 'eigenaars en gebruikers' 14,78 % en 'landschap' 13,91 %. Voor de doelgroepen 'water' en 'erfgoed' gaat het telkens om 6,96 %, voor de doelgroepen 'wonen' en 'economie' om 0,87 % of telkens één deelnemer. Bos, bosbouw, trage wegen, leefmilieu en bewoners-tuiniers werden door een aantal deelnemers bijkomend als 'andere' (d.w.z. niet in de

vaste keuzelijst mee opgenomen) doelgroepen aangehaald. In een heel beperkt aantal gevallen (zie bijvoorbeeld het antwoord 'landbouw' op de vraag 'voor welke organisatie/vereniging/bedrijf zetelt u') is de organisatie niet altijd heel precies te duiden.

Een gedetailleerd overzicht van de deelnemende overheden en organisaties/verenigingen/bedrijven vindt u in bijlage 7.3.

4.3 BEOORDELING

4.3.1 LEESWIJZER

- Voor de rapportering over de resultaten van de 12 **vragen over de projectkwaliteit** en de 14 **vragen over omgevingskwaliteit** wordt éénzelfde sjabloon gebruikt.

De beoordeling wordt eerst in '**grafieken**' weergegeven, met een totaaloverzicht van de score door de 142 deelnemers en een verdere onderverdeling van de beoordeling type inrichtingsproject (ruilverkaveling, natuurinrichting, landinrichting, andere). Voor een aantal vragen is het relevant om de totaalscore ook specifiek vanuit de score vanuit een welbepaalde doelgroep te bekijken. Bij wijze van voorbeeld: hoe beoordeelt de doelgroep 'landbouw' de stelling 'De VLM draagt met het project op een voldoende manier bij tot een meer vitale en duurzame landbouw.', en hoe verhoudt dat resultaat zich met de score door alle deelnemers?

In '**hoofdpijnen commentaar**' worden de commentaren samengevat die bij de beoordeling van de vraag ingediend werden. Die hoofdpijnen zijn relevant omdat ze een inzicht geven in wat de cijfers niet tonen, het 'waarom' achter de beoordeling. Ze moeten vooral als aanvullend bij de globale beoordeling gezien worden. Hoewel de commentaarvelden vrij regelmatig ingevuld werden, met een minimum van 15 en een maximum van 40 commentaren of suggesties per vraag, blijft het immers een minderheid die zich uitspreekt. Het is ook niet onlogisch dat vooral deelnemers met een beoordeling aan de uiteinden van het spectrum ('erg oneens' of 'helemaal eens', 'erg ontevreden' of 'erg tevreden') gebruik maken van de commentaarvelden.

Het integrale overzicht van de commentaar en suggesties per vraag is als bijlage van dit rapport opgenomen in hoofdstuk 7.5. Daaruit zijn voor elke vraag twee **citaten** geplukt. Soms geven die citaten tegengestelde inzichten weer. Ze tonen op die manier de diversiteit aan van hoe onze partners in de adviesinstanties naar de open ruimte kijken, welke problemen en welke kansen ze in de inrichting zien en hoe hun kijk op, of hun verwachtingspatroon over de rol van de VLM daarin is. Soms houden ze een aanbeveling in, of illustreren ze een bijzondere invalshoek bij het beoordelen van de vraag.

In '**suggesties**' worden de verbetervoorstellen opgenomen, die door de deelnemers in hun commentaar bij een aantal vragen geformuleerd werden. De suggesties worden hier louter verzameld en letterlijk geciteerd.

Ze worden samen met de aanbevelingen uit de reeks open vragen in hoofdstuk 5 verder verwerkt en eventueel in vervolgacties uitgewerkt.

- Wat de verwerking van de resultaten van de **4 ‘open vragen’** betreft, worden de 95 antwoorden op de vraag om de ‘3 kwaliteiten in de samenwerking met de VLM aan te duiden’ en de 77 antwoorden op de vraag over de ‘3 verbeterpunten in die samenwerking’, in één overzichtslijst opgenomen. Kwaliteiten en verbeterpunten worden in het overzicht in een aantal clusters verzameld. Dat gebeurde ook voor de antwoorden van de 71 deelnemers op de vraag ‘welke 3 accenten zij in de samenwerking in de toekomst met de VLM het meest belangrijk vinden?’

De 67 antwoorden op de vraag ‘Op welke wijze kan de VLM een actievare rol spelen of bijdragen in de realisatie van de ambities en doelstellingen van uw organisatie?’ worden, omwille van de formulering van de vraag, logischerwijze niet thematisch maar per organisatie gegroepeerd.

Zoals al eerder aangehaald: de beoordeling van en het commentaar van de leden bij de reeks van open vragen mogen niet gelezen worden als een formeel standpunt van de overheid of organisatie waarvoor zij zetelen. De beoordelingen en commentaren geven de mening weer van het individuele lid van de adviesinstantie, van wie de ervaringen en inzichten mee gekleurd zijn door de context van het project dat zij of hij beoordeelt.

- De reeks van vragen over het decreet landinrichting en de instrumenten (afweging) werd in deze tevredenheidsbevraging vooral opgenomen om mee te integreren in het rapport van de eerste vijfjaarlijkse evaluatie van het decreet landinrichting. In het rapport van deze tevredenheidsbevraging wordt de verwerking van deze vragen, die alleen door de 50 deelnemende leden van de verschillende planbegeleidingsgroepen beoordeeld werden, beperkt tot het weergeven van de grafieken en cijfers van de resultaten.

4.3.2 PROJECTKWALITEIT

4.3.2.1 continuïteit

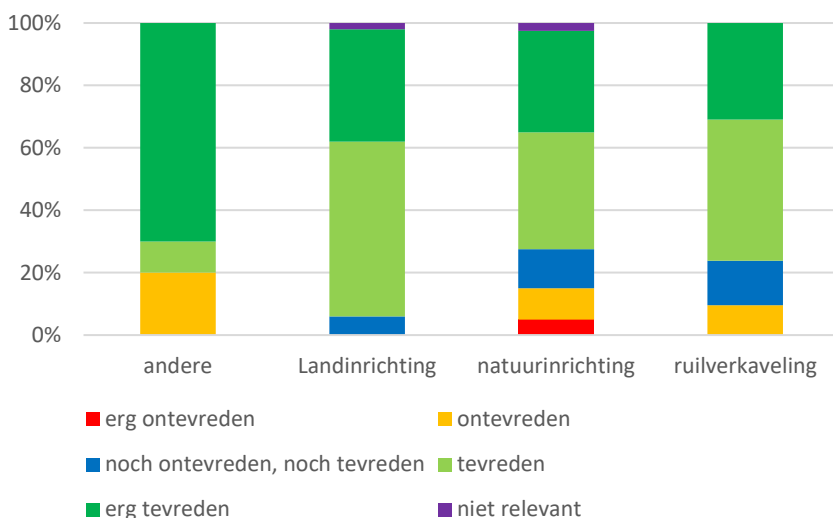
“In welke mate bent u tevreden over de aandacht die de VLM heeft voor het bijsturen van het project in functie van nieuwe noden, behoeften en ontwikkelingen (zoals nieuw beleid, ruimtelijke evoluties, ...) tijdens het projectverloop?”

GRAFIEKEN

-TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Van het totaal aantal van 142 respondenten toont iets meer dan 80 % zich **tevreden (44,37 %)** of **erg tevreden (35,92 %)**. Aan het andere eind van het spectrum zijn twee deelnemers (of **1,41 %**) **erg ontevreden** en 10 deelnemers (of **7,04 %**) **ontevreden**. Ongeveer 1 op 10 deelnemers (9,84 %) spreekt zich niet uit en kiest dus voor ‘noch ontevreden, noch tevreden’, en voor 2 deelnemers (1,41 %) is de vraag niet relevant om te kunnen beoordelen.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

- ✓ “Er wordt te gemakkelijk voorbij gegaan aan ruimtelijke evoluties. Doordat LIP's volgen op ruimtelijke ordening, wordt dit niet/amper meegenomen. Dit mag in de toekomst anders: meer samen sporen van ruimtelijke uitvoering en realisaties op het terrein.”
- ✓ “Er wordt goed afgewogen in hoeverre nieuwe inzichten, ontwikkelingen, ... het nodig maken om het project (gedeeltelijk) bij te sturen.”

In de commentaarsecties wordt er op gewezen dat het bijsturen van het project in functie van nieuwe noden, behoeften en ontwikkelingen niet zomaar op ‘automatische piloot’ mag gebeuren, maar een goede onderbouwing (bijvoorbeeld op basis van actuele monitoring) en afweging in de adviesinstanties vraagt. Daarom wordt het belangrijk geacht dat de vergadermomenten goed voorbereid worden, en dat de adviesinstantie zelf zich niet te passief toont maar haar opdracht correct opneemt. Te weinig vergaderingen, of de systematische afwezigheid van een aantal deelnemers op de vergaderingen, kunnen daar een hindernis voor zijn.

Een kanttekening die gemaakt wordt bij de flexibiliteit die de VLM voor de grote meerderheid van de respondenten aan de dag legt in het bijsturen van de projecten, is het gevaar dat dit kan leiden tot een onredelijke verlenging van de projectduur. De mogelijkheid om bij te sturen is ook niet in elke projectfase even vanzelfsprekend. Wijzigingen kunnen misschien in de planfase, maar zijn nog moeilijk in te passen, wanneer de uitvoeringfase start. Het is evenmin evident om nieuwe inzichten in te passen zonder vergunningstoestanden in het gedrang te brengen. Er wordt vastgesteld dat, omdat landinrichtingsplannen volgen op ruimtelijke ordening, er in de plannen te gemakkelijk wordt voorbij gegaan aan ruimtelijke evoluties. Niet elke deelnemer ziet de VLM als voldoende flexibel. Zo wordt aangehaald dat de VLM te pas en te onpas naar de doelstellingen van het projectrapport verwijst om suggesties tot wijzigingen af te blokken. Een aantal deelnemers merkt op dat de aandacht voor bepaalde thema's in de loop van het project gaandeweg kan verschuiven. De vaststellingen daaromtrent zijn divers van aard:

- men ziet meer aandacht voor water en natuur;
- er wordt geoordeeld dat te veel aandacht naar recreatie en toerisme gaat;
- er is te veel aandacht voor natuur, te weinig voor landbouw;
- er is te veel aandacht voor landbouw, te weinig voor natuur.

De afweging tussen belangen blijft altijd delicaat, concludeert een deelnemer. Een constante die - ook voor de volgende vragen - aan de basis ligt van het percentage 'noch oneens, noch eens' en 'niet relevant', is de bemerking dat een uitspraak over deze vraag niet aan de orde is omdat het project nog niet ver genoeg gevorderd is.

SUGGESTIES

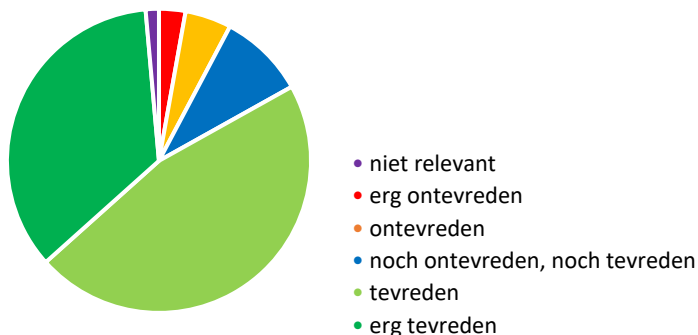
- ‘goed onderbouwen en afwegen (niet zomaar automatisch evoluties inpassen, moet over gewaakt worden’;
- ‘vraagt goede voorbereiding en samenwerking van de vergadermomenten’;
- ‘belang van (actuele) monitoringsresultaten als basis om te kunnen bijsturen’;
- ‘er wordt te gemakkelijk voorbijgegaan aan ruimtelijke evoluties; doordat LIPs volgen op ruimtelijke ordening, wordt dit weinig of niet meegenomen, zou anders moeten: ruimtelijke uitvoering en realisaties op terrein samen laten sporen)’.

4.3.2.2 draagvlak

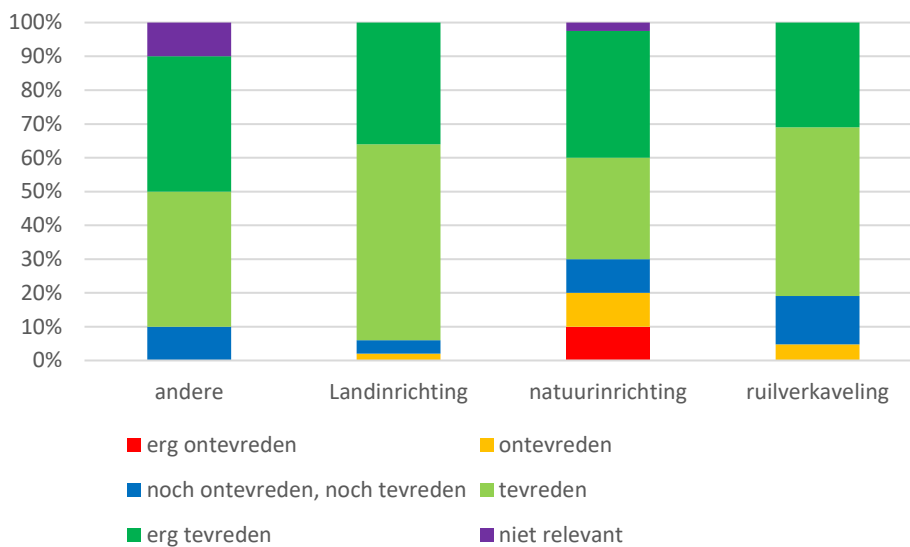
“In welke mate bent u tevreden over de inspanningen van de VLM om het draagvlak bij de doelgroepen voor het project te (helpen) versterken? “

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Een grote meerderheid is tevreden (46,48 %) of erg tevreden (35,41 %) over de inspanningen van de VLM om het draagvlak voor het project te versterken of te helpen versterken. 7,75 % toont zich ontevreden (4,93 %) of erg ontevreden (2,82 %). De keuze voor ‘noch ontevreden, noch tevreden’ wordt door 9,15 % van de respondenten gemaakt, en 1,41 % ziet de vraag als niet relevant.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

- ✓ *Ze hebben al het mogelijke gedaan om een draagvlak te creëren voor enkele projecten met een grote maatschappelijke meerwaarde op vlak van bv. natuur en recreatie, waarvoor op politiek vlak aanvankelijk weinig of geen animo was.”*
- ✓ *“Het project hield nogal wat controversiële kappingen, ontbossingen en nivelleringen in, met argumentatie naar het publiek bestaande uit een aantal ongefundeerde platitudes ('goed voor de biodiversiteit'). Er waren dan ook veel problemen met protestacties van buurtbewoners.”*

In de positieve commentaren wordt de waardering uitgesproken dat de VLM met alle betrokkenen in het project overlegt, met inbegrip van de individuele eigenaars. De aandacht en tijd die naar overlegvoering gaan, kunnen als keerzijde wel een negatief impact op het tijdsverloop van het project hebben. Communicatie en overleg zijn een continue proces.

De VLM is sterk in procesvoering voor grote inrichtingsprojecten. Ze kan op een neutrale manier in gesprek gaan met belanghebbenden. Ze heeft daarvoor veel expertise en onderlegde onderhandelaars in huis, wat tot concrete resultaten leidt. Overleg met de doelgroepen is doorheen het projectverloop een continue proces, waarbij ook over nieuwe informatie en inzichten gecommuniceerd wordt en aangepaste presentatietechnieken gebruikt worden. De VLM slaagt er in om een draagvlak op te bouwen voor projecten die een grote maatschappelijke meerwaarde hebben, ook al was voor die projecten niet a priori een politiek animo. Wanneer het 'algemeen belang' voorrang moet krijgen en de lokale besturen en adviesinstanties het hiermee eens zijn, durft de VLM het aan om die beslissing ook effectief te nemen.

Niet elke deelnemer is het ermee eens dat alle doelgroepen in gelijke mate meegenomen worden in het overlegproces. Er wordt bijvoorbeeld opgemerkt dat eigenaars en gebruikers in het concrete project nooit als volwaardige partners aanzien werden en weinig of geen inspraak hadden tijdens infomomenten. Het aanvoelen is dat (familiale) landbouw stiefmoederlijk behandeld wordt en dat beslissingen te veel vanachter het bureau genomen worden. Er wordt ook opgemerkt dat de argumenten die de VLM aanhaalt om bij het publiek draagvlak op te bouwen voor ingrijpende inrichtingswerken als kappingen, ontbossingen en nivelleringen, ongefundeerde platitudes kunnen zijn die tot protestacties van de buurt kunnen leiden.

Er kan een discrepantie zijn in de menskracht, tijd en financiële middelen waarover de leden van de adviesinstantie beschikken. Voor leden die niet op die middelen kunnen rekenen, kan het moeilijk zijn om hun adviserende rol ten volle op te nemen. Hun argumentatie en deskundigheid worden hierdoor soms in twijfel getrokken. Dat kan een gevoel van ‘nutteloosheid’ oproepen.

SUGGESTIES

- ‘Het is belangrijk dat ANB en VLM samen draagvlak voor natuurinrichting proberen versterken bij andere partners.’
- ‘Ook landbouwbedrijfsanalyses zijn een vast onderdeel. Het is daarbij soms nodig, ook in de projectvoering, voldoende ruime tijd te laten aan landbouwers, om toekomstscenario's af te wegen.’
- ‘Durf te zeggen dat er kritiek is, durf de negatieve commentaren benoemen.’

4.3.2.3 efficiëntie

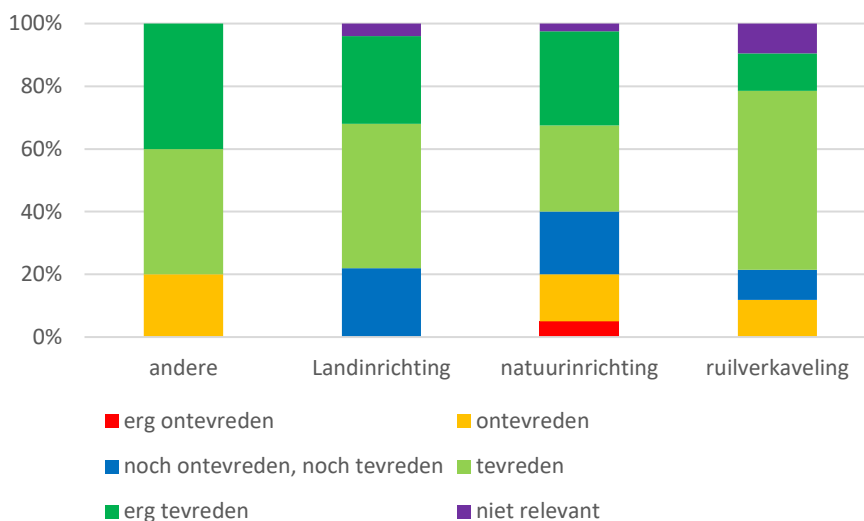
“In welke mate bent u tevreden over het evenwicht tussen de middelen (het budget en het personeel voor het project) die de VLM inzet in verhouding met de beoogde resultaten (zoals inrichtingswerken, grondverwerving, studies, ...)?”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Van het totaal aantal van 142 respondenten toont **68,31 %** zich **tevreden (43,66 %)** of **erg tevreden (24,65 %)**. Twee deelnemers (of **1,41 %**) zijn **erg ontevreden** en 13 deelnemers (of **9,15 %**) **ontevreden**. Op deze vraag reageert een vrij hoog aantal deelnemers (16,20 %) dat ze ‘noch ontevreden, noch tevreden’ zijn of duiden ze ‘niet relevant’ aan (4,93 %).

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

In de commentaarsectie komt dan ook regelmatig naar boven dat deze vraag moeilijk te beoordelen is, omdat men weinig of geen zicht heeft op de middelen en het personeel die de VLM inzet in het project. In de positieve

commentaren wordt geoordeeld dat de middelen mooi in balans zijn met de resultaten. De middelen kunnen schaars zijn, maar er wordt getracht om daar het maximum uit te halen. De VLM-medewerkers krijgen een pluim omdat met weinig menskracht veel werk verzet wordt. Dat leidt tot mooie realisaties die goed uitgevoerd zijn, al zou een wat groter budget extra kansen kunnen creëren, bijvoorbeeld voor monitoring en onderhoud van infrastructuur na uitvoering. Er wordt gewezen op het belang van kostenefficiëntie bij de begeleiding door de VLM van overheidsopdrachten. Werkingsmiddelen grondig (moeten) afwegen zorgt ervoor dat gericht gewerkt wordt, maar kan ook tot gevolg hebben dat de uitvoering vertraagd wordt.

- de verhouding tussen investeringen voor natuur aan de ene kant, en investeringen voor landbouw aan de andere kant, zit scheef; er gaat te veel budget naar maatregelen voor toegankelijkheid voor recreatie en toerisme, ten nadele van natuur;
- grondverwerving krijgt te weinig middelen;
- er wordt voor de ene commentator te veel, voor de andere te weinig geïnvesteerd in studies;
- hoge budgetten gaan naar wat 'overgedimensioneerde prestigeprojecten' genoemd worden.

- ✓ “Middelen zijn steeds schaars voor de noden op het terrein, maar er wordt altijd gepoogd het maximum uit de middelen te halen. In sommige gevallen had bijkomende middelen voor een extra studie interessant geweest om de ingrepen op het terrein nog een stap verder te brengen.”
- ✓ “Er gaat toch wel veel geld naar studies, en dat rendeert lang niet allemaal.”

- ‘Kostenefficiëntie bij de overheidsopdrachten die VLM begeleid blijft uiteraard belangrijk. Het is belangrijk dat VLM voldoende personeelscapaciteit blijft inzetten voor lopende en nieuwe natuurinrichtingsprojecten. Via natuurinrichting zijn al heel wat mooie projecten gerealiseerd, het zou erg jammer zijn als dit in de toekomst zou verminderen.’
- ‘In sommige gevallen had bijkomende middelen voor een extra studie interessant geweest om de ingrepen op het terrein nog een stap verder te brengen.’
- ‘Een project dat zo lang geleden werd bedacht en nog steeds op uitvoering wacht, zou toch eens een kritische tussentijdse evaluatie mogen krijgen, met daaraan gekoppeld misschien ook hernieuwde inzichten.’
- ‘Kan iemand een rapport maken van alle kosten (inclusief de lonen die zijn uitbetaald met belastinggeld) die tot nu toe gemaakt werden voor het project en die nog zullen moeten gemaakt worden?’
- ‘Idealiter ware het budget wat groter geweest, vooral voor post-infrastructuur monitoring en onderhoud.’

4.3.2.4 beheer

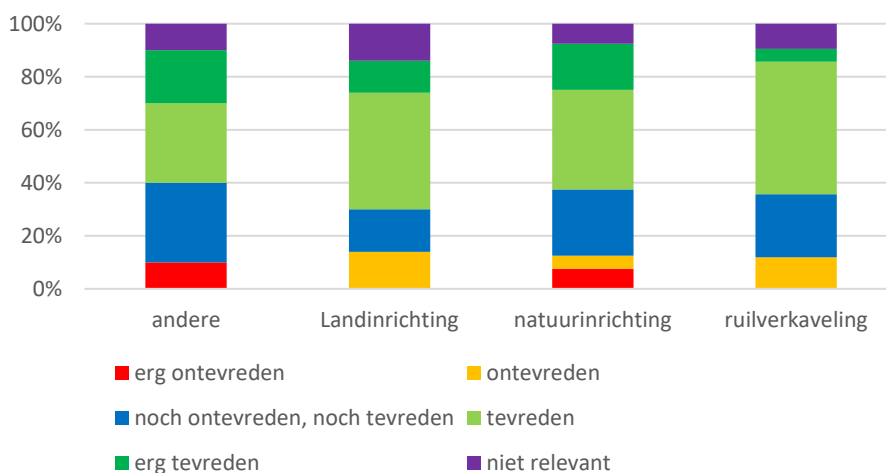
“In welke mate bent u tevreden over de aandacht die de VLM heeft voor een blijvend en kwalitatief beheer van de maatregelen na uitvoering van het project?”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Een kleine meerderheid is **tevreden (42,96 %)** en **erg tevreden (11,97 %)** over de aandacht van de VLM voor een blijvend en kwalitatief beheer na uitvoering. **9,86 %** toont zich **ontevreden**, **2,82 %** **erg ontevreden**. Niet onlogisch, omdat beheermaatregelen in een project vaak pas in een late fase aan de orde kunnen zijn, is het hoge percentage van deelnemers (iets meer dan een vijfde van het totaal, of **21,83 %**) dat voor **‘noch ontevreden, noch tevreden’** kiest of **‘niet relevant’** invult (**10,56 %**) voor deze vraag

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

Het vrij hoge percentage respondenten dat geen uitsproken mening of de vraag niet relevant vindt, wordt in de commentaarsecties uitgeklaard: de werken in het project zijn nog niet gestart of nog aan de gang; men heeft

geen goede kijk op dit aspect; het onderhoud van de maatregelen is niet ten laste van de VLM, die na uitvoering juridisch niets meer kan doen.

Een aantal commentatoren oordeelt dat de VLM in de projecten voldoende aandacht heeft voor beheer. Er is bijvoorbeeld aandacht voor een goede ontsluiting langs beheerwegen, wat voor duurzaam beheer essentieel is. Ook de aandacht voor kwalitatieve studies en een kwaliteitsvolle uitvoering (die wel als bijzonder duur wordt ingeschat) maken een goed beheer achteraf mogelijk. Voor heel wat commentatoren is beheer, of nazorg, een punt dat bijzondere aandacht verdient, bijvoorbeeld omdat het in een project niet voorzien is, niet of onvoldoende opgevolgd wordt of niet op de juiste manier gebeurt. Zo wordt een kanttekening gemaakt bij het inzetten van zware machines voor maaiwerken, en wordt vastgesteld dat percelen waar aan natuurinrichting werd gedaan, niet (of niet volledig) gemaaid werden. Bij de uitvoering van een ruilverkavelingsproject werd opgemerkt dat de aanleg van de bermen zorgde voor het verspreiden van de Japanse duizendknoop. Er is onbegrip voor de plannen van een Vlaamse overheid om weginfrastructuurwerken uit te voeren in een gebied waar een andere Vlaamse overheid in een natuurinrichtingsproject geïnvesteerd heeft.

Beheersmaatregelen blijken in de praktijk niet of niet altijd haalbaar. Ze worden als moeilijk werkbaar ingeschat of hebben een te hoge kostprijs voor een gemeente. Het beheer van de gerealiseerde structuren (dat voor de beheerder ook investeringen in duur beheermateriaal inhoudt), valt immers vaak ten laste van lokale besturen. Het risico dat niet alle gemeenten een constante visie op de open ruimte hebben, moet vanaf de planvorming meegenomen worden.

- ✓ “Vaak zijn de beheerplannen moeilijk werkbaar voor de gemeente; er zou een betere en eenvoudigere doorvertaling moeten zijn en dus ook budget om die opvolging en begeleiding van het beheer te garanderen.”
- ✓ “Ondertussen zijn er goede afspraken over hoe de opvolging van de inrichting overgedragen wordt aan de beheerder. VLM volgt minder lang op dan vroeger (slechts tot 2 jaar na uitvoering), maar mits goede afspraken en verantwoordelijkheden is dit wel werkbaar.”

SUGGESTIES

- ‘Vaak zijn de beheerplannen moeilijk werkbaar voor de gemeente, er zou een betere en eenvoudigere doorvertaling moeten zijn en dus ook budget om die opvolging en begeleiding van het beheer te garanderen. Binnen het Loket Onderhoud Buitengebied van de regionale landschappen kan dit aangeboden worden, indien er middelen voor beschikbaar worden gesteld.’
- ‘(Langdurige) Opvolging van het beheer van het overgedragen openbaar domein zou nuttig zijn.’
- ‘Het beheer van de gerealiseerde structuren valt uiteindelijk ten laste van lokale besturen die niet altijd een constante visie op de open ruimte hebben. Dat risico moet bij de planvorming ingecalculeerd zijn.’
- ‘VLM zou middelen moeten krijgen om het beheer op te volgen. Als het beheer misloopt heeft dit een negatieve impact op de uitvoerder (VLM).’
- ‘Aandachtspunt is klimaatverandering: bij planvormingsfase moet er voldoende rekening gehouden worden met klimaatrobuustheid van de doelstellingen (rekening houden met verdroging, soortenkeuze,...) en zorgen dat het beheer achteraf hier kan op inspelen (regelbare stuwen, microreliëf zodat soorten een toevluchtoord vinden,...).’

4.3.2.5 duurzaamheid

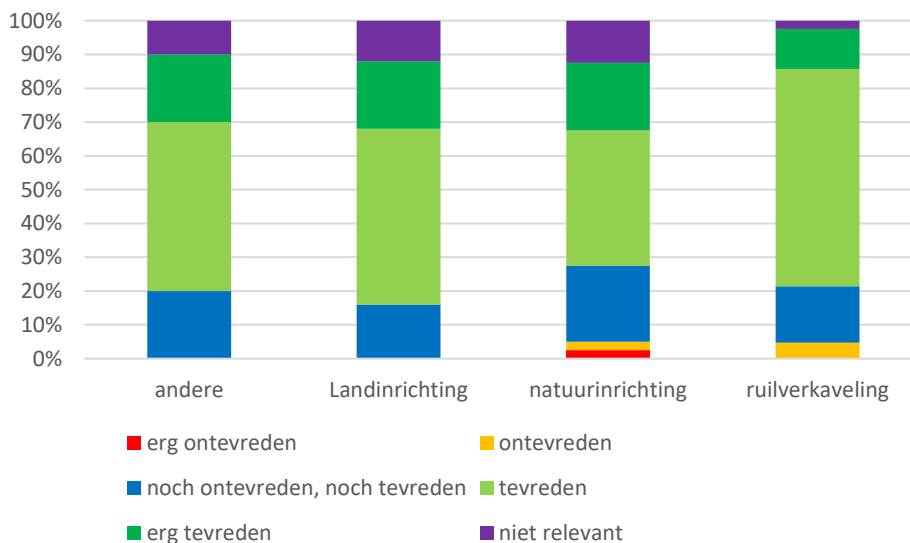
“In welke mate bent u tevreden over de duurzaamheid van de door de VLM gerealiseerde maatregelen in het project? (vb. duurzaamheid gebruikte materialen, duurzaamheid als criterium in bestekken,...).”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Van het totaal aantal van 142 respondenten toont **bijna 70 %** zich **tevreden (52,11 %)** of **erg tevreden (17,61 %)**. Het aantal **erg ontevreden (0,70 %)** of **ontevreden deelnemers (2,11 %)** blijft met 2,81 % erg beperkt. Net als voor de voorgaande vraag over beheer vindt een vrij hoog aantal deelnemers het moeilijk om het criterium van duurzaamheid in de projecten te beoordelen: 18,31 % geeft ‘noch ontevreden, noch tevreden’ aan, en 9,15 % vindt de vraag niet relevant voor het project waarover ze bevraagd worden.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

Ook voor de beoordeling over de aandacht voor duurzaamheid wordt vaak opgemerkt dat het project nog niet ver genoeg gevorderd is om sluitende uitspraken te doen of om goede voorbeelden aan te halen. Goede voorbeelden die in de commentaren naar boven komen, zijn:

- de aanleg van educatieve vlonders bij poelen en brugjes over beken;
- de maatregelen voor waterbeheersing die zowel dienstig zijn tegen overlast als mogelijk in de toekomst ingezet kunnen worden bij droogte.

Het begrip 'duurzaamheid' in de projecten is niet altijd éénduidig te vatten en kan vanuit verschillende invalshoeken geïnterpreteerd worden. Zo wordt het voorbeeld aangehaald van het gebruik van FSC- en lokaal hout voor het plaatsen van zitmeubilair. Dat is misschien vanuit ecologisch standpunt een duurzame keuze, maar als het over stevigheid en vandalismebestendigheid gaat, is dat (in vergelijking met andere materialen) minder het geval.

Voor een aantal commentatoren is aandacht voor duurzaamheid gelinkt aan aandacht voor de kwaliteit van de uitvoering van de werken. De ervaring van de leidend ambtenaar van de werken kan hierin bepalend zijn, en de lastenboeken voor de aannemers zouden strikt moeten omgaan met timing en aanpak. De vraag wordt gesteld of er geen strengere criteria voor de uitvoering van natuurinrichtingswerken moeten gelden, omdat niet alle aannemers vertrouwd zijn met deze materie.

Aandacht voor duurzaamheid wordt ook aan voldoende financiering gekoppeld. Duurzame financiering van het project na de inrichtingswerken blijft een aandachtspunt. Een beperkt budget kan tot gevolg hebben dat voorgestelde ingrepen te beperkt zijn in vergelijking met de beoogde (beleids-)doelen. Er is een kritische blik op de duurzaamheid van uitgevoerde ontbossingen (negatief voor koolstofbalans, resulterende open vegetaties vragen intensief beheer om niet overgroeid te raken) en het afgraven van veen (CO₂ komt vrij, herstel laat lang op zich wachten) in projecten.

- ✓ *“Voor natuurinrichting zouden misschien toch nog strengere criteria moeten gelden .De nauwkeurigheid van een kraanman bv bepaalt sterk het latere resultaat .Goedkopere aannemers zijn vaak niet vertrouwd met deze materie.’*
- ✓ *“Vaak wordt FSC en lokaal hout gebruikt voor zitmeubilair (vb. bank in kijkkamer aanwispotten). De keuze om een stenen kijkkamer/kijkhut te bouwen is wel duurzaam (in de zin van stevigheid/vandalismebestrijding), maar misschien minder duurzaam (in betekenis van ecologisch) in vergelijking met houten constructie.”*

SUGGESTIES:

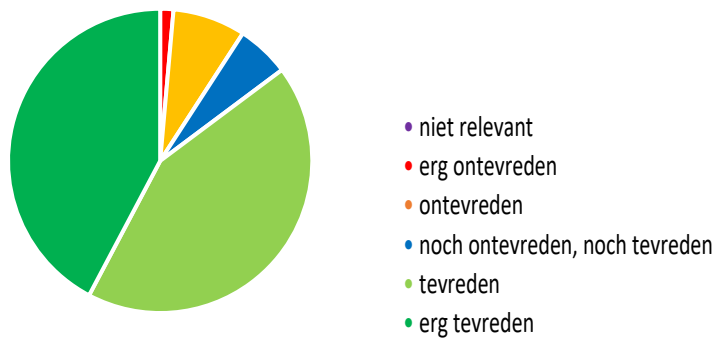
- ‘Voor natuurinrichting zouden misschien toch nog strengere criteria moeten gelden. De nauwkeurigheid van een kraanman bv. bepaalt sterk het latere resultaat. Goedkopere aannemers zijn vaak niet vertrouwd met deze materie. Bij slecht afgeleverd werk zou dit in een puntensysteem moeten opgenomen worden, wat bij een latere inschrijving een rol kan spelen naar toebedeling.’
- ‘Meer middelen aan ANB geven voor onderhoud.’

4.3.2.6 mogelijkheden tot inspraak

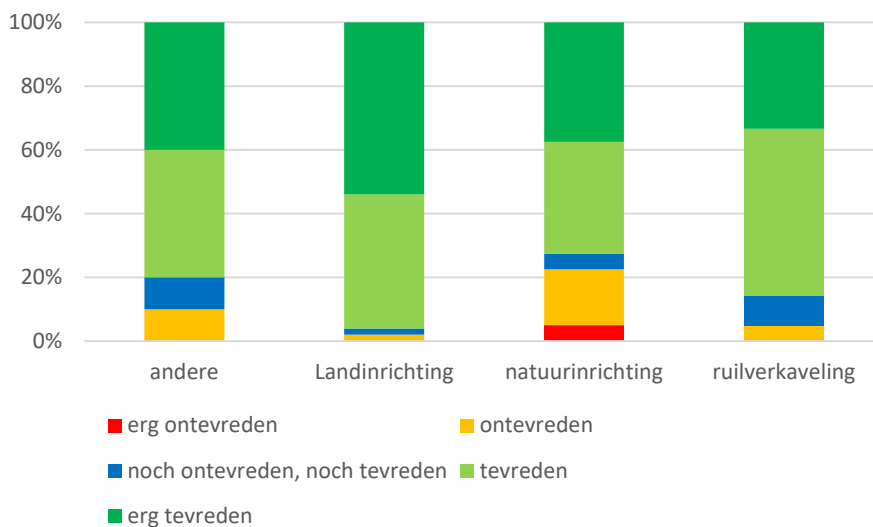
“In welke mate bent u tevreden over de mogelijkheden voor inspraak die de VLM u tijdens het verloop van het project biedt?”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

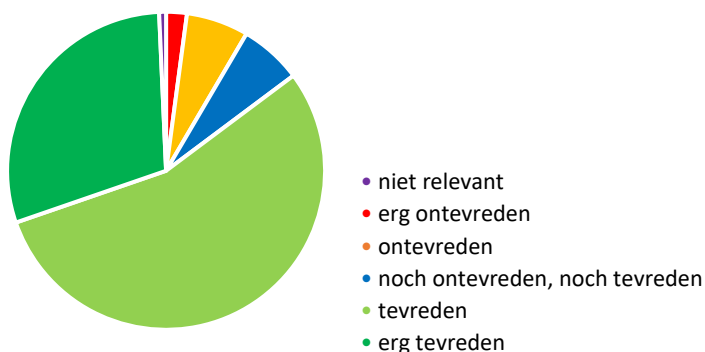
Bekijken we de respons van het **totaal aantal deelnemers**, dan is met **meer dan 85 %** een grote meerderheid (42,96 %) of erg tevreden (42,25 %). Die positieve beoordeling wordt niet gedeeld door een aantal **ontevreden** (7,75 %) en **erg ontevreden** (1,41 %) deelnemers. Bijzonder is dat deze vraag door elke respondent relevant gevonden wordt. 5,63 % kiest voor ‘noch ontevreden, noch tevreden’.

4.3.2.7 mogelijkheden tot inspraak

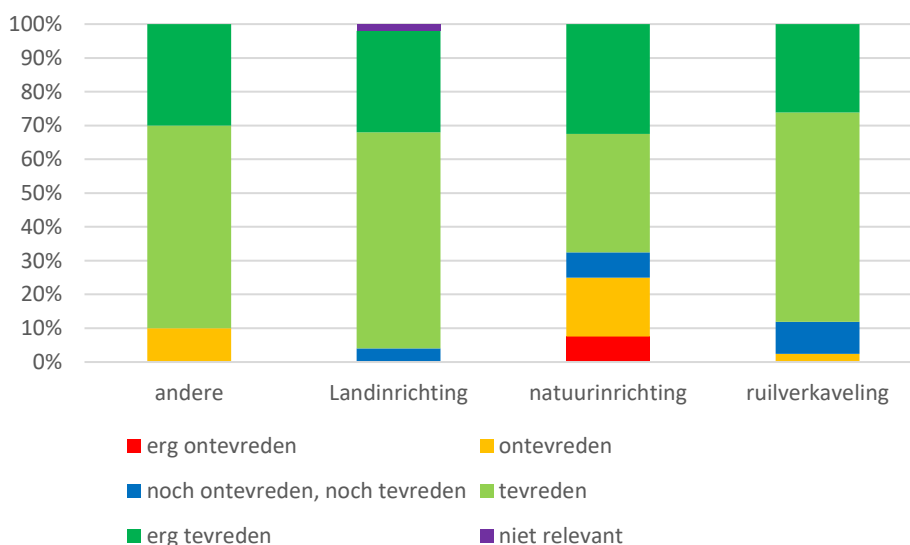
“In welke mate bent u tevreden over de wijze waarop de VLM rekening houdt met uw inspraak tijdens het verloop van het project?”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Deze vraag sluit nauw aan bij de vorige, toetst de tevredenheid over de manier waarop met de gegeven inspraak in de praktijk van de projecten rekening gehouden werd. De respons van het totaal aantal deelnemers op deze vraag toont erg gelijkaardige cijfers. Bijna **85 %** is **tevreden (54,93 %)** of **erg tevreden (29,58 %)** over de wijze waarop de VLM rekening houdt met hun inspraak. Ook de negatieve beoordelingen zijn te vergelijken, met **6,34 % ontevreden en 2,11 % erg ontevreden** deelnemers. Eén respondent ziet de vraag als niet-relevant voor het betrokken project, 6,34 % kiest voor ‘noch ontevreden, noch tevreden’.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

Net als de globale tevredenheidscijfers sluiten de aard en de argumentering van de commentaren, zowel in positieve als in negatieve zin, heel nauw aan bij de resultaten van de voorgaande vraag.

Daarnaast wordt in een commentaar dieper ingegaan op de bevinding dat niet alle leden van de adviesinstanties over dezelfde middelen of tijd beschikken om een andere visie met “bewijsmateriaal” te ondersteunen. Dat kan er toe leiden dat opmerkingen wegens gebrek aan zogezegde “deskundigheid” van de aanbrenner, aan de kant geschoven worden. Dat kan voor een gevoel van nutteloosheid zorgen of zelfs het gevoel oproepen van eerder een storende factor te zijn. Een commentator stelt dat de neutraliteit van het personeel belangrijk is, en vindt het storend dat personeel dat aan een project werkt privé betrokken is als uitbater van een landbouwbedrijf of conservator van een terrein van een natuurvereniging.

- ✓ *“Suggesties werden in de plannen verwerkt en aangepaste versies voorgelegd om de gevolgen van wijzigingen te kunnen beoordelen.”*
- ✓ *“De inspraak werd beperkt tot een openbaar onderzoek, waar we de resultaten nog niet van kennen.”*

SUGGESTIES

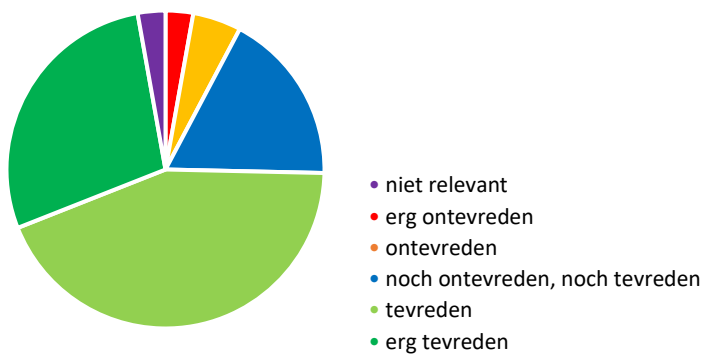
- ‘De neutraliteit van het personeel is belangrijk. Het stoort dat personeel dat aan een project werkt privé betrokken is als uitbater van een landbouwbedrijf of conservator van een terrein van een natuurvereniging. Dit zou het management van de VLM moeten verbieden.’

4.3.2.8 communicatie

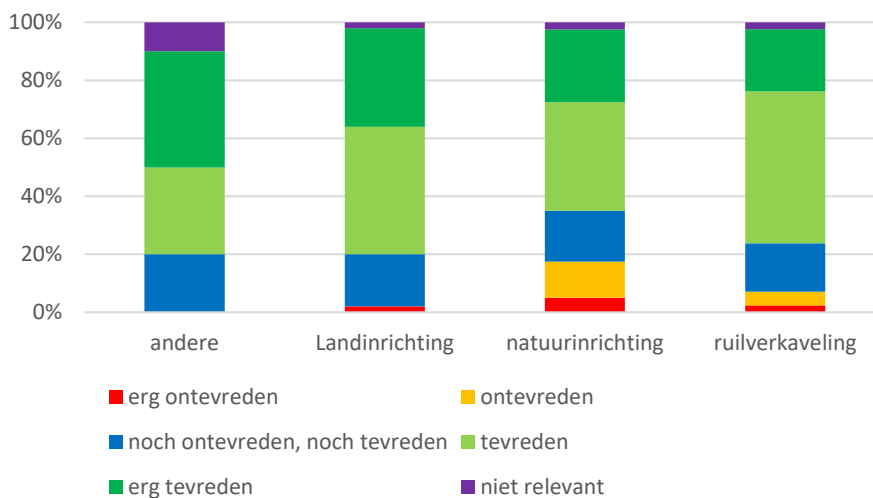
“In welke mate bent u tevreden over de inspanningen van de VLM voor het zichtbaar maken van het project en de projectresultaten voor de buitenwereld?”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Een duidelijke meerderheid is **tevreden (43,66 %)** of **erg tevreden (28,17 %)** over de inspanningen die de VLM levert om te communiceren over het project en de resultaten ervan zichtbaar te maken voor de buitenwereld. Een negatief oordeel voor dit criterium wordt door **4,93 % ontevreden en 2,82 % erg ontevreden** deelnemers gegeven. Ongeveer één vijfde van de respondenten heeft ofwel geen uitgesproken mening (17,48 %) of vindt de vraag niet relevant (2,82 %).

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

Communicatie is een containerbegrip dat vanuit verschillende invalshoeken bekeken kan worden, en dat blijkt ook uit de variatie in de commentaren. Die handelen zowel over de middelen, over de kwaliteit van de verschillende infodragers als de inhoudelijke focus van de communicatie. Wat de infodragers betreft wordt opgemerkt dat de folders mooi zijn, de website ok is en de infoavonden meestal zeer goed georganiseerd en deskundig geleid zijn. Er is waardering voor publieksevenementen na uitvoering, voor het afstemmen bij het plaatsen van infoborden en de publicatie van een nieuwsbrief.

De inspanningen die naar communicatie gaan worden gewaardeerd. In een aantal commentaren zit de nuance dat de middelen niet noodzakelijk naar de juiste instrumenten gaan, of dat het beter zou zijn om een groter deel van de beschikbare middelen niet aan communicatie maar aan effectieve realisatie te besteden. Specifiek voor ruilverkaveling wordt voorgesteld om meer te communiceren naar de maatschappij over de meerwaarde van een ruilverkaveling voor natuur en milieu, en over de mogelijkheden die ruilverkaveling biedt voor structurele ingrepen. Aansluitend daarbij is de suggestie om de impact van decennia ruilverkaveling en landinrichting op de Vlaamse open ruimte ook aan een groter publiek dan de gangbare belanghebbenden te tonen.

Ook bij deze vraag komen tegengestelden tot uiting. Voor de ene commentator wordt te weinig gecommuniceerd of moeten de realisaties meer zichtbaar gemaakt worden, terwijl een andere commentator opgevangen heeft dat de VLM een overdreven uitingsdrang heeft. Er wordt aan de ene kant aangehaald dat de informatie die naar de buitenwereld komt beperkt en meestal selectief is en dat eigenaars en plaatselijke overheid in het ongewisse blijven over wat in het project gebeurt. Aan de andere kant wordt net gewaardeerd dat zowel de omwonenden als de beleidsmakers goed op de hoogte zijn van de stand van zaken en de ontwikkelingen in het project.

- ✓ *“VLM moet meer communiceren naar de maatschappij over de meerwaarde van een ruilverkaveling voor natuur en milieu, alsook over meer mogelijkheden voor structurele ingrepen, vb. aanpassing N8 - fietspaden - trage wegen - heraanleggen en verbeteren van landelijke wegen.”*
- ✓ *“De website is oké, de avonden voor belanghebbenden zijn meestal zeer goed georganiseerd en deskundig geleid.”*

SUGGESTIES

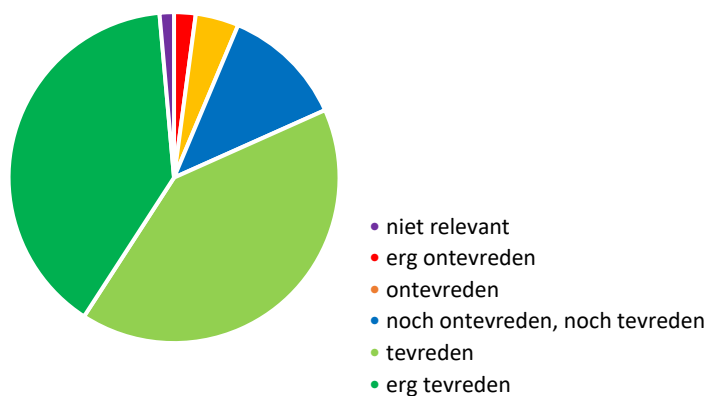
- 'Ook naar communicatie gaan veel middelen, het zou beter zijn een groter deel aan effectieve realisatie te besteden.'
- 'Misschien mag de impact van al die decennia ruilverkaveling en landinrichting op de Vlaamse open ruimte toch ook een keer aan een groter publiek dan de gangbare belanghebbenden getoond worden.'
- 'Mijn mening hierover is dat de ware uitvoering op terrein voldoende zichtbaar moet zijn. Vaak kan 'er niet naast gekeken worden', vb. grootschalige omvorming van naaldbos naar heide (VLM).'
- 'Na uitvoering wordt alles overgedragen aan partners. Dit maakt het des te belangrijker dat VLM zich meer zichtbaar maakt tijdens de uitvoering.' (VLM)

4.3.2.9 informatievoorziening

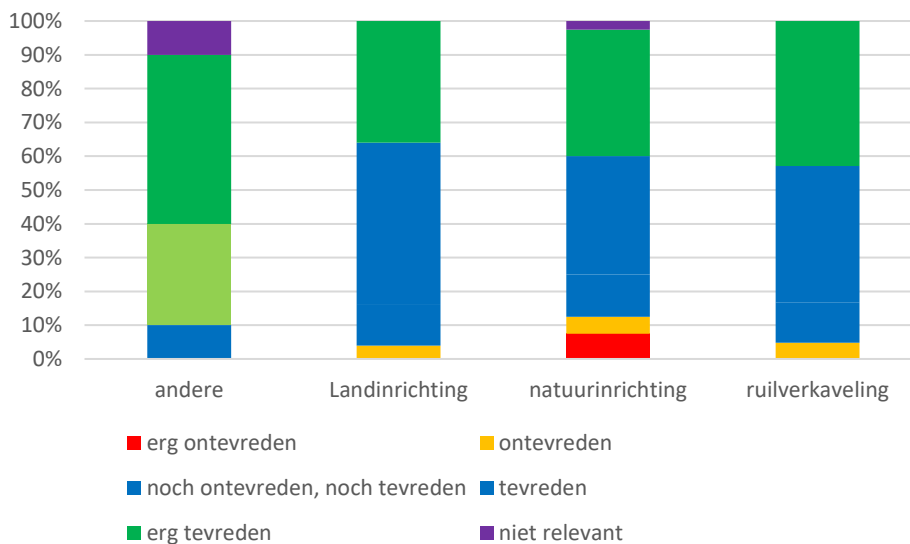
“In welke mate bent u tevreden over de tijdigheid en de volledigheid van de informatie (zoals agenda’s, verslagen, projectrapporten, ...) die u van de VLM ontvangt in uw rol als lid van de adviesinstantie?”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Van het totaal aantal van 142 respondenten toont een grote meerderheid van meer dan 80 % zich tevreden (40,85%) of erg tevreden (39,44%) over de tijdigheid en de volledigheid van de informatie die de VLM voorziet. Het aantal erg ontevreden deelnemers bedraagt 2,11 %, het aantal ontevreden deelnemers 4,23 % . 11,97 %

geeft 'noch ontevreden, noch tevreden' aan en 2 deelnemers (1,41 %) vinden de vraag niet relevant voor het project waarover ze bevraagd worden.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

De vraag werd door een verhoudingsgewijs beperkt aantal respondenten (16) van doorgaans beknopte commentaar voorzien, die vooral over de tijdigheid en volledigheid van verslagen en agenda's handelt.

In een aantal commentaren komt naar boven dat de verslagen niet altijd tijdig opgemaakt en verspreid worden. De bemerkingen daarover variëren van 'dat mag een tikje sneller' en 'tijdigheid kans soms wat beter' tot 'ondanks herhaalde vragen kwam dit soms maanden later'.

Over de volledigheid van de verslagen gaat een aantal kritische stemmen op: verslagen zijn verbloemd (benadrukken positieve zaken voor het project, laten negatieve zaken onvermeld) of geven een alternatieve versie van de werkelijkheid.

Het wordt anderzijds gewaardeerd dat ANB vrij goed betrokken is bij de voorbereiding van de commissies en comités natuurinrichting en dat de presentaties en verslagen steeds goed voorbereid zijn door de VLM. Een deelnemer benadrukt dat hij het van groot belang vindt dat verslaggeving oprecht en feitelijk is, en dat hij daarvoor altijd intensief met de VLM heeft samengewerkt. Een respondent uit de VLM wijst erop dat, door de ‘juridisering’ van de maatschappij, het belang van een uitgebreide verslaggeving toeneemt. Het belang van het in gezamenlijk overleg vastleggen van vergadermomenten wordt onderlijnd, omdat het niet altijd evident is om zich vrij te maken.

Niet elke deelnemer hoeft de informatie zowel op papier als digitaal te ontvangen. Een deelnemer bekijkt de vraag op een vrij filosofische manier, en stelt dat 'de dingen komen wanneer ze komen en dan ga je daar mee om.'

- ✓ *“ANB is vrij goed betrokken bij voorbereiding van de commissies en comités natuurinrichting. De presentaties zijn steeds goed voorbereid door VLM, alsook de verslagen...”*
- ✓ *“Tijdig : ondanks herhaalde vragen om verslaggeving binnen de 3 weken na vergadering te bezorgen kwam dit soms maanden later. Verbloemde verslaggeving. Positieve zaken in het voordeel van het project benadrukken, negatieve zaken in de marge vermelden of niet vermelden”*

SUGGESTIES

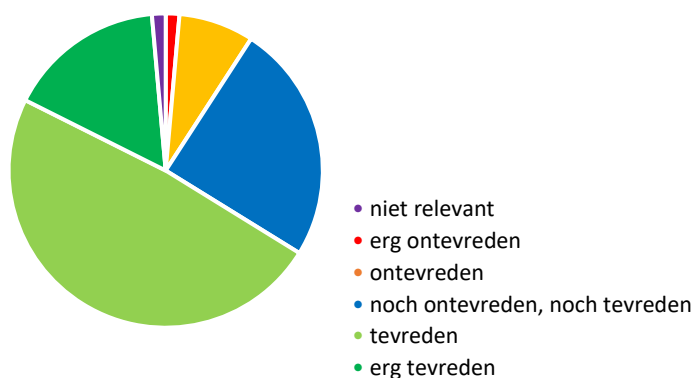
- 'Ik hoef niet altijd alles op papier én digitaal te krijgen, digitaal volstaat voor mij.'
- 'De agenda's en verslagen zouden nog een tikkeltje sneller mogen worden doorgestuurd en opgemaakt.'
- 'Informatie is vaak wel volledig, tijdigheid kan soms wat beter.'

4.3.2.10 tijdsbewaking

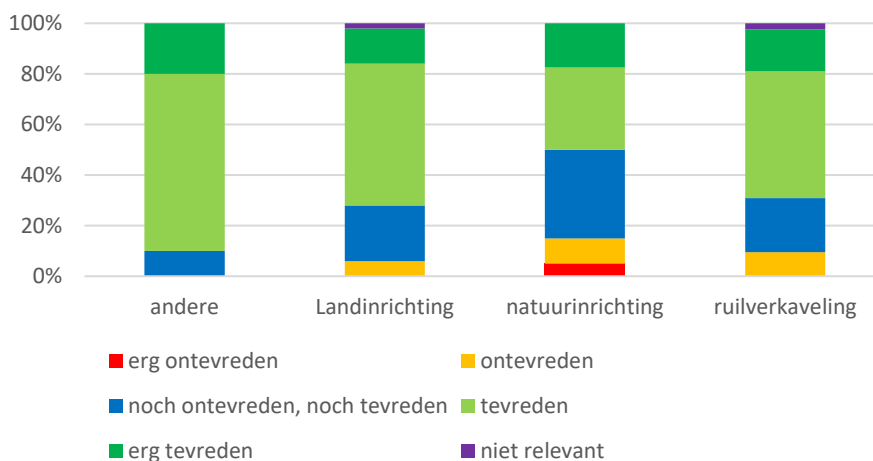
“In welke mate bent u tevreden over de bewaking door de VLM van het tijdsverloop van het project (te rekenen vanaf het in werking treden van de adviesinstantie waarin u zetelt)?”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Hoewel het aspect van tijdsbewaking erg vaak als verbetervoorstel (zie open vragen) aan bod komt, is een duidelijke meerderheid van de respondenten, met een score van **48,59 % 'tevreden'** en **16,20 % 'erg tevreden'**, overwegend positief over de manier waarop de VLM over dit criterium in de projecten waakt. 2 deelnemers (**1,41 %**) zijn daarentegen **'erg ontevreden'** over de manier waarop de VLM dit opvolgt, en 7,75 % toont zich

‘ontevreden’. Opvallend is dat bijna een kwart (24,65 %) van de respondenten zich niet uitspreekt of de vraag als niet relevant registreert.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

De hoofdlijn in de commentaren is vrij eenvoudig samen te vatten tot: de projecten duren te lang. Soms wordt daarbij de nuance aangebracht dat de oorzaak hiervan niet altijd bij de VLM maar bij ‘externe oorzaken’ moet gesitueerd worden. De lange tijdsduur heeft onder andere te maken met: vertragingen door personeelsswissels (die als niet te vermijden worden beschouwd wanneer een project een lange tijd in beslag neemt); rechtszaken; de talrijke procedurestappen die moeten doorlopen worden; bijsturingen aan het project die leiden tot een vraag naar extra budget waarvoor handtekeningen ‘in Brussel’ op zich kunnen laten wachten.

Ook de toenemende complexiteit van projecten en de tijd die nodig is voor het aanvragen van vergunningen kunnen aan de basis liggen van vertragingen. Het integreren van nieuwe inzichten tijdens het projectverloop kan op zijn beurt voor tijdrovende financiële problemen en discussies over de betaling van de meerkosten zorgen. Er wordt betreurd dat suggesties voor verkorte procedures in zones waarover geen enkele discussie bestaat, niet in aanmerking worden genomen. De vertraging wordt zowel in de planvoorbereiding ('het project kent toch een lange aanloop vooraleer effectief tot inrichting en uitvoering overgegaan wordt'), als in de uitvoering van de werken ('de werken zullen wel heel lang duren') gesitueerd. Voor landinrichting wordt er op gewezen dat er een lange periode tussen planvorming en effectieve uitvoering zit. Dat heeft te maken met het doorlopen van een volledige procedure landinrichting met openbaar onderzoek enz., die na twee tot drie jaar gevolgd door opnieuw een procedure detailontwerp en vergunningsprocedure. Eén respondent vaart tegen de stroom in en heeft de indruk dat het tempo te hoog ligt.

- ✓ “Het duurt allemaal veel en veel en veel te lang. Ook suggesties voor verkorte procedures in zones waarover geen enkele discussie bestaat, worden niet weerhouden.”
- ✓ “Een project tijdig afronden en vooropgestelde timing halen is niet evident. Het zijn vaak complexe projecten en het aanvragen van nodige vergunningen e.d. wordt er niet simpeler op.”

SUGGESTIES

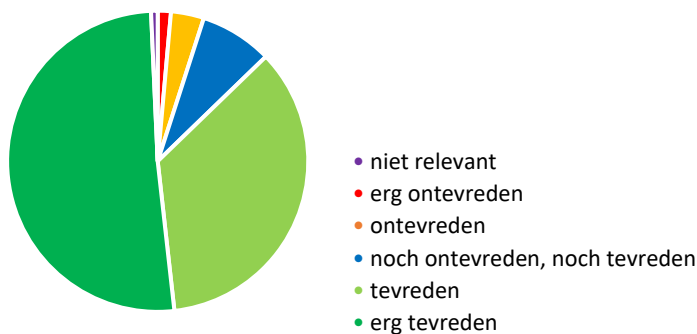
- ‘Mag iets rapper gaan.’
- ‘Ik heb de indruk dat het tempo te hoog ligt. Er is een veeltal aan onbekenden die meer aandacht verdienen.’
- ‘De VLM zou meer op de onderaannemers moeten toezien, bv. wat beschadiging van bermen, opritten etc. betreft... en nauwkeurigheid van de werken. Er zijn hier echter geen middelen voor. Het team deed wat ze konden.’

4.3.2.11 kennis en expertise

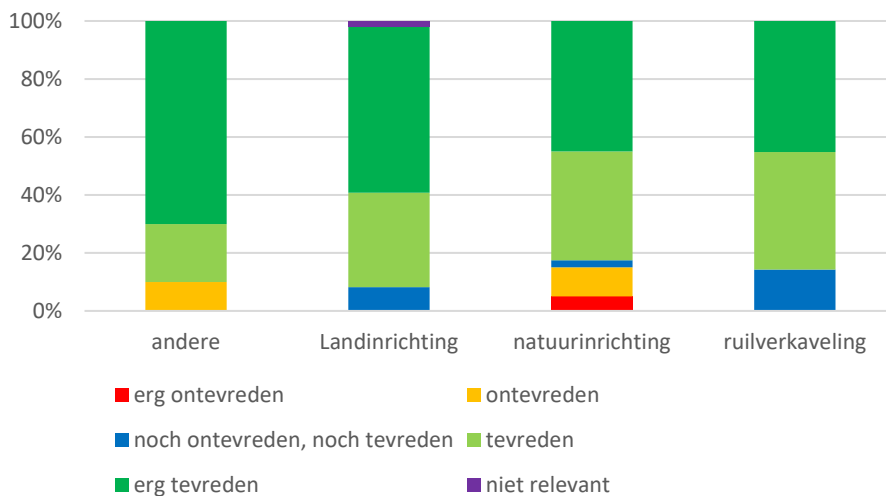
“In welke mate bent u tevreden over de kennis en expertise die VLM-medewerkers inbrachten (onder andere door rapporten en studies) tijdens het verloop van het project?”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

De kennis en expertise van de VLM-medewerkers wordt door de leden van de adviesinstanties erg hoog gescoord. Het is, in vergelijking met de resultaten voor de andere vragen, opmerkelijk dat **méér dan de helft (51,06 %)** van de respondenten zich hierover ‘**erg tevreden**’ toont, en de ‘**tevreden**’ deelnemers hier daarna in tweede orde met **35,46 %** volgen. ‘Kennis en expertise’ staat logischerwijze ook bovenaan de lijst van kwaliteiten (zie hoofdstuk 4.3.4), die de deelnemers aan de bevraging aan de VLM toekennen. De negatieve beoordeling van dit criterium blijft beperkt tot twee (1,42 %) erg ontevreden deelnemers en vijf (3,55 %) ontevreden deelnemers. Eén

deelnemer (0,71 %) beoordeelt de vraag als niet relevant, en 7,80 % doet met 'noch ontevreden, noch tevreden' geen uitspraak.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

In de positieve commentaren worden de kennis en expertise van de medewerkers van de VLM van de medewerkers als zeer waardevol ingeschat. De waardering wordt in verschillende gradaties uitgesproken: 'over het algemeen uitstekend', 'heel uitgebreid', 'dynamisch en deskundig', 'duidelijk de nodige expertise', 'beslagen mensen', 'beperkte input maar van waarde', 'op peil'.

Het belang van een multidisciplinaire aanpak wordt benadrukt, en de VLM toont zich sterk in expertise in ecologie, hydrologie, kennis overheidsopdrachten, werfopvolging, communicatie, voorbereiding en uitvoering van werken, monitoring, bodemonderzoek, Wat onderzoekswerk betreft, wordt genoteerd dat er altijd ingegaan wordt op vragen voor dieper en ruimer onderzoek. De kwaliteit van rapporten en studies kan variabel zijn: soms van goede kwaliteit, andere zeer onvolledig of eenzijdig.

Het aanvullen van de aanwezige academische en technische kennis met praktische kennis en met kennis van het terrein, is voor een aantal commentatoren een verbeterpunt. Andere deelnemers geven aan dat de kennis over landbouw moet bijgespijkerd worden. Ze stellen vast dat sommige medewerkers onvoldoende beslagen lijken om zich te kunnen meten met aannemers (waarbij het belangrijk is om mogelijke technische problemen goed te kunnen inschatten en ter plaatse te zijn op terrein) bij de uitvoering van de werken. Ze vragen dat er geluisterd wordt naar de omgeving en aangelanden bij belangrijke inrichtingswerken.

- ✓ “Deskundigheid en dynamiek van medewerkers, ook voor voorbereiding en uitvoering van werken, maar vooral ook inzake monitoring achteraf is zeer waardevol.”
- ✓ “Ik spreek veel academische kennis, maar stel praktische kennis enigszins in vraag. Men brengt een elasticiteit van de natuur naar voren waar ik niet altijd in geloof.”

SUGGESTIES

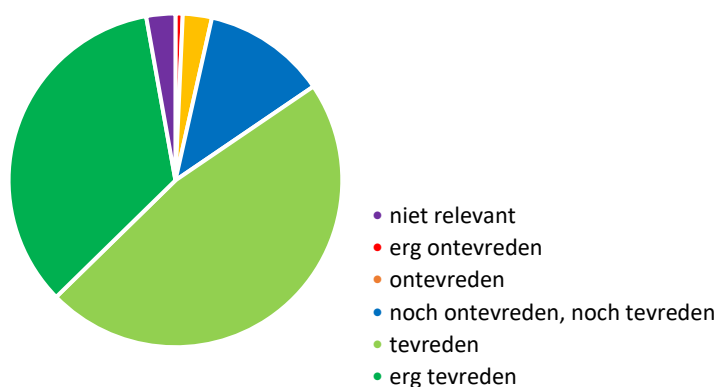
- ‘Er moet meer geluisterd worden naar de omgeving en aangelanden bij ernstige ingrepen, vb. in afwatering van bestaande drainage naar nieuwe open waterafvoer.’

4.3.2.12 samenwerking

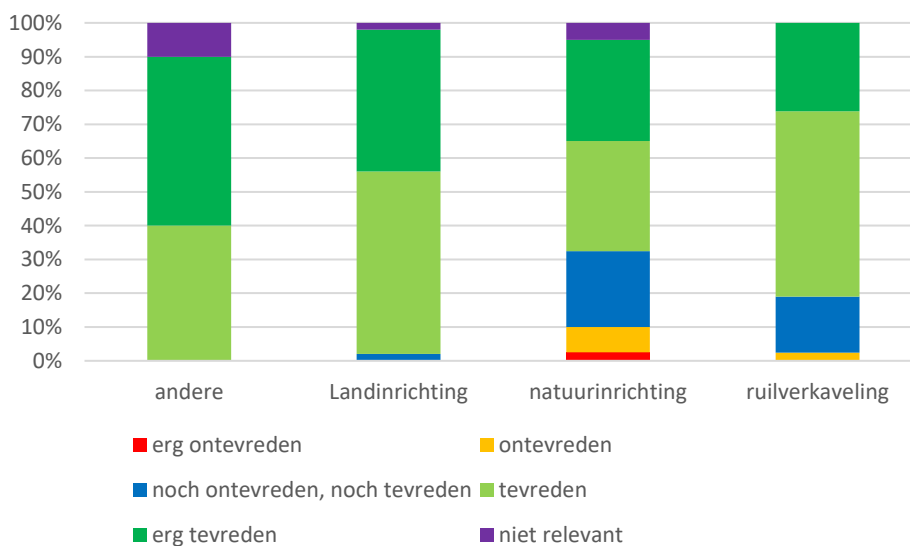
“In welke mate bent u tevreden over de verbindende rol van de VLM over de verschillende beleidsdomeinen heen tijdens het verloop van het project? “

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Van het totaal aantal van 142 respondenten toont een grote meerderheid van meer dan 81 % zich tevreden (47,18%) of erg tevreden (34,51%) over de verbindende rol van de VLM over de beleidsdomeinen heen. Eén deelnemer (0,70 %) is erg ontevreden, en het aantal ontevreden deelnemers bedraagt 2,82 % . 11,97 %

(waaronder een aantal deelnemers die aangaven dat ze de vraag niet precies konden duiden) geeft 'noch ontevreden, noch tevreden' aan en 4 deelnemers (2,82 %) vinden de vraag niet relevant voor het project waarover ze bevraagd worden.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

In de positieve commentaren spreken de deelnemers hun waardering uit over de rol die de VLM speelt als tussenschakel tussen alle betrokkenen:

- de VLM slaagt erin om alle aspecten te combineren;
- de VLM heeft een zeer belangrijke verbindende rol (al is er soms te weinig tijd om die helemaal uit te spelen en te laten renderen);
- er was een bijzonder goede en waardevolle samenwerking in het project, het merendeel van de VLM-personeelsleden zet zich hiervoor in ondanks de moeilijke positie waarin ze zich soms bevinden.

Er wordt inderdaad meermaals op gewezen dat ‘verbinden’ geen evidente opdracht is, bijvoorbeeld wanneer er aan de start van het project tegenstand uit politieke hoek is, of er zich fricties met partners voordoen. De opdracht wordt er niet gemakkelijker op wanneer het zetelen in een adviesinstantie door sommige beleidsdomeinen niet meer als prioritair bekeken wordt (*bemerking respondent VLM*), wanneer sommige leden van de adviesinstanties alleen nog naar de vergaderingen komen voor agendapunten die hen concreet aanbelangen of hun beslissingen achteraf niet door hun oversten geruggesteund worden.

Wanneer respondenten zich niet tevreden tonen over de verbindende rol van de VLM, wordt onder andere verwezen naar een onevenwicht in de aandacht die naar een bepaalde sector of doelgroep gaat:

- soms wegen economische belangen te veel door;
- er is te veel aandacht voor toerisme en toegankelijkheid ten nadele van natuur;
- men heeft het gevoel dat er te veel rekening gehouden wordt met de wensen van gemeenten.

Een verbindende opdracht voor de VLM is niet altijd aan de orde, bijvoorbeeld omdat het project zich binnen een gesloten context van strikte natuurregeling situeert (en er bijgevolg weinig of geen interferentie met andere beleidsdomeinen is), of kan beperkt zijn tot een vorm van bilaterale samenwerking.

- ✓ *“Ik had het gevoel dat er teveel rekening gehouden werd met de vragen en wensen van gemeenten en bepaalde privé personen.”*
- ✓ *“VLM heeft een zeer belangrijke verbindende rol, soms is er misschien zelfs te weinig tijd om die ten volle te kunnen uitspelen en laten renderen.”*

SUGGESTIES

pm

SAMENVATTEND OVERZICHT TEVREDENHEID PROJECTKWALITEIT

CRITERIA PROJECTKWALITEIT	% ‘tevreden’ en ‘erg tevreden’	CRITERIA PROJECTKWALITEIT	% ‘ontevreden’ en ‘erg ontevreden’	CRITERIA PROJECTKWALITEIT	% ‘noch ontevreden, noch tevreden’ en ‘niet- relevant
kennis en expertise	86,52 %	beheer	12,68 %	beheer	32,39 %
mogelijkheden tot inspraak	85,21 %	efficiëntie	10,56 %	duurzaamheid	27,46 %
rekening houden met inspraak	84,51 %	tijdsbewaking	9,16 %	tijdsbewaking	24,65 %
draagvlak	81,89 %	mogelijkheden tot inspraak	9,16 %	efficiëntie	21,13 %
samenwerking	81,69 %	rekening houden met inspraak	8,45 %	communicatie	20,30 %
continuïteit	80,29 %	continuïteit	8,45 %	samenwerking	14,79 %
informatievoorziening	80,29 %	draagvlak	7,75 %	informatievoorziening	13,38 %
communicatie	71,83 %	communicatie	7,75 %	continuïteit	11,25 %
duurzaamheid	69,72 %	informatievoorziening	6,34 %	draagvlak	10,56 %
efficiëntie	68,31 %	kennis en expertise	4,97 %	rekening houden met inspraak	6,34 %
tijdsbewaking	64,79 %	samenwerking	3,52 %	mogelijkheden tot inspraak	5,63 %
beheer	54,93 %	duurzaamheid	2,81 %	kennis en expertise	4,97 %

4.3.3.1 robuuste en veerkrachtige open ruimte

GRAFIEKEN

Reactie	Percentage
niet relevant	1%
helemaal oneens	1%
oneens	4%
noch oneens, noch eens	5%
eens	30%
helemaal eens	59%

The chart displays the distribution of responses for four types of land use changes: 'andere' (other), 'Landinrichting' (land reclamation), 'natuurinrichting' (natural reclamation), and 'ruilverkaveling' (land exchange). The responses are categorized into six levels of agreement: 'helemaal oneens' (completely disagree), 'oneens' (disagree), 'noch oneens, noch eens' (neither disagree nor agree), 'eens' (agree), 'helemaal eens' (completely agree), and 'niet relevant' (not relevant).

Land Use Change	helemaal oneens	oneens	noch oneens, noch eens	eens	helemaal eens	niet relevant
andere	0%	10%	0%	60%	30%	0%
Landinrichting	0%	2%	6%	49%	43%	0%
natuurinrichting	5%	13%	12%	32%	38%	0%
ruilverkaveling	0%	10%	4%	56%	30%	0%

zijn 1,43 % het 'helemaal oneens' en 7,86 % het 'oneens' met deze uitspraak. Tien deelnemers (7,14 %) geven aan dat ze het 'noch oneens, noch eens' zijn, en 1 deelnemer (0,71 %) beoordeelt de stelling als 'niet relevant'.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

Een tendens in de commentaarsecties is dat de maatregelen inderdaad bijdragen tot een kwalitatieve open ruimte, al mogen ze soms nog forser en robuuster. Daarbij wordt gewezen op het voorhanden zijn van voldoende budget en het tonen van voldoende ambitie.

De focus die een bepaald instrument heeft, kan er toe leiden dat een project niet in dezelfde mate aandacht heeft voor alle aanwezige openruimtefuncties. Aan de andere kant komen er ook kritische bemerkingen naar boven wanneer in een project breed wordt ingezet op omgevingskwaliteit, met aandacht voor alle aanwezige openruimtefuncties en kwaliteiten (dus ook bodem, water, recreatie, erfgoed, ...).

In de positieve commentaren wordt gewaardeerd dat het doorlopen proces tot gedragen maatregelen leidt. Anderzijds wordt opgemerkt dat de investeringen in welbepaalde openruimtefuncties en kwaliteiten ten koste kunnen gaan van andere openruimtefuncties in het gebied, die minder of niet ondersteund worden. Zo wordt, bijvoorbeeld, de bemerking gemaakt dat landbouw op de laatste plaats komt, en is er onbegrip voor de keuze voor het ontwikkelen van bepaalde natuurkwaliteiten ten nadele van de aanwezige openruimtefuncties.

In een aantal commentaren wordt de duurzaamheid en toekomst van de inrichting in vraag gesteld. Redenen die worden aangehaald zijn bijvoorbeeld dat door een te grote toegankelijkheid de veerkracht van het gebied eerder zou dalen, of dat door een te enge focus op een beperkt gebied een negatieve impact uit de ruimere omgeving blijft doorwegen.

Men stelt verder ook dat de nodige aandacht moet gaan naar het dynamische karakter van ruimtegebruik: er moet ruimte blijven voor aanpassingen aan de visie van het project, bijvoorbeeld inzake klimaatverandering en andere evoluerende inzichten. Er is onbegrip voor nieuwe keuzes bij de plannen van een Vlaamse overheid om weginfrastructuurwerken uit te voeren in een gebied waar eerder in natuur werd geïnvesteerd.

- ✓ *“Er zijn een aantal erg mooie zaken gerealiseerd, maar het effect daarvan is toch eerder 'puntsgewijs' en 'cosmetisch' (een bommenrij, een bufferbekken, een poel, een speelbos, een wandelpad). Wel allemaal binnen één gebied, maar het meeste daarvan niet met grote impact op het geheel. Daarvoor is het geheel aan maatregelen vaak te beperkt in omvang.”*
- ✓ *“Het proces natuurinrichting zorgt dat er tijd gestoken kan worden in draagvlakvorming wat meestal leidt tot gedragen maatregelen.”*

SUGGESTIES

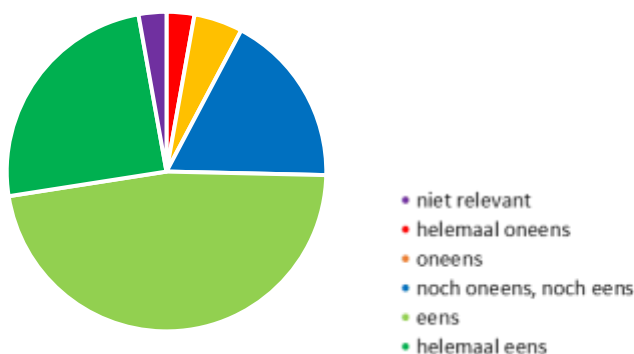
- ‘Voldoende rekening houden met klimaatmitigatie en klimaatadaptatie reeds van bij de planvorming. Ook het instrument biedt mogelijkheden om hier aan te werken (flankerend beleid e.d.).’

4.3.3.2 robuuste natuur- en bosgebieden

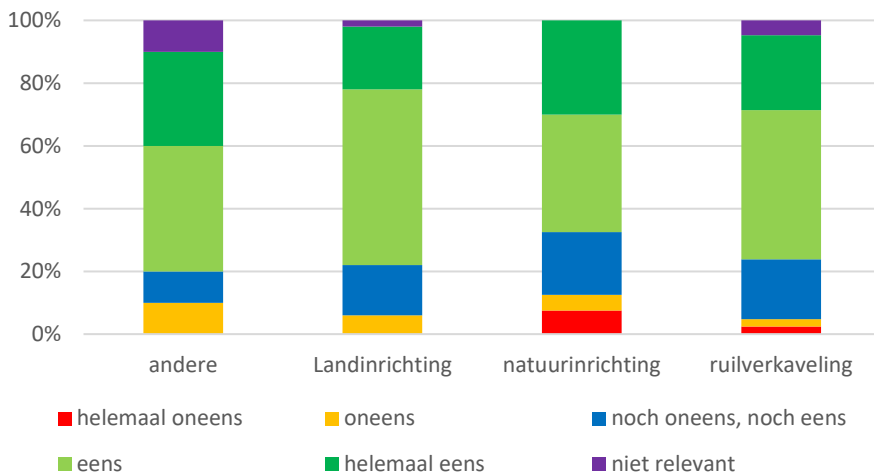
“De VLM draagt met de maatregelen van het project voldoende bij in het creëren van robuuste natuur- en bosgebieden.”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Bekijken we de respons van het **totaal aantal deelnemers**, dan merken we met **bijna 72 %** een meerderheid van respondenten die zich **'eens'** (47,18 %) of **'helemaal eens'** (24,65 %) verklaren met de stelling. Die bevestiging van de stelling wordt niet gedeeld door een **4,93 % die het 'oneens'** zijn en 4 deelnemers (**2,82 % 'helemaal oneens'**). 17,61 % kiest voor **'noch oneens, noch eens'** en 2,82 % duidt de stelling als **'niet relevant'** aan.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

Algemeen wordt bevestigd dat de maatregelen van het project substantieel bijdragen aan het creëren van robuuste natuur- en bosgebieden. “Ja, maar onvoldoende” is de meest voorkomende commentaar. De argumenten die daarvoor aangehaald worden zijn onder meer: er zijn (veel) meer maatregelen nodig; de perimeter van het projectgebied had uitgebreider moeten zijn om brongerichte maatregelen te kunnen doorvoeren; we zien te veel versnippering in te kleine maatregelen; het accent blijft eerder op landbouw of op recreatie liggen.

“Ja, maar te veel” wordt aan de andere kant ook als commentaar genoteerd: er wordt te veel geïnvesteerd in natuur, ten koste van andere functies zoals landbouw en jacht. De keuze voor de ontwikkeling van natuurgebieden ten koste van bosgebieden leidt tot een aantal kritische bedenkingen. Er worden vragen gesteld over het juiste evenwicht tussen investeren voor de ontwikkeling van natuur en investeringen in het ontwikkelen van bos, gezien de impact van de klimaatwijziging. Er is vaak onbegrip over de keuze voor bepaalde open habitats ten koste van de even zeldzame en kwetsbare boshabitats. De noodzaak van een goed juridisch statuut voor de instandhouding nadien van de nieuwe natuur-en bosgebieden wordt benadrukt.

- ✓ *“De inrichtingsmaatregelen zullen de biodiversiteit en corridors tussen kleine heide relictten versterken. De schaal van de maatregelen had groter mogen zijn (te veel versnippering van kleine maatregelen en te veel budget naar landschapsarchitectuur en recreatie...).”*
- ✓ *“Netto ontbossing in de Liereman om plaats te maken voor open habitats, waarvan de haalbaarheid een groot vraagteken is omwille van onvolledige wetenschappelijke studies en andere factoren (klimaatwijziging).”*

SUGGESTIES

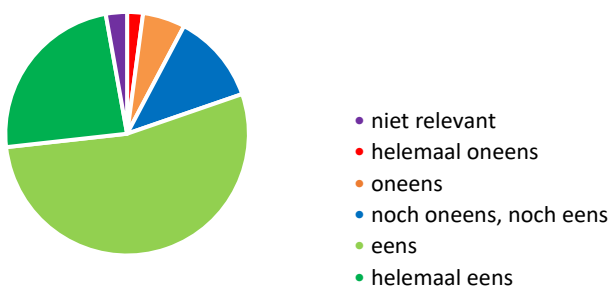
- ‘Landinrichting moet meer samen gaan met ruimtelijke ontwikkeling en ook mee inzetten op de realisatie van robuuste natuur- en bosgebieden. In andere projecten (bvb. Vinderhoutse Bossen) was dit wel het geval. Deze werkwijze mag echter ruimer toegepast worden.’
- ‘Ik pleit wel voor een voldoende tijdige analyse naar mogelijkheden tot parallel projectverloop in een aantal regio's, tijdens planfase. Waarbij bv. NI en RVK toch in uitvoering synchroon worden gerealiseerd. Dat biedt zowel kansen voor draagvlak (beide 'sectoren' worden geëngageerd), zowel als naar uitvoeringskost voor werken (werk aan werk koppelen, grondverzet vanuit het ene project naar het andere).’

4.3.3.3 ruimte voor water

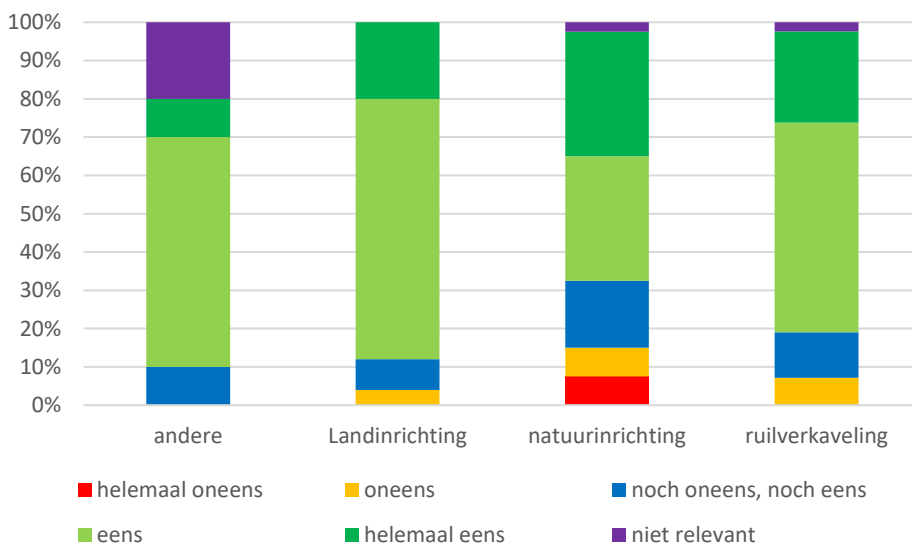
“De VLM draagt met de maatregelen van het project voldoende bij in het creëren van ‘ruimte voor water’.”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Meer dan drie kwart van het aantal deelnemers is **het eens (53,52 %) en helemaal eens (23,94 %)** met de stelling dat de maatregelen uit het project voldoende bijdragen in het creëren van ruimte voor water. **5,63 % ('oneens') en 2,11 % ('helemaal oneens')** deelnemers geven een negatief oordeel over de stelling. Iets meer dan één op tien (11,97 %) van de respondenten heeft geen uitgesproken mening, en 2,82 % vindt de stelling niet relevant.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

In de commentaren wordt er op gewezen dat de VLM met de maatregelen in het project wel bijdraagt in het creëren van 'ruimte voor water', maar niet altijd op een voldoende manier. Zo wordt onder andere aangehaald dat niet meer dan een fractie van de maatregelen die in het plan voorzien worden voor aanleg bufferstroken en groenblauwe dooradering, in het project gerealiseerd werd.

Voor een aantal commentatoren gaat er niet genoeg aandacht naar waterconservering, naar maatregelen (spaarbekkens, waterputten en dergelijke) die ervoor kunnen zorgen dat de toekomstige watervraag (onder andere voor waterbehoevende teelten) in het gebied zelf kan opgevangen worden. Niet iedereen heeft daar dezelfde mening over: waarom water ophouden in een projectgebied als het probleem elders ligt en daar beter zou aangepakt worden?

Kennis over water, bijvoorbeeld werken met hydrologische modellen, en het correct kunnen inschatten van de impact (ook financieel) van maatregelen m.b.t. de waterhuishouding worden als verbeterpunten geciteerd. Het ambitieniveau voor het creëren van ruimte voor water in projecten mag gerust aangescherpt worden.

Het is niet vanzelfsprekend om medewerking van lokale belanghebbenden te krijgen voor dit type van maatregelen, omdat zij niet altijd bewust zijn van de problematiek. Dat kan ertoe leiden dat niet alle kansen die zich aanbieden optimaal gerealiseerd kunnen worden.

- ✓ *"Juist als het over meer grachten gaat (trager afvoer) maar echt onvoldoende naar grote spaarbekkens voor het behoud van water ter plaatse voor hergebruik en beregening voor teelten in droge periodes. Alle water loopt hier naar zee en is waardeloos voor landbouw."*
- ✓ *"De lokale belanghebbenden zijn meestal niet echt bewust van problemen ter zake zodat medewerking een moeizaam proces is en niet alle mogelijkheden optimaal konden gerealiseerd worden."*

SUGGESTIES

- 'Verleggen van waterlopen: men weet absoluut niet wat de impact hiervan is + kostprijs.'
- 'Waarom geen natuurlijke zuivering door de aanleg van bijvoorbeeld een rietveld?'
- 'Bij de voorlopige toedeling wordt 70 ha van de 129 ha voorziene bijkomende natuur gerealiseerd. Dus daar moet nog een tandje bijgestoken worden. Bij de realisatie van de bufferstroken en de groenblauwe dooradering is 61 km brede stroken voorzien in het plan maar daar wordt maar een fractie van gerealiseerd. Ook daar moet een tandje bijgestoken worden.'
- 'In het gebied is er een tendens naar meer waterbehoevende teelten. In droge periodes is er water te kort waarbij dit gehaald wordt uit de naburige polders, wat de droogteproblemen daar versterkt. Het project had misschien meer kunnen inzetten op waterconservering (waterputten, spaarbekkens, e.d.), zodat de toekomstige watervraag binnen het gebied zelf kan worden opgevangen.'

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

In het beperkt aantal commentaren op deze stelling komt regelmatig aan de orde dat maatregelen voor lucht, water en bodem niet altijd een plaats krijgen in de plannen, bijvoorbeeld omdat ze buiten de bevoegdheid van de VLM liggen. Het aanpakken van overstorten wordt als voorbeeld aangehaald.

Wanneer wel maatregelen opgenomen worden, bestaat de kans dat ze de problematiek maar voor een deel kunnen oplossen. Dikwijls spelen er immers invloeden van buiten het projectgebied (zoals de waterkwaliteit en depositie uit de lucht). Alleen binnen de perimeter kunnen maatregelen genomen worden. Toch kunnen afspraken met bedrijven in de directe omgeving over het beperken van atmosferische depositie (verzuring, vermesting) essentieel zijn voor uitvoering van MAP en PAS.

Men vreest dat ontbossingen in een project, door verlies aan lucht- en waterfilterende werking en koolstofopslag, een negatief impact zullen hebben op de kwaliteit van lucht, water en bodem. Voor een andere commentator betreft het overtrokken problemen, die geen al te ingrijpende maatregelen kunnen verantwoorden.

- ✓ *“Is te weinig aan bod gekomen. Ik kan me alvast geen specifieke maatregelen voor de geest halen.”*
- ✓ *“Natuurinrichting kan enkel binnen de perimeter maatregelen nemen. Dus wat in mogelijkheden ligt van het project wordt vaak aangepakt. Maar dikwijls zijn er nog invloeden van buitenaf die het project niet volledig kan oplossen (waterkwaliteit, depositie uit de lucht...).”*

SUGGESTIES

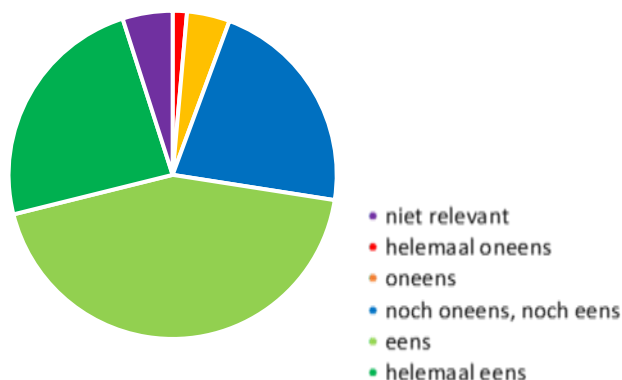
- ‘Hier zou zeker nog bijkomende aandacht mogen gaan naar landschapsecologische aspecten. Bv. bemesting in specifieke (zandige) inzijsgebieden kan leiden tot nitraatstromen richting valleiden. Dan verdient een hertoewijzing van gronden, of een uitmijnsceario zeker ook overweging in de ruimtelijke organisatie, dan wel een heroriëntatie in natuurdoelen, of een in tijd opschuiven van die doelen, zolang er geen realistisch haalbaar grondgebonden alternatief is voor een zittend bedrijf.’

4.3.3.5 stilte en rustbeleving

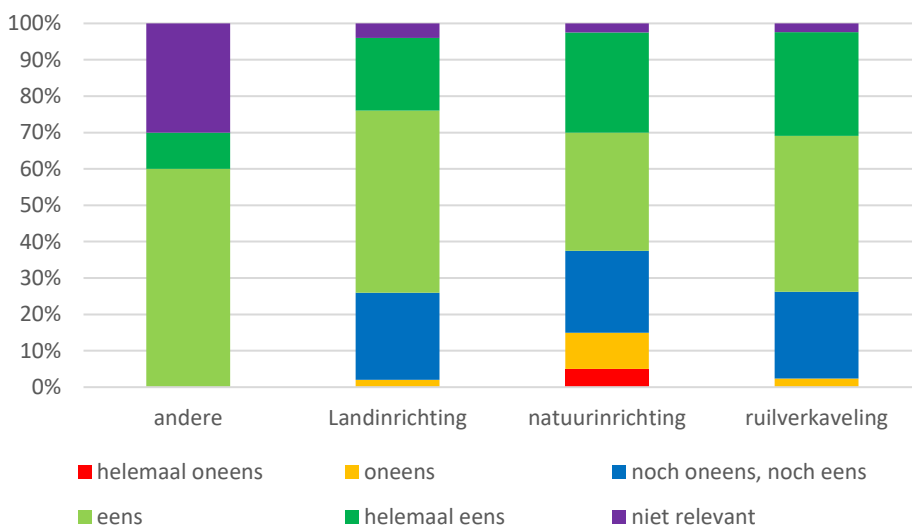
“De VLM voorziet in het project voldoende maatregelen om de stilte- en rustbeleving van de open ruimte te waarborgen en te versterken.”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Een meerderheid is **het eens (43,66 %)** of **'helemaal eens' (23,94 %)** met de stelling dat de VLM in het project voldoende maatregelen voorziet om de stilte- en rustbeleving van de open ruimte te waarborgen en te versterken. Een negatief oordeel over deze stelling wordt door **4,23 % ('oneens')** en **1,41 % ('helemaal oneens')**

deelnemers gegeven. Ongeveer één kwart van de respondenten heeft ofwel geen uitgesproken mening (21,83 %) of vindt de stelling niet relevant (4,93 %).

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

In de commentaarsectie wordt aangehaald dat het integreren van maatregelen voor recreatieve inrichting belangrijk kan zijn om het draagvlak bij lokale overheden voor het project te vergroten. Men ziet hier nog gemiste of open kansen, bijvoorbeeld in een betere afstemming met andere Vlaamse overheden als de afdeling Wegen en Verkeer.

De balans tussen het voorzien van bijkomende recreatieve infrastructuur (zoals wandelpaden, kijktoren en –platforms) en het waarborgen van de ecologische draagkracht van een gebied is soms heel delicaat, blijkt uit heel wat commentaren. Maatregelen die een gebied beter toegankelijk en meer beleevingswaard maken, kunnen de beleving van rust en stilte voor de mens en de natuur verstoren. Rustbeleving in rustgebieden kan een ‘contradictio in terminis’ zijn. In een aantal commentaren wordt gewezen dat dit risico bestaat, in andere wordt verder ingegaan op concrete voorbeelden van rust- en stilteverstoring na inrichtingswerken.

De maatregelen die de VLM neemt om de stilte- en rustbeleving van de open ruimte te waarborgen en te versterken, vragen een goed beheer achteraf. Dat is niet altijd evident voor de beheerder, die dat delicate evenwicht in stand moet houden. Wanneer een gemeentebestuur de toegankelijkheid van een gebied regelt, gebeurt dat via politiereglementen en handhaving. Dat houdt het risico op een dispuut met hun burgers in. Dat is bijvoorbeeld het geval bij het plaatsen van tractorsluizen.

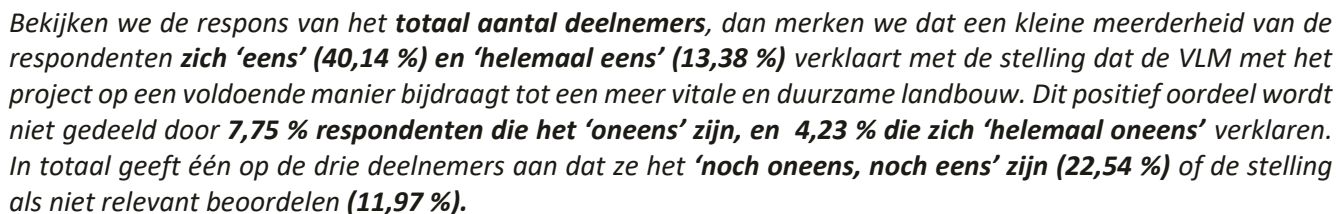
- ✓ *“Hier liggen nog misschien wat extra kansen, mogelijkheid is om een betere afstemming te hebben met andere Vlaamse instanties zoals AWW.”*
- ✓ *“Dit is dubbel. De inrichtingsmaatregelen ten gunste van recreatie zijn er uiteraard niet op gericht om het aantal recreanten (in verschillende vormen) te doen afnemen. Dit komt stilte- en rustbeleving niet ten goede.”*

SUGGESTIES

- ‘Hier liggen nog misschien wat extra kansen, mogelijkheid is om een betere afstemming te hebben met andere Vlaamse instanties zoals AWW.’

“De VLM draagt met het project op een voldoende manier bij tot een meer vitale en duurzame landbouw.”

- TOTAAL

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

In de commentaren gaat een aantal respondenten in op de redenen waarom zij voor ‘noch oneens, noch eens’ of ‘niet relevant’ kiezen: de focus van het inrichtingsinstrument (met uitzondering van de beoordeling voor ruilverkavelingsprojecten) ligt in het project niet op landbouw; de landbouwactiviteit in het projectgebied is gering; de maatregelen in de plannen hebben weinig of geen impact op de landbouwers in het gebied.

Sommige commentatoren plaatsen een vraagteken bij het begrip ‘duurzaam’ uit de stelling. Dat gebeurt vanuit verschillende invalshoeken. Een respondent stelt dat het project duidelijk de grootschalige landbouw ondersteunt, maar betwijfelt of dit vitale en duurzame landbouw is. Een commentator merkt op dat, door de industrialisering van de landbouw (schaalvergroting, egaliseren, ophogen, draineren, irrigeren, ...) het moeilijk is om over ‘duurzame landbouw’ te spreken. Dit staat voor hem los van de ruilverkaveling, maar het instrument heeft hiervoor anderzijds ook geen antwoord klaar. Vanuit een andere invalshoek wordt de retorische vraag gesteld hoe duurzaam landbouw kan zijn voor landbouwers, die voortdurend in hun bedrijfsvoering beperkt worden. De perceptie bestaat dat landbouwers in een project alleen vanuit het eigenbelang handelen.

Specifiek voor natuurinrichting, wordt aangehaald dat met dit instrument (vergoedingen, kavelruil, hydrologisch isoleren natuurkern, ...) vaak zekerheid geboden kan worden aan landbouwers. Voor ruilverkaveling wordt opgemerkt dat de VLM wel terechte aandacht heeft voor landbouw, maar dat landbouwers jaren op de implementatie zitten te wachten.

- ✓ *“Ik kan natuurlijk niet voor de landbouwers spreken, maar ik denk dat de VLM zeker veel en terechte aandacht heeft voor de landbouw, maar ook hier is er het probleem van de traagheid. Veel landbouwers zitten al jaren op de implementatie te wachten en dat duurt veel te lang.”*
- ✓ *“Ook tijdens de uitvoering sterk negatieve landbouwers durven een aantal jaren later ruiterlijk toegeven dat er een onmiskenbare verbetering is.”*

SUGGESTIES:

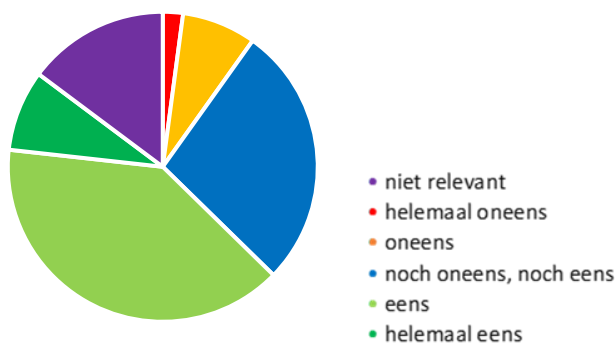
- ‘Vandaag kwam wel het pijnpunt van de mestfraude in de pers (DS). Ik neem zeker aan dat VLM zijn best doet, maar er mag zeker nog meer gerichte handhaving worden bedongen (ook in personeelstermen), zo lang als nodig, want dit hangt meen ik best samen met een sprekend boetebeleid.’

4.3.3.7 verbrede landbouw

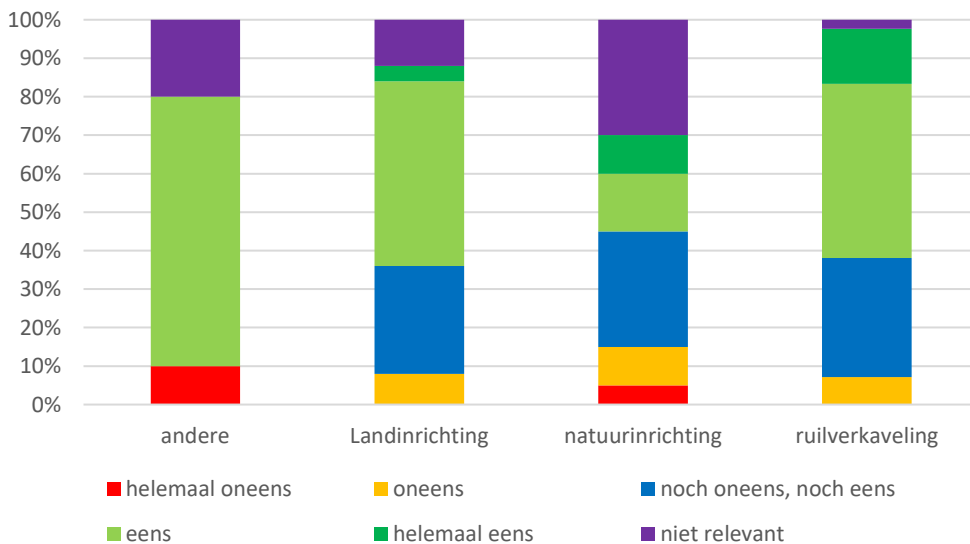
“De VLM ondersteunt met het project landbouwers voldoende om in te spelen op mogelijkheden voor verbrede landbouw.”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

iets minder dan de helft van het **totaal aantal deelnemers** is het **'eens'** (39,44 %) en **'helemaal eens'** (8,45 %) met de stelling dat de VLM met het project landbouwers op een voldoende manier ondersteunt om in te kunnen spelen op de mogelijkheden voor verbrede landbouw. De stelling krijgt een negatief oordeel van **7,75 % respondenten die het 'oneens' zijn, en van 2,11 % die zich 'helemaal oneens'** verklaren. Het aantal deelnemers

dat geen uitgesproken mening heeft (27,46 % voor 'noch oneens, noch eens') of de stelling 'niet relevant' vindt voor het project (14,79 %) is aanzienlijk, wat ook tot uiting komt in de commentaarsectie.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

*Wanneer we, zoals voor de vorige vraag, het aantal deelnemers voor deze vraag herleiden tot de 24 respondenten van de **doelgroep 'landbouw'**, daalt het percentage respondenten dat het 'eens' en 'helemaal eens' is met de stelling tot 41 %, en stijgt het percentage 'oneens' en 'helemaal oneens' tot 25 %.*

In de commentaren worden de mogelijkheden voor verbrede landbouw in de projectgebieden als erg beperkt ingeschat. Dat heeft niet zozeer met de ondersteuning van de VLM te maken. Landbouw is in een aantal projecten maar heel beperkt aanwezig. Voor een aantal respondenten is verbrede landbouw een ondernemerskeuze, is dit niet de scope van het project of de taak van de ruilverkaveling. De VLM mag (juridisch) niet steeds alle mogelijke instrumenten of middelen waarover ze beschikt, inzetten om individuele landbouwers te ondersteunen in hun zoektocht naar verbreding.

Landbouwers ondersteunen om in te spelen op de mogelijkheden voor verbrede landbouw wordt alleen zinnig geacht, als de landbouwers hier zelf voor open staan. Daar is niet elke commentator van overtuigd.

Een respondent betreurt dat kleine landbouwers, die net voor meer biodiversiteit zorgen (de koeien staan nog buiten, houtkanten), volledig buiten spel gezet worden.

Een aantal commentatoren geeft aan dat ze niet bekend zijn met concrete ondersteuning, maatregelen of resultaten m.b.t. verbrede landbouw in het project. Als voorbeelden worden aangehaald: de samenwerking rond de lancering van uitmijnpraktijk en het uitvoeren van een studie over de mogelijkheden van korte keten.

- ✓ *"Landbouwers zijn daar zelf zelden vragende partij voor."*
- ✓ *"Doel is verbetering van de agrarische structuur; verbrede landbouw is een ondernemerskeuze."*

SUGGESTIES

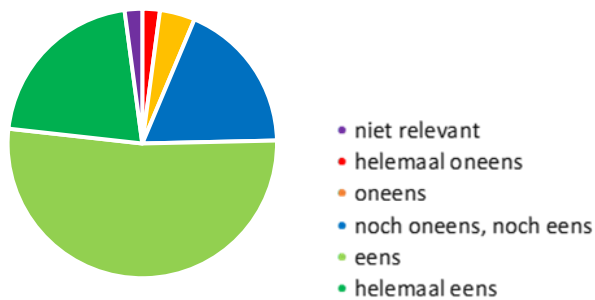
pm

4.3.3.8 andere economische actoren in de open ruimte

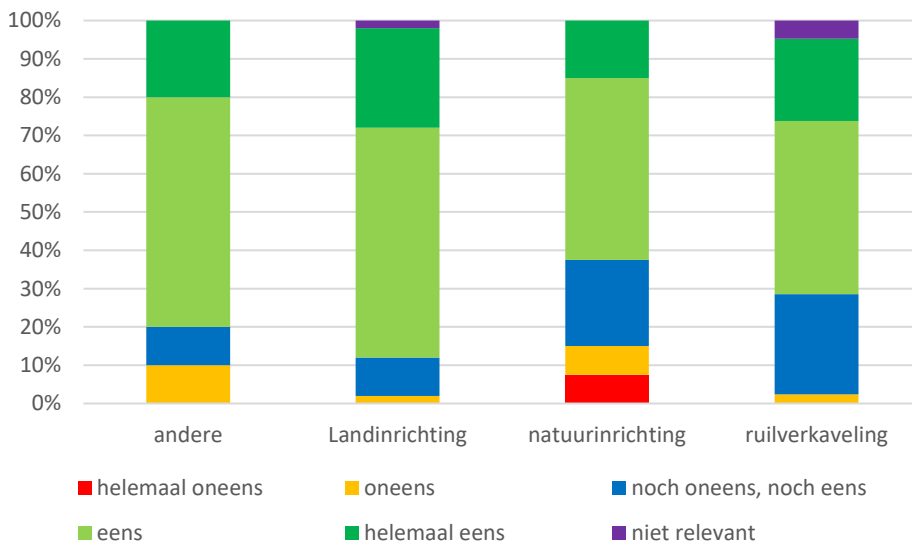
“De VLM draagt met het project op een voldoende manier bij tot andere economische activiteiten die gelinkt zijn aan de open ruimte (recreatie, toerisme, natuurbeleving, groenbeheer, ...).”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Een meerderheid is **het eens (52,11 %)** of **'helemaal eens' (21,13 %)** met de stelling dat de VLM met het project op een voldoende manier bijdraagt tot andere (d.w.z. naast landbouw, waarover de twee vorige vragen handelden) economische activiteiten die gelinkt zijn aan de open ruimte, zoals recreatie en toerisme, natuurbeleving, groenbeheer. De stelling wordt niet bevestigd door **4,23 % ('oneens')** en **2,11 % ('helemaal oneens')** deelnemers. Ongeveer één op vijf van de respondenten heeft ofwel geen uitgesproken mening (18,31 %) of vindt de stelling niet relevant (2,11 %) voor het project dat hij of zij beoordeelt.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

In de commentaren wordt onder andere vastgesteld:

- dat het project geleid heeft tot een ruimte die nu meer en meer benut wordt voor recreatie en evenementen;
- dat het project zeker bijdraagt aan toerisme en recreatie (maar of dat een goede zaak is, is sterk afhankelijk van de locatie);
- dat het inrichten van valleigebieden sterk mensgericht is, en dus sterk gericht op menselijke activiteiten;
- dat het evenwicht tussen economie en ecologie moeilijk blijft;
- dat zacht recreatieve ingrepen mogelijk zijn om bij te dragen aan natuureducatie en -beleving, waarbij wel veel aandacht moet gaan naar het niet overschrijden van de draagkracht ervan.

Positieve beoordelingen gaan onder andere over mooie realisaties voor recreatie, over maatregelen voor recreatie die rekening houden met het erfgoed, de natuurwaarden en de kwaliteit van de omgeving om de soms tegenstrijdige belangen te verzoenen. Men waardeert dat natuurinrichting er vaak voor zorgt dat gebieden landschappelijk aantrekkelijk worden voor recreanten/toeristen. De aandacht voor natuurbeleving en de inrichting maakt het voor de beheerder mogelijk om het gebied goed te beheren, met beheerinfrastructuur zoals begrazingsrasters, het maaibaar maken van terreinen.

Er liggen nog kansen open om recreatie in het gebied economisch te valoriseren en ondernemerschap te stimuleren. Eigenaars vragen de VLM om het gesprek aan te gaan over recreatie en toerisme in het gebied. Minder tevreden is men over het teveel aan aandacht voor toerisme en recreatie, het te weinig aan aandacht voor natuurbeleving, groenbeheer en bosbeheer als economische actoren en de vele regels die de creativiteit temperen.

- ✓ *“Zacht recreatieve ingrepen zijn mogelijk om bij te dragen aan natuureducatie en -beleving. De gevoeligheid van het gebied maakt wel dat veel aandacht moet gaan naar het niet overschrijden van de draagkracht ervan.”*
- ✓ *“Ik vind dat er meer zou kunnen op dit vlak. Er gebeurt wel van alles rond recreatie en zo, maar dat is niet gericht op de economische valorisering ervan.”*

SUGGESTIES

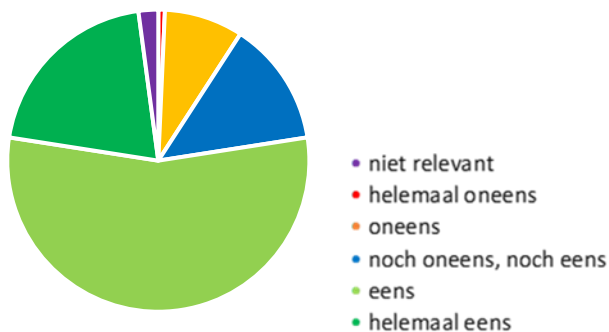
- ‘Het stimuleren van ondernemerschap is zeker iets waar winst te rapen is en wat zeker ook voor meer draagvlak zou kunnen zorgen. Ik denk bijv. aan een gericht investeringsfonds voor geïnteresseerde ondernemers.’
- ‘Nog geen maatregelen rond gezien. De eigenaars van de recreatiezone hebben nog geen apart gesprek gehad met VLM over de impact op recreatie en toerisme, terwijl er toch recreatief en toeristisch verhuurd wordt in de Liereman.’

4.3.3.9 behoeften bewoners en gebruikers publieke ruimte

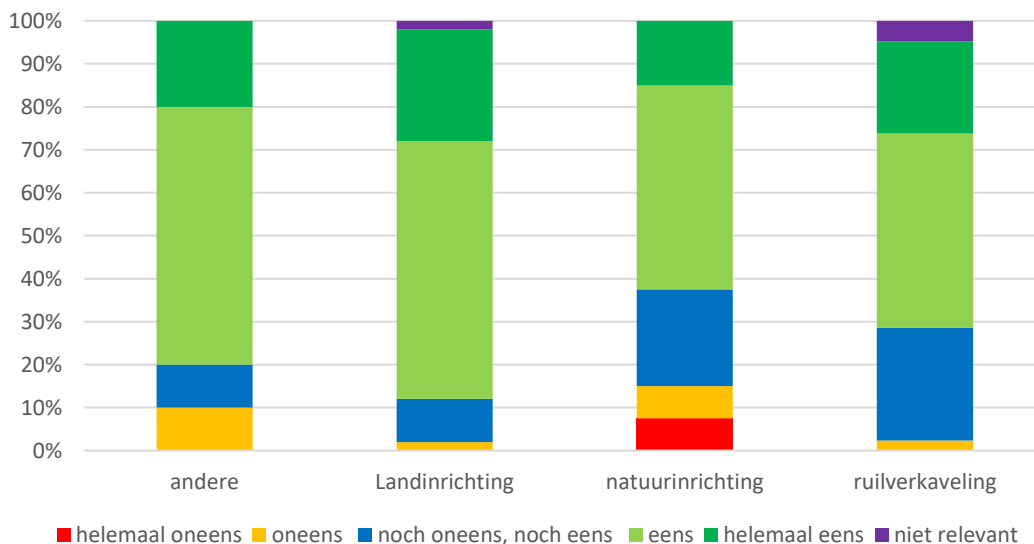
“De VLM houdt bij de maatregelen, die de publieke ruimte in het projectgebied beter toegankelijk maken, voldoende rekening met de behoeften van de bewoners en de gebruikers (zoals recreanten en landbouwers) van het gebied.”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Drie vierden van de leden van de adviesinstanties is het 'eens' (54,93 %) en 'helemaal eens' (20,42 %) met de stelling. Een negatieve beoordeling ervan blijft beperkt tot 8,45 % 'oneens' en 0,70 % 'helemaal oneens'. 13,38 % heeft met 'noch oneens, noch eens' geen uitgesproken mening over deze stelling en 2,11 % vindt ze 'niet relevant'.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

In het beperkt (15) aantal commentaren bij deze stelling ligt de focus in hoofdzaak op ‘toegankelijkheid’, zowel in positieve als in negatieve zin. In de positieve commentaren wordt vooral gewaardeerd dat in de plannen consequent rekening gehouden wordt met conflictvrij medegebruik en verkeersveiligheid.

Aandachts- en verbeterpunten zijn vooral geconcentreerd rond de vrees (die ook in de commentaren bij andere stellingen, zoals ‘stilte en rust’ en ‘evenwicht noden en draagkracht’, aan bod komt) dat een betere toegankelijkheid van het gebied kan of zal zorgen voor het verstoren van stilte en rust, natuurdoelstellingen en de problematiek van zwerfvuil en loslopende honden met zich brengt. Voor een commentator wordt in het project te veel rekening gehouden met politieke gevoeligheden, waardoor een aantal kansen voor betere toegankelijkheid van het gebied geen plaats krijgen in de projectplannen. Men merkt op dat wandelwegen door een terreinbeheerder worden afgesloten, dat er niet altijd een heldere kijk is op hoe toegankelijkheid in het gebied in de toekomst zal evolueren, dat maatregelen voor recreatie eerder inspelen op (al dan niet wenselijke) opportuniteiten en niet geruggesteund zijn door een echte visie over zonering en geleiding van de recreatiedruk.

- ✓ *“Het project draagt bij tot een veilig (fiets)verkeer op de belangrijke wegen en zo op de leefbaarheid van de dorpen.”*
- ✓ *“Hier is geen echte visie, met zonering en geleiding van recreatie voorzien, of alleszins niet gevolgd, eerder inspelen op allerlei opportuniteiten, of die nu wenselijk zijn of niet.”*

SUGGESTIES

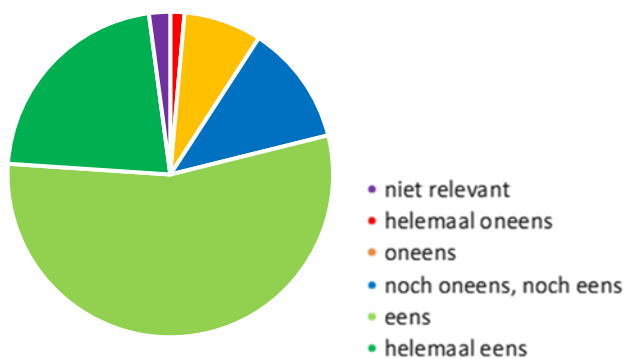
- ‘Er mocht gerust wat minder rekening gehouden worden met plaatselijke politieke gevoeligheden. Het zou voor heel wat meer toegangsmogelijkheden gezorgd hebben.’

4.3.3.10 evenwicht noden en draagkracht gebied

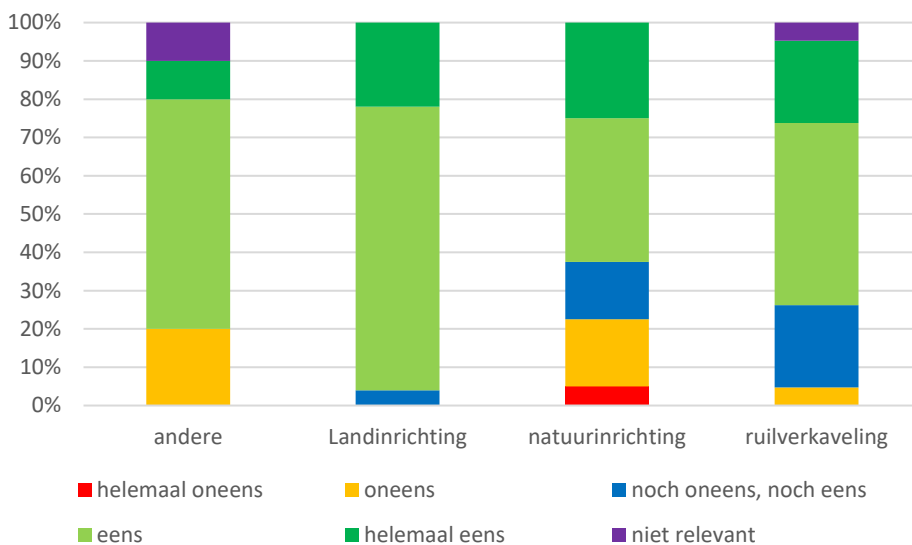
“De VLM heeft in de maatregelen voor toegankelijkheid voldoende oog voor een evenwicht tussen de noden van gebruikers/inwoners en de draagkracht die het gebied aan kan.”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Ongeveer drie kwart van de deelnemers is het **'eens'** (54,93 %) en **'helemaal eens'** (21,83 %) met de stelling dat de VLM in de maatregelen voor toegankelijkheid voldoende oog heeft voor een evenwicht tussen de noden van gebruikers/inwoners en de draagkracht van het gebied. De stelling krijgt een negatief oordeel van **7,75 % respondenten die het 'oneens' zijn, en van 1,41 % die zich 'helemaal oneens'** verklaren. Het aantal deelnemers dat geen uitgesproken mening heeft, bedraagt **11,97 %** en **2,11 %** ziet geen relevantie in de stelling voor het project

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

Zoals bij de vorige vraag, ligt de klemtoon in de meeste commentaren op het aspect toegankelijkheid. Een commentator merkt op dat over deze stelling dikwijls intensief gediscussieerd en over compromissen onderhandeld werd. Voor een aantal leden van de adviesinstanties is het evenwicht tussen de noden van de gebruikers en de draagkracht van het gebied niet voldoende in balans. Dat heeft onder andere te maken met de vaststelling dat te veel van het projectgebied open gesteld of toegankelijk gemaakt wordt, en het verkeersbeleid niet voldoende afgestemd wordt op het beschermen van de draagkracht van het gebied. Problemen als wildparkeren en zwerfvuil kunnen daarvan het gevolg zijn. Een lid van de adviesinstanties betreurt dat de commissie niet op de hoogte was en niet betrokken werd bij de uitbesteding van een toegankelijkheidsstudie.

Door de aanleg van recreatieve infrastructuur worden de resultaten van het project zichtbaar gemaakt voor het publiek, wat een belangrijke factor is voor het maatschappelijk draagvlak van het project. De aanleg wordt afgestemd op maat van de recreatiedruk in de verschillende (deel)gebieden en moet steeds rekening houden met de ecologische draagkracht. Voor een kwetsbaar gebied moet ecologische draagkracht het absolute uitgangspunt zijn, stelt een commentator.

Er wordt opgemerkt dat voor dit aspect niet alle verantwoordelijkheid bij de VLM rust, maar de steden en gemeenten hier ook een belangrijke bevoegdheid in hebben en dat het moeilijk of onmogelijk is om de stelling te beoordelen, tenzij na grondig statistisch onderzoek over de (avi) fauna.

- ✓ *“Er is in deze dikwijls intensief gediscussieerd en over compromissen onderhandeld.”*
- ✓ *“Er is te veel open gesteld of toegankelijk gemaakt ten nadele van de natuur. Er zijn parkeerplaatsen - of poorten voorzien, maar geen verbodsborden gezet op plaatsen in het midden van het gebied wat tot wildparkeren en afval leidt. Verkeersbeleid had beter afgestemd kunnen worden om de draagkracht van het gebied te beschermen.”*

SUGGESTIES

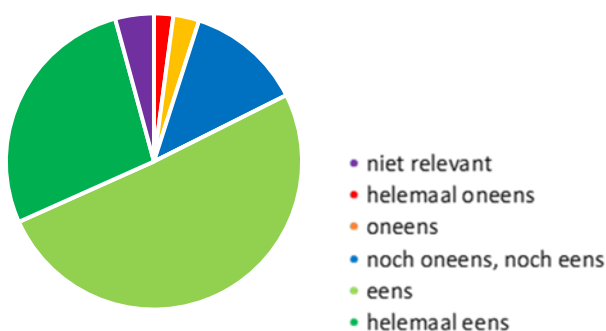
- ‘Er is te veel open gesteld of toegankelijk gemaakt ten nadele van de natuur. Er zijn parkeerplaatsen of poorten voorzien, maar geen verbodsborden gezet op plaatsen in het midden van het gebied, wat tot wildparkeren en afval leidt. Verkeersbeleid had beter afgestemd kunnen worden om de draagkracht van het gebied te beschermen.’
- ‘Vb. Bulskampveld is drukker bezocht dan Vagevuurbossen (rustiger gebied) of afgesloten delen (vb. in Gulke Putten). De aanleg van recreatieve infrastructuur wordt daarop afgestemd. Anderzijds mogen resultaten ook zichtbaar gemaakt worden aan het publiek (toegankelijk zijn), wat zorgt dat de inrichting gedragen wordt. Weliswaar steeds rekening houden met ecologische draagkracht.’
- ‘Dit moet nog blijken. Bewaken dat nu rustige gebieden ook in de toekomst rustige gebieden blijven.’
- ‘Dit moet het absolute uitgangspunt zijn wegens de kwetsbaarheid van het gebied.’
- ‘Moeilijk of onmogelijk te bepalen, tenzij na grondig statistisch onderzoek m.b.t. de (avi) fauna.’

4.3.3.11 erfgoed

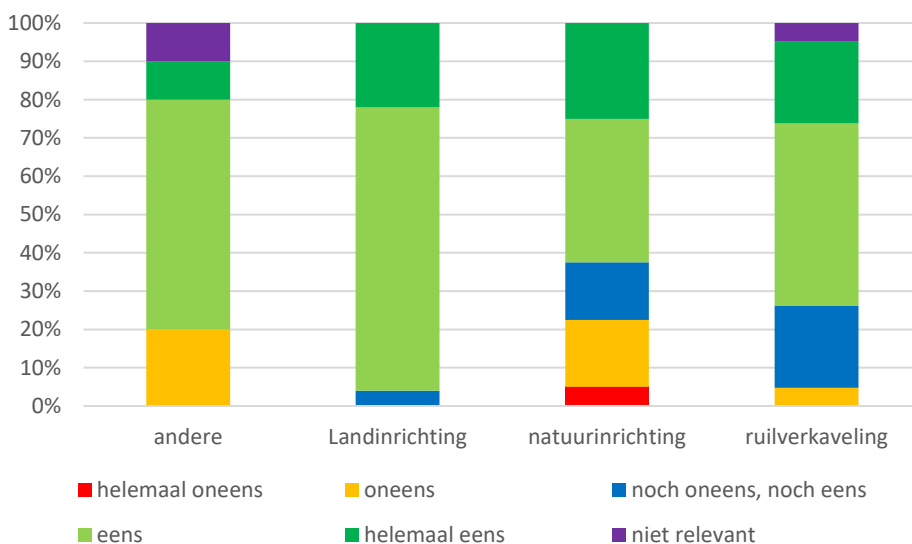
“De VLM heeft in het project voldoende aandacht voor maatregelen die er toe bijdragen om het bouwkundig, landschappelijk en archeologisch onroerend erfgoed in het gebied in stand te houden, te restaureren, beter toegankelijk te maken en de belevingswaarde te vergroten.”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Met meer dan 78 % verklaart een duidelijke meerderheid van respondenten zich ‘eens’ (50,70 %) of ‘helemaal eens’ (27,46 %) met de stelling. De negatieve beoordelingen zijn beperkt tot 2,82 % die het ‘oneens’ zijn en 2,11 % ‘helemaal oneens’. 12,68 % kiest voor ‘noch oneens, noch eens’ en 4,23 % duidt de stelling als ‘niet relevant’ aan.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

In de commentaren wordt gewaardeerd dat erfgoed in de inrichtingsprojecten op een heel mooie manier in de kijker gezet kan worden en dat, waar het nodig is, steeds archeologisch onderzoek gebeurt. Het beter toegankelijk maken van erfgoedrelicten is weliswaar niet zonder risico, kan een bedreiging vormen voor het behoud van de erfgoedwaarden.

Voor een aantal commentatoren is er (te) weinig aandacht voor initiatieven rond archeologisch erfgoed, hoewel niet iedereen dit als een vanzelfsprekende doelstelling voor inrichtingsprojecten van de VLM ziet. Men bekritiseert het verwijderen van blauwbessenstruiken met het bijbehorende veenmossentapijt in een project, omdat het afgeschaapte pure veen een erfgoedwaarde in het bodemarchief heeft. Maatregelen voor bouwkundig erfgoed in inrichtingsprojecten zijn niet evident, wordt gesteld. Die maatregelen gaan al snel de financiële mogelijkheden van het instrument te boven, waardoor alleen kleine erfgoedelementen kunnen aangepakt worden.

Er wordt opgemerkt dat onroerend erfgoed in een projectgebied tijdens de lange periode tussen de opmaak en de uitvoering van het plan gaandeweg verdween. Men stelt dat de VLM bijdraagt in de uitvoering van de erfgoedelementen, maar dat de visie van de terreinbeherende organisatie daarbij het uitgangspunt blijft.

- ✓ *“Zeer mooie manier om het archeologisch waardevol erfgoed in de kijker te zetten.”*
- ✓ *“Bouwkundig erfgoed gaat de financiële mogelijkheden van het instrument te boven. Meer dan kleine elementen kunnen niet worden aangepakt.”*

SUGGESTIES

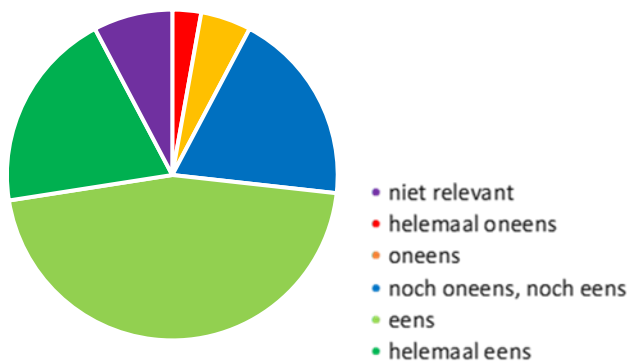
pm

4.3.3.12 gemeenschapsgevoel

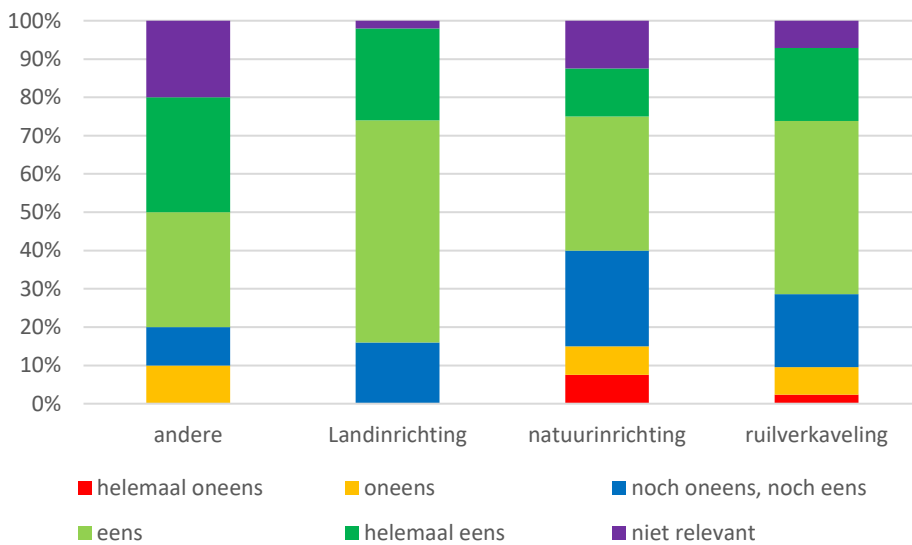
“De VLM draagt voldoende bij tot het creëren van een hechter gemeenschapsgevoel in het gebied door ruimtelijke ingrepen in het project (zoals het inrichten van ontmoetingsplekken, speelhoekjes, ...) en door het betrekken van bewoners in de planvorming en -uitvoering.”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Een meerderheid is **het eens (45,77 %) of 'helemaal eens' (19,72 %)** met de stelling dat de VLM met maatregelen uit het project voldoende bijdraagt tot het creëren van een hechter gemeenschapsgevoel. De stelling wordt niet bevestigd door **4,93 % ('oneens') en 2,82 % ('helemaal oneens')** deelnemers. Ongeveer één op vier respondenten heeft ofwel geen uitgesproken mening (**19,01 %**) of vindt de stelling niet relevant (**7,75 %**) voor het project dat hij of zij beoordeelt.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

Het beperkte aantal commentaren bij deze vraag sluit aan bij het vrij hoge percentage van respondenten dat geen uitgesproken mening heeft over de stelling, of de stelling niet relevant vindt voor het project.

Wat het betrekken van bewoners in de planvorming en uitvoering van de inrichtingsprojecten betreft, worden zowel positieve als negatieve ervaringen gedeeld. Waar de ene commentator waardeert dat bewoners voldoende kansen geboden worden om op de hoogte te blijven en betrokken te zijn bij het project, haalt een andere aan dat bewoners helemaal niet meegenomen worden, met uitzondering van een aantal personen die het eigen belang voorop stellen.

De vraag wordt gesteld of het betrekken van het lokale publiek tijdens de planvorming, bovenop de mogelijkheden tot inspraak tijdens de wettelijk voorziene adviesprocedures, een meerwaarde heeft. Anderzijds stelt een commentator voor om nog een stap verder te gaan en inwoners niet alleen te informeren en te betrekken tijdens de planvorming, maar ook mee te nemen in de fase van de uitvoering van het project. Dat kan, zeker in een gebied waar diverse bewonersgroepen en culturen aanwezig zijn, het toe-eigenen van het project door de bewoners vergemakkelijken. De creatie van een mooie ontmoetingsplek tijdens de zomerperiode in het projectgebied, wordt als een positief voorbeeld aangehaald.

Het creëren van een hechter gemeenschapsgevoel hoeft niet a priori een doelstelling voor elk project te zijn. Niet elke inspanning inzake participatie, hoe verdienstelijk die op zich ook is, leidt tot een positief draagvlak. Bij wijze van voorbeeld wordt een infoavond over het verkeersvrij maken van een weg aangehaald, waar de lokale buurt zich tegen de VLM keerde.

- ✓ *“Zeer mooie ontmoetingsplek! Bv 'Zomerbar' in de zomerperiode op de site is prachtig!”*
- ✓ *“Betrekken van bewoners zou nog een stap verder kunnen gaan door hen niet enkel te informeren en ideeën te laten geven voor de planvorming maar ook in de aanleg mee te nemen. Voor sommige projecten kan een grondigere sociale werking helpen in de toe-eigening van een project.”*

SUGGESTIES

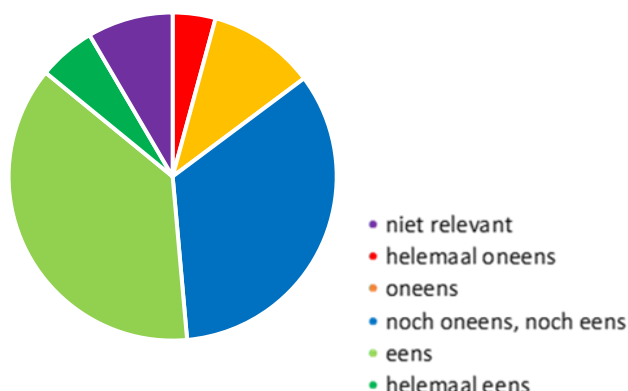
- ‘Betrekken van bewoners zou nog een stap verder kunnen gaan door hen niet enkel te informeren en ideeën te laten geven voor de planvorming, maar ook in de aanleg mee te nemen. Voor sommige projecten kan een grondigere sociale werking helpen in de toe-eigening van een project. Zeker in de context van de Vlaamse Rand waar diverse bewonersgroepen en culturen aanwezig zijn. De aanpak van het BIM-leefmilieu Brussel kan hierin mogelijk inspiratie bieden.’

4.3.3.13 klimaatmitigatie

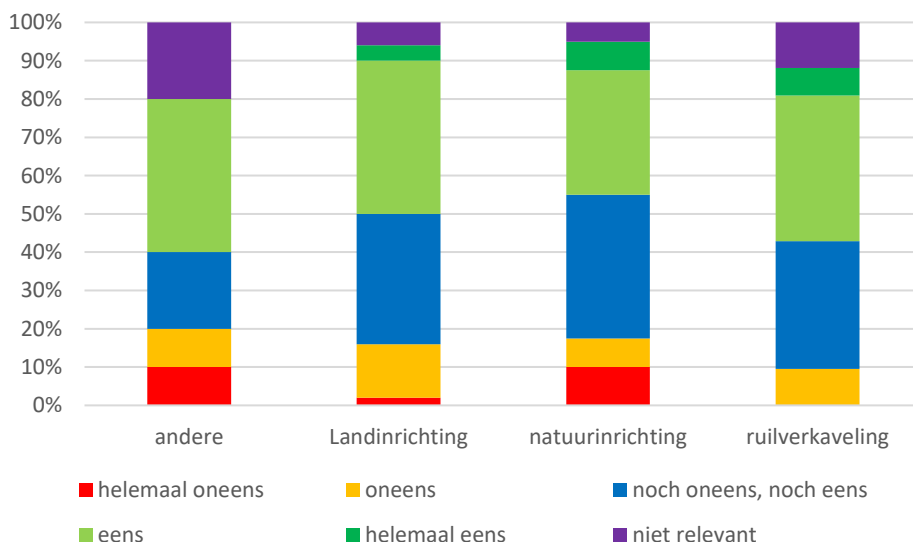
“De VLM draagt met de maatregelen in het projectgebied voldoende bij aan het terugdringen van klimaatverandering.”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

Het percentage van positieve antwoorden op de beide 'klimaatvragen' haalt niet de helft van de totaalscore, en ligt met **37,32 % 'eens' en 5,63 % 'helemaal eens'** beduidend lager dan in de voorgaande reeks van vragen over 'omgevingskwaliteit'. Het aantal negatieve antwoorden, met **10,56 % van de deelnemers die het 'oneens' zijn**

en 4,23 % die voor ‘helemaal oneens kiezen’, scoort weliswaar wat hoger dan in vorige vragen, maar vooral de 33,80 % deelnemers dat zich met ‘noch oneens, noch eens’ niet pro of contra uitspreekt en de 8,45 % die voor ‘niet relevant’ kiest, hebben een impact op de cijfers.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

Aanvankelijk was er in de VLM-projecten geen of weinig aandacht voor klimaatmitigatie, al konden bepaalde maatregelen er wel toe bijdragen. Tegenwoordig krijgt dit thema wel meer aandacht. Toch wordt aangegeven dat VLM haar focus nog meer in de richting van terugdringen van klimaatverandering zou mogen leggen, o.a. door in te zetten op robuustere natuur- of bosgebieden. Voor enkele respondenten heeft dit voorrang op verhogen van belevingswaarde of inrichting voor gebruikers/bewoners.

Herstel van natuurlijke hydrologie, verhogen koolstofopslag door aanplanten van bossen en herstel van moerasgebieden, veenherstel en venherstel worden aangehaald als positieve klimaatmaatregelen. Verwijderen van bos ten voordele van heide of schraal grasland, verwijderen van de bovenste bodemlaag, drainage van veengrond aantrekken en bevorderen van actieve recreatie zijn voorbeelden van negatieve maatregelen. Ook het huidige landbouwbeleid wordt met de vinger gewezen.

Niet iedereen gelooft dat VLM met haar maatregelen impact heeft op klimaatverandering.

- ✓ *“Dit is zo totaal nieuw en kan alleen met een evaluatie van de projecten en de autonome ontwikkeling nadien worden beantwoord.”*
- ✓ *“Daarvoor zou het inzetten op robuustere natuur- of bosgebieden meer aandacht moeten krijgen en niet de inrichting van de ruimte voor bewoners en gebruikers (een mix zou ideaal zijn).”*

SUGGESTIES

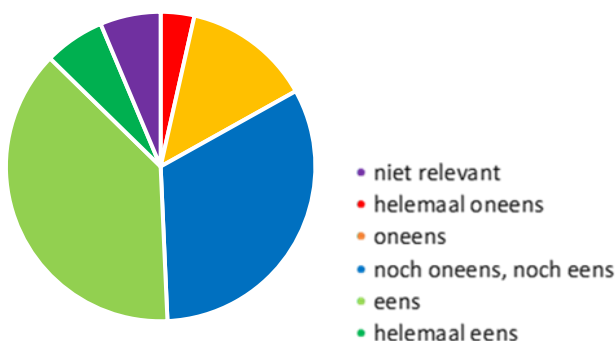
- ‘Systematisch benoemen van maatregelen om klimaatverandering terug te dringen;’
- ‘Aanpassen van het landbouwbeleid richting verlagen klimaatbelasting; al heeft de VLM hierbij geen sturende rol, via inrichting kan wel richtinggevend/stimulerend gewerkt worden.’

4.3.3.14 klimaatadaptatie

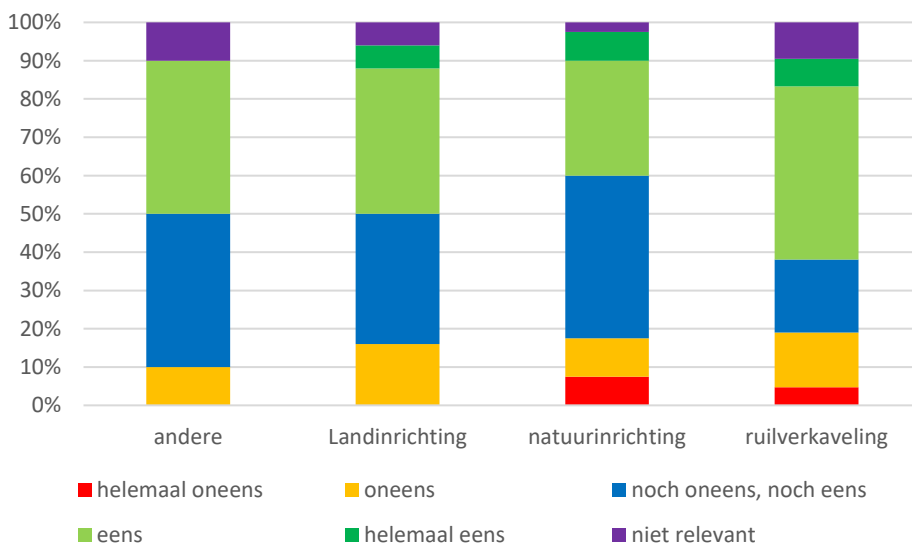
“De VLM draagt met de maatregelen in het projectgebied voldoende bij in het verhogen van de weerbaarheid tegen de huidige en te verwachten gevolgen van de klimaatverandering.”

GRAFIEKEN

- TOTAAL

- PER TYPE INRICHTINGSPROJECT

De resultaten van deze tweede klimaatvraag sluiten aan bij die van de vorige. **Met 38,03 % 'eens' en 6,34 % 'helemaal eens'** blijft de score van de positieve antwoorden onder de helft, en met **13,38 % en 3,52 % van de deelnemers die het respectievelijk 'oneens' en 'helemaal oneens' zijn** met de stelling, scoort het aantal negatieve antwoorden opnieuw wat hoger. Ook hier kiest bijna een **derde (32,39 %) voor 'noch oneens, noch eens'**. 'Niet relevant' is de keuze die door **6,34 %** van de deelnemers gemaakt wordt.

HOOFDLIJNEN COMMENTAAR

De commentaren bij deze vraag liggen in het verlengde van de vorige. Ook klimaatadaptatie zou meer aandacht mogen krijgen, o.a. via inrichten van robuuste natuur- en bosgebieden voor hogere weerbaarheid, maatregelen tegen verdroging/voor waterconservering en -opvang, zeker in gebieden waar meer waterbehoevende teelten worden verbouwd.

Verhogen van de biodiversiteit en moerasontwikkeling worden aangegeven als zinvolle maatregelen. Of de huidige maatregelen voldoende zijn wordt eerder betwijfeld. Als negatieve maatregel wordt ook hier het kapping van bossen ten voordele van heide aangehaald.

- ✓ *“De biodiversiteit verhogen heeft zin maar de diverse biotopen liggen heel versnipperd en zijn klein zodat er weinig weerbaarheid is (eilandeffect).*
- ✓ *“Klimaatscenario's zouden actiever meegenomen kunnen worden in de landinrichtingsplannen en evaluatie van de maatregelen in dat verband is zeker een aanbeveling.”*

SUGGESTIES

- ‘Klimaatscenario’s actief meenemen in de landinrichtingsplannen en evalueren van de maatregelen op gebied van klimaatimpact.’
- ‘Als VLM een meer proactieve houding aannemen en explicieter omgaan met de klimaatverandering en het politieke beleid meenemen in dit verhaal.’
- ‘Bij planvormingsfase voldoende rekening houden met klimaatrobuustheid van de doelstellingen (rekening houden met verdroging, soortenkeuze,...) en zorgen dat het beheer achteraf hier kan op inspelen (regelbare stuwen, microreliëf zodat soorten een toevluchtoord vinden,...).’
- ‘Actief op zoek gaan naar mogelijkheden om met het departement Omgeving samen te werken aan een betere omgeving, kijkend vanuit de klimaatveranderingen en onze regio klaar te maken voor deze veranderingen.’

SAMENVATTEND OVERZICHT TEVREDENHEID OMGEVINGSKWALITEIT

CRITERIA OMGEVINGSKWALITEIT	% 'eens' en 'helemaal eens'	CRITERIA OMGEVINGSKWALITEIT	% 'oneens' en 'helemaal oneens'	CRITERIA OMGEVINGSKWALITEIT	% 'noch oneens, noch eens' en 'niet relevant'
Robuuste en veerkrachtige open ruimte	82,86 %	Klimaatadaptatie	16,90 %	Klimaatmitigatie	42,25 %
Erfgoed	78,16 %	Klimaatmitigatie	14,79 %	Verbrede landbouw	42,25 %
Ruimte voor water	77,46 %	Vitale en duurzame landbouw	11,98 %	Klimaatadaptatie	38,73 %
Evenwicht noden en draagkracht	76,76 %	Verbrede landbouw	9,86 %	Vitale en duurzame landbouw	34,51 %
Behoeften bewoners en gebruikers	75,35 %	Robuuste en veerkrachtige open ruimte	9,29 %	Gemeenschapsgevoel	26,76 %
Andere economische actoren in de open ruimte	73,24 %	Evenwicht noden en draagkracht	9,16 %	Stilte- en rustbeleving	26,76 %
Robuuste natuur- en bosgebieden	71,83 %	Behoeften bewoners en gebruikers	9,15 %	Kwaliteit van lucht, water en bodem	25,35 %
Kwaliteit van lucht, water en bodem	67,61 %	Gemeenschapsgevoel	7,75 %	Robuuste natuur- en bosgebieden	20,43 %
Stilte- en rustbeleving	67,60 %	Robuuste natuur- en bosgebieden	7,75 %	Andere economische actoren in de open ruimte	20,42 %
Gemeenschapsgevoel	65,49 %	Ruimte voor water	7,74 %	Erfgoed	16,91 %
Vitale en duurzame landbouw	53,52 %	Kwaliteit van lucht, water en bodem	7,04 %	Behoeften bewoners en gebruikers	15,49 %
Verbrede landbouw	47,89 %	Andere economische actoren in de open ruimte	6,34 %	Ruimte voor water	14,79 %
Klimaatadaptatie	44,37 %	Stilte- en rustbeleving	5,64 %	Evenwicht noden en draagkracht	14,08 %
Klimaatmitigatie	42,95 %	Erfgoed	4,93 %	Robuuste en veerkrachtige open ruimte	7,85 %

4.3.4 OPEN VRAGEN

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de antwoorden op de vier open vragen van de tevredenheidsbevraging weergegeven.

In 4.3.4.1 worden de antwoorden verzameld op de beide vragen:

- ‘Kan u, in volgorde van belangrijkheid, de drie verbeterpunten aanduiden voor de VLM in haar samenwerking met u?’ (95 antwoorden)
- ‘Kan u, in volgorde van belangrijkheid, de drie kwaliteiten aangeven die u het meest waardeert in uw samenwerking met de VLM?’ (77 antwoorden)

Zowel de kwaliteiten als de verbeterpunten werden in een aantal overkoepelende thema’s en deelthema’s geclusterd:

- kennis en expertise
 - inhoudelijke expertise en ervaring
 - professionaliteit
 - betrokkenheid projectmedewerkers
 - terreinkennis
- overleg en samenwerking
 - openheid en toegankelijkheid
 - samenwerken
 - bemiddeling
 - integrale benadering
 - collegialiteit
 - dienstverlening
- communicatie, informatie en inspraak
 - communicatie
 - brede raadpleging en bevraging
 - efficiënt vergaderen
- tijdsbeheer en middelen
 - tijdsbeheer
 - instrumenten
 - middelen en personeel
- werken en beheer
 - werken
 - beheer na inrichting
- de organisatie
- aandacht voor (*varia*)

KENNIS EN EXPERTISE: verbetervoorstellen (6)

- 'luisteren naar mensen die het gebied kennen';
- 'te weinig expertise en to the point werking';
- 'te weinig praktische kennis van zaken mbt de werken zelf';
- 'meer expertise over hydrologie nodig';
- 'goede kennis van instandhoudingsdoelstellingen en GIS-analyses hierop wordt gevraagd';
- 'verfijning voorstudies is nodig';

OVERLEG EN SAMENWERKING: kwaliteiten (85)

- openheid en toegankelijkheid (36):

(alle informatie wordt meegegeven en er is ruimte voor discussie) (bereidheid tot overleg) (aanspreekbaarheid) (transparantie) (luisterbereidheid) (persoonlijke contacten) (open dialoog met andere (Vlaamse) overheden) (volledige informatie) (altijd bereid om te luisteren naar noden en behoeften) (bereikbaarheid secretariaat) (open geest) (Aandacht voor de lokale situatie) (rekening houdend met bekommernissen gemeente) (menselijk) (aandacht voor standpunten comité en commissieleden)

- samenwerken (16):

(vlot en efficiënt contact i.f.v. bijwerking kadastrale bescheiden) (goede samenwerking met wederzijds respect) (gebruik van het instrument regionaal landschap in landinrichting als brug met de burger voor de uitvoering van kleinschalige projecten op particuliere eigendom) (contact met landbouwers) (relatie met landbouwers, particulieren) (zin om samen te werken) (uitgangspunt is steeds samenwerken met een andere (Vlaamse) overheid , dus niet vanuit een verdedigende houding een project van een andere overheid bekijken) (voeling met betrokken partijen: overheden, doelgroepen)(aftoetsen van de plannen bij verschillende stakeholders)(steeds mogelijkheid tot eigen inbreng)

- bemiddeling (14):

(diplomatisch optreden in geval van conflicten tussen verschillende belanghebbenden) (verzoenende rol, brengen rust in het debat) (VLM organiseert overleg met stakeholders) (het tact om ook bij moeilijke dossiers zo veel mogelijk projecten met een maatschappelijke meerwaarde uit de brand te slepen) (bruggenbouwers) (bemiddelen voor het realiseren van grote projecten) (stimulans en samenbrengen om met andere gebruikers open ruimte in gesprek te gaan)

- integrale benadering (7):

(samenwerking met verschillende disciplines) (multidisciplinaire aanpak) (helikopterview) (kan meer realiseren met verschillende partners dan overheidsinstantie alleen) (interdisciplinaire samenwerking) (een organisatie die andere organisaties, lokale en Vlaamse overheden en particulieren samenbrengt rond tafel) (interbestuurlijke samenwerking)

(loyaliteit, projecten samen met partners naar buiten brengen)

(hulp bij voorbereiding subsidie dossieraanvragen) (dienstverlening in relatie tot de praktische verwezenlijking van het project) (technische ondersteuning bij uitwerking van projecten) (ondersteuning grondverwervingen)

- 'betere afstemming met andere Vlaamse instanties';
- 'vertegenwoordiger van VLM voor de gebiedsgerichte werking in het IJzerbekken';
- '(nog) betere samenwerking met andere Vlaamse administraties';
- 'betrekken ruime regio rond landinrichtingsproject en een goede afstemming met bedrijfsplanners';
- 'gecoördineerde inbreng van alle diensten van VLM samen';
- 'rekening houden met procedures/timing van een gemeentelijke overheid';
- 'meer aandacht voor de gevoeligheden binnen Natuur en Bos rond Instandhoudingsdoelstellingen';
- 'feedback over genomen maatregelen';
- 'misschien het in voege brengen van een finaal overlegmoment na het beëindigen van een project';
- 'overleg rond lopende studies (vb. dreven, waterbuffering)';
- 'een neiging om het proces van deliberatie en besluitvorming zelf over te nemen';
- 'te veel oog voor de "haalbare" compromis naar ANB, gemeente, Westtoer,... ten nadele van natuurinrichting';
- 'harde beslissingen en acties mogen niet ontlopen worden';
- 'het afwegen van "agrarische belangen" ten opzichte van "natuur-doelstellingen" beter in balans brengen';
- 'lokale politieke steun verhogen';

(openheid in communicatie) (kwalitatieve communicatie) (gemakkelijke communicatie)

(participatie) (aandacht voor draagvlak, maar meteen ook zwakte: zoveel aandacht voor draagvlak dat timing er erg onder lijdt) (draagvlakopbouw) (of minstens draagvlakzoekend) (openbaar onderzoek en moeite om draagvlak te creëren) (inspraak) (maatschappelijk draagvlak) (overtuigen in plaats van onteigenen)

(documentatie) (degelijke rapportering en info-overdracht) (gedocumenteerde gesprekstafel) (stiptheid vergaderingen) (goed voorbereide vergaderingen)

COMMUNICATIE, INFORMATIE EN INSPRAAK: verbetervoorstellen (32)

- communicatie (19)

- 'proactief en vaker stand van zaken geven aan de PBG (trimestriële rapportjes?)';
- 'eventueel tussentijds informeren over stand van zaken in project';
- 'aandacht houden voor de samenwerking in de communicatie naar derden is altijd van belang (al weet ik dat de mate en intensiteit van samenwerking verschilt per regio)';
- 'ik kende aanvankelijk niemand, en weten wie van welke dienst komt of wie welke verantwoordelijkheid/taak heeft, was niet steeds simpel';
- 'duidelijkheid wie aan het project werkt';
- 'inzicht in opzet proces, uitwerking planvorming, en werking instrumentarium';
- 'globaal proces (financiën, maatregelen) en impact op lange termijn meer en geregeld in beeld brengen';
- 'public relations verbeteren';
- 'afspraken met belanghebbenden moeten (spijtig genoeg) beter gedocumenteerd worden';
- 'continuïteit in communicatie';
- 'acties gericht op publiek en omgeving (communicatie en recreatie) meenemen in project';
- 'communicatie naar samenleving';
- 'uitpakken met eigen realisaties';
- 'de communicatiebanden tussen VLM en ANB nog nauwer aanhalen';
- 'opzetten van een platform (intranet) waar alle documenten terug te vinden zijn en waar de communicatie kan gebeuren';
- 'correcte objectieve communicatie';
- 'hoewel de werkdruk hoog is, zou een snellere respons soms handig zijn'.

- inspraak en betrokkenheid (9)

- 'gelijkwaardigheid (bv opnemen van de eigenaars en de jachtsector in het comité) (vanuit commissie voor natuurinrichting)';
- 'inspraak';
- 'vroegtijdig overleg en inspraak i.p.v. laattijdige en partiële informatie';
- 'verwachtingen moeten tot een realistisch peil getemperd worden';
- 'alle stakeholders blijven betrekken bij de uitwerking van de verschillende deelprojecten, niet alleen de betrokken administraties en/of gemeenten; we hoorden soms een erg lange tijd helemaal niets, om dan plots 'voor voldongen feiten' gesteld te worden';
- 'te veel aandacht voor draagvlak';
- 'opkomen voor landbouw';
- 'afwezigheid van administraties in het adviesorgaan';
- 'meer oog voor de kleine eigenaar';

- efficiënt vergaderen (4)

- ‘misschien sommige vergaderingen via conference call? Waarom niet eens proberen?’;
- ‘wat het aspect natuur betreft waren er in dit specifieke project niet zoveel relevante aspecten. Daardoor waren de vergaderingen lang niet altijd relevant voor onze dienst. uiteindelijk probeerden we toch altijd aanwezig te zijn om de vergaderingen op een correcte manier en met voldoende aanwezige stemgerechtigden te doen plaatsvinden. Het is te verkiezen om toch ook wat meer inhoudelijke raakvlakken te hebben om deze vergaderingen wat relevanter te maken’;
- ‘voortgang vergaderingen kan beter’;
- ‘organisatie van vergaderingen (voorzitter moet vergadering leiden en boven de belangengroepen staan)’;

TIJDSBEHEER EN MIDDELEN: kwaliteiten (10)

- tijdsbeheer (2)

(voldoende lange projectperiode tussen begin en einde) (proactief bewaken van deadlines)

-instrumenten (4)

(krachtig instrumentarium)

- budget (2)

(voldoende financiële ondersteuning) (sterke instrumentenkoffer)

TIJDSBEHEER EN MIDDELEN: verbetervoorstellen (47)

tijdsbeheer (34)

- 'maatregelen moeten eerst allemaal opgelijst worden, dan begroot en dan goedgekeurd. Dit duurt lang en zorgt er bijv. voor dat het budget niet meer toereikend is. Dit zou aangepakt kunnen worden als de 'spelregels' soepeler waren en er 'blokken' met 'realisatieruimte' afgesproken konden worden';
- 'snelheid; projecten in kleinere dossiers uitvoeren, want alles in 1 groot dossier, vertraagt heel veel';
- 'processen duren lang (hetgeen deels inherent is aan integraal werken en overheidswerken);
- 'de tijdsdimensie tussen opstart en effectieve uitvoering (ellenlange procedures voor relatief onschuldige ingrepen);
- 'logge interne goedkeuringsprocedures optimaliseren/vereenvoudigen';
- 'verkorten planperiode';
- 'snelheid van werken (soms wat lang wachten)';
- 'vaak hebben dit soort inrichtingsprojecten tijd nodig (wat vaak ook goed is voor draagvlak), maar soms zou het misschien nog iets vlotter kunnen (de uitvoering na planvormingsfase);
- 'administratie en goedkeuringen duren soms lang';
- 'termijnen van realisatie projecten verkorten';

- 'timing van de uitvoering';
- 'de timing vergt meer aandacht';
- 'toch minder regelneverij';
- 'niet strenger werken & beoordelen dan de geldende wetgeving';
- 'minder versnippering, meer ambitie (euro) binnen 1 project';
- 'de traagheid';
- 'souplesse in procedures: vooral het principe van de quick win zou veel vlotter moeten kunnen. Het zou zo bemoedigend zijn als er eens iets zou gebeuren, ook al is nog niet alles rond. Dat geldt zowel voor de natuur als voor de landbouwers';
- 'omslachtige procedures';
- 'sneller uitvoeren van projecten (middelen)';
- 'te lange en te trage doorlooptijd van het project';
- 'enkel de tijdslijn beter trachten te bewaken, maar er moet ook toegegeven worden dat het werken met zoveel verschillende partners niet altijd een evidentie is';
- 'snelheid van uitvoering van projecten';

instrumenten (4)

- 'het defensieve karakter bij de inzet van het instrumentarium';
- 'grotere inzet op aankopen en onderhandelen met privé-eigenaars cf. belangrijke habitats/doelstellingen';
- 'inzicht in werking instrumentarium';
- 'inzetbaarheid van instrumenten';

budget en personeel (9)

- 'financiële steun accentueren';
- 'meer budget nodig';
- 'opzetten van financiële samenwerkingen';
- 'kijken waar we op vlak van kostenefficiëntie nog winst kunnen boeken (meer doen met hetzelfde geld). Vaak zit dit wel goed, maar kan hier en daar nog wel beter (vb. uitkijktoren duurder uitgevallen dan oorspronkelijk gepland)';
- 'landinrichting: investerings-/subsidiebudget voor landinrichting is relatief beperkt t.o.v. het ingezette personeel dat landinrichtingsproject moet ondersteunen. Voor de Rupelstreek ging het om 1,5 mio. € subsidie, wat veel is voor lokale, kleine projecten, maar weinig voor harde infrastructuurprojecten (voor bv. fietsinfrastructuur). Daartegenover staan x aantal personeelsleden die er x jaar continu op werken en ook veel planbegeleidingsvergaderingen die veel tijdsbesteding vergen van ambtenaren';
- 'landinrichting is naar mijn mening een goede procedure voor ondersteuning van kleinere, lokale initiatieven. Voor grote meer complexe infrastructuurprojecten lijkt landinrichting minder aangewezen, omdat de subsidies in een te vroeg stadium moeten bepaald worden. Of er zou budget

- ‘voldoende capaciteit blijven inzetten voor recht van voorkoop en aankoop van ruilgronden’;
- ‘te weinig personeel’;
- ‘continuïteit personeel’;

- gestructureerd (7)

(organisatie, begeleiding en ondersteuning – zowel creatief als gestructureerd)

(stiptheid, no-nonsense, to the point) (men gebruikt informatisering in de uitvoering van de taken) (constante ontwikkeling van de relevante technieken) (aandacht voor projectdoelstellingen)(no nonsense aanpak) (teamwork) (continuïteit, zowel proces als team)

- oplossingsgericht (6)

(oplossingsgericht denken en handelen) (doelgericht)

- realisatiegericht (4)

(boek resultaten op terrein) (realisator) (zorg voor uitvoering)

- objectief (4)

(onafhankelijke sturing naar herinrichting van het landschap) (brengen objectiviteit in het debat) (vrijheid voor uitdenken en ontwikkelen van plannen) (objectieve aanpak)

- maatschappelijke impact (2)

(van een overheidsorganisatie: weegt meer door dan private natuurvereniging: voorgestelde maatregelen gaan verder, krijgen meer middelen en hebben meer kans van slagen) (maatschappelijk netwerk)

- positieve toekomstvisie (2), - innovatief (2); natuurbescherming (2); - schaalgrootte (1); - pleitbezorger naar de politieke macht (1); realisme (1); doorzetting (1); dynamisch (1); gerespecteerd (1)

DE ORGANISATIE: verbetervoorstellen (9)

- 'daadkracht (soms wat meer doordruwen van regels)';
- 'leiderschap (meer trekker spelen)';
- 'meer onafhankelijkheid';
- 'dialogoog';
- 'luisterbereidheid';
- 'openheid';
- 'eerlijkheid';
- 'meer aandacht voor out of the box denken';
- 'ondersteuning';

AANDACHT VOOR:

- 'klimaatmaatregelen mogen nog meer aandacht krijgen (ruimte voor water, bos, ondersteunende landbouw)';

- 'klimaat moet meer meegenomen worden';
- 'nog sterker inzetten in realisatie IHD gezien beleid Vlaamse Overheid en koppelen ervan aan klimaatproblematiek en waterproblematiek';
- 'meer inzetten, samen met departement OMGEVING op de ruimtelijke ontwikkeling/transitie in het gebied en dus ook nadenken en meewerken aan andere bestemmingen';
- 'meer holistisch denken voor het gehele plan te realiseren en af te stappen van een louter sectorale benadering';
- 'kijken hoe met inzet van 'waardensurplus' meer kan gerealiseerd worden: lage punten gronden voor natuurontwikkeling: hoog rendement voor natuur en lage prijs voor landbouw enz.';
- 'robuuste natuur i.p.v. opportuniteitsnippers';
- 'natuurverbetering moet over gans het project primeren';
- 'meer nieuwe natuur realiseren';
- 'inpassen van natuurverweving in landbouwprojecten';
- 'oplossingen op maat voor minder meststoffen en pesticiden op groenten percelen';
- 'niet alles moet "ingericht" worden. Laat natuur ook wild zijn';
- 'verbetering van natuurgebied';
- 'meer aandacht voor eigendom, meer aandacht voor landbouw, meer aandacht voor pachters';
- 'toch graag iets meer accenten naar agrarische activiteiten';
- 'een betere landbouwweg van Westkapelle naar Lapscheure over de Damsevaart';
- 'landbouw verzorgt de noodzakelijke open ruimte en moet zijn brood kunnen verdienen ook met eventuele verbreding';
- 'landbouw moet de hoofdrol blijven spelen in het buitengebied';
- 'het toegankelijk maken van de landbouwpercelen door samenvoeging aan één zijde van de A11 in de buurt van de bedrijfszetel';

4.3.4.2 accenten in samenwerking

KENNIS EN EXPERTISE:

- 'groter bewustzijn van het wetgevend kader op vlak van natuurbehoud bij presenteren scenario's';
- 'beroep doen op gebiedskennis van lokale en regionale organisaties';

OVERLEG EN SAMENWERKING:

- 'samenbrengen van verschillende overheden en organisaties, eventueel optreden als gebiedsmanagers in bepaalde te herontwikkelen zones';
- 'geregeld overleg en afstemming, buiten de planbegeleidingsgroepen';
- 'gezamenlijk projectinzet kiezen';
- 'gelijkwaardigheid (o.a. opnemen eigenaars en jachtsector in comité)';
- 'bemiddeling met hogere overheden';
- 'interbestuurlijke samenwerking';
- 'evenwicht landbouw – natuur';
- 'respect voor landbouw';
- 'deelname van het bekkensecretariaat aan het projectcomité van ruilverkaveling, landinrichting,...';
- 'afspraken, duidelijke doelstellingen';
- 'meer aandacht voor opvolging van actiepunten bilateraal overleg';
- 'lokale politieke steun verkrijgen';
- 'persoonlijk contact';
- 'de kracht van het netwerk van contacten';

COMMUNICATIE, INFORMATIE EN INSPRAAK:

- 'goede communicatie';
- 'open en transparante communicatie met respect voor ieders eigenheid';
- 'volledige informatie';
- 'feedback over het proces (op de hoogte gehouden worden van de stand van zaken)';
- 'terugkoppeling beslissingen';
- 'ik word graag op de hoogte gesteld van ontwikkeling in door mij geleide projecten';
- 'een teamsite die vlot werkt en waarvoor geen login nodig is';
- 'digitale informatiedoorstroming en toegang tot documenten';
- 'gekende en bereikbare aanspreekpunten';
- 'mogelijkheid tot eigen inbreng';
- 'eigen mening opzij kunnen zetten';
- 'eerbiediging van het consensusmodel';
- 'participatief aan de slag gaan, en informatie verworven uit traject ook meenemen bij uitvoering';

- ‘draagvlakverbreding’;
- ‘naar argumenten luisteren vanuit het perspectief van de planrealisatie en de maatschappelijke opdracht van de VLM en van de overheid’;
- ‘ook de zachte sectoren betrekken’;
- ‘meer mogelijkheden voor de belangen van de landbouwers en het algemeen belang’;

TIJDSBEHEER EN MIDDELEN:

- 'afwerking van de plannen (er gaat veel tijd over, maar uiteindelijk komt het wel in orde)';
- 'een solide timing';
- 'verkorte procedures voor relatief onschuldige ingrepen';
- 'een offensiever inzet van instrumenten die het verschil kunnen maken in functie van het algemeen belang (zoals onteigening bv.)';
- 'inzetten van instrumentarium';
- 'grondverwervingen';
- 'verwerven/overeenkomsten patrimonium';
- 'blijven inzetten en opleiden van VLM-deskundigen';
- 'voldoende personeel en voldoende disciplines ter beschikking om sneller te kunnen schakelen';
- 'meer projecten, meer ruimte om cofinanciering te zoeken';
- 'blijven pleiten voor voldoende personeel: er lijkt duidelijk druk op dat vlak te zijn, terwijl multidisciplinariteit en personeelscapaciteit t.a.v. de vele open ruimtevragen van zeer groot belang is';
- 'voldoende personeelscapaciteit inzetten voor natuurinrichting (voldoende nieuwe projecten voorbereiden/instellen)';
- 'financiële steun benadrukken';

WERKEN EN BEHEER:

- ‘naast investeringen ook afspraken over en opvolging van het latere beheer’;
- ‘opvolging, monitoring van de ingrepen achteraf’;
- ‘hulp, middelen om gewijzigd beheer na de gedane ingrepen te helpen onderhouden’;
- ‘ontzorging voor een lokaal bestuur’;
- ‘toezicht tijdens de werken en nazorg na uitvoering van de werken’;
- ‘bewaken, bewaren van het projectgebied’;

DE ORGANISATIE:

- ‘blijvende rol voor VLM in open ruimte’;
- ‘voortrekker in gebiedsgerichte werking’;

- ‘samen werken aan de ruimtelijke ontwikkeling van het gebied en niet alleen (vooral) aan de ruimtelijke inrichting’;
- ‘blijven inzetten op open ruimte voor de professionele landbouwer en de maatschappij door het inzetten van ruimtelijke instrumenten’;
- ‘progressief open ruimte beleid’;
- ‘doortastender inzet in omzetten van visie in praktijk’;
- ‘bewaken kleinschalige kwaliteiten’;
- ‘vrijheid voor uitdenken en ontwikkelen van plannen’;
- ‘lange termijnperspectieven durven voorop stellen’;
- ‘oog voor processen die in de landbouw lopen (schaalvergroting industrialisering) die op zich een heel grote impact hebben op de buitenruimte’;
- ‘op managementniveau globale afspraken maken en implementeren zodat niet steeds opnieuw moet worden onderhandeld’;
- ‘voortschrijdend inzicht’;
- (*waarden die aangehaald worden*): ‘dynamiek, durf, collegialiteit, vertrouwen, luisterbereidheid, eerlijkheid, betrouwbaarheid’;

AANDACHT VOOR:

- ‘aandacht voor klimaatveranderingen (werken met 'klimaatfonds' en daar meer subsidies voor geven, of extra accenten leggen?)’;
- ‘werken aan een betere omgeving, kijkend vanuit de klimaatveranderingen’;
- ‘onze regio klaarmaken voor de veranderingen’;
- ‘klimaatmitigatie als rode draad in alle projecten inbrengen’;
- ‘rekening houden met nieuwe inzichten i.v.m. klimaatverandering (van in begin bij nieuw project)’;
- ‘bredere visie m.b.t. klimaat’;
- ‘verbreding van 'volkstuintuin' naar 'eetbare buurten' waarbij het niet alleen gaat over groenten telen, maar ook over fruitboomgaarden en voedselbossen’;
- ‘het weghalen van tussenschotten tussen het zelf telen van voedsel door 'de tuiniers' en het professioneel telen van voedsel door 'de landbouwer'. Beide dragen bij tot een lokale voedselproductie en hebben hun plek in een lokale voedselstrategie (bv. VoedselRijk Kortrijk)’;
- ‘het verder inzetten op deze thema's als eetbare buurten gezien de baten in het kader van de klimaatverandering én de interesse bij de Vlaamse bevolking om hierin te participeren’;
- ‘meer inzetten op onthardingsprojecten, en compensatie van evt. bijkomende verhardingen (verkeerswegen bv)’;
- ‘stimuleren duurzaamheid’;
- ‘nog meer aandacht voor maatregelen om verdroging tegen te gaan, vooral dan in de infiltratiegebieden’;
- ‘aspecten van het integraal waterbeleid mee opnemen in de projectplannen’;

- ‘nog meer tegengaan van de verdere verrommeling en versnippering van de open ruimte’;
- ‘werk maken van meer en grotere bos- en natuurgebieden en de landbouwers hierbij een rol geven’;
- ‘natuurbescherming’;
- ‘aandacht voor ontsnippering open ruimte bij VLM’;

4.3.4.3 bijdrage in doelstellingen organisaties

4.3.4.4 bijdrage in ambities en doelstellingen van uw organisatie

Agentschap voor Natuur en Bos

- ‘door bijzondere aandacht te geven aan natuur, ook aan kleine waarden, binnen een ruimere context van een geheel landschap. Naargelang van het type van project kan de zwaarte meer of minder doorwegen, maar ze moet altijd aanwezig zijn. Bovendien zijn natuur-gebaseerde oplossingen (meewerken in plaats van tegenwerken) dikwijls goedkoper en duurzamer dan een louter technische aanpak’;
- ‘er is nu reeds zeer waardevolle en essentiële samenwerking in het gebied. Die is blijvend nodig voor het verwerven en het sluiten van overeenkomsten inzake patrimonium’;
- ‘door energie te blijven steken in de goede samenwerking’;
- ‘door het ANB te betrekken tijdens de voorbereidende planfase (deze suggestie werd intussen opgepikt)’;
- ‘door meer aandacht te geven aan de opvolging van actiepunten uit het bilateraal overleg’;
- ‘door een groter bewustzijn van het wetgevend kader op vlak van natuurbehoud bij presenteren scenario's’;
- ‘door nog iets meer te durven proeven of experimenten op te zetten en daarbij samen te werken met onderzoekers ter evaluatie. Denk maar aan wat heet ‘regelluwe zones’, als insteek voor experimenten’;
- ‘door meer natuurinrichtingsprojecten uit te voeren (probeer ipv 1 project 2 projecten per jaar in te stellen)’;
- ‘door nog meer aandacht te geven aan natuurmaatregelen binnen landinrichting’;
- ‘door samen te bekijken hoe we landinrichting Spoor 2 nog meer kunnen benutten voor natuurherstel’;

Vlaamse Milieumaatschappij

- ‘door ook ‘het toezicht op pesticiden’ op te nemen in de werking van bv de Mestbank (bekkensecretariaat Ijzerbekken)’;
- ‘door grondverwerving en het opmaken van schattingsverslagen voor onteigeningen/minnelijke verwervingen te ondersteunen’;
- ‘door groen/blauwe stroken in de meer landelijke omgeving te ondersteunen’;
- ‘door communicatie (bv infodagen) rond projecten te ondersteunen’;

Agentschap Onroerend Erfgoed

- ‘het zou interessant zijn als de VLM ook andere projectgebieden zou kunnen aanpakken, die voor ons een meer creatieve aanpak nodig hebben, maar ze zijn uiteraard gebonden aan hun eigen instrumenten. Wij hebben dergelijke instrumenten helemaal niet, wat ons in een vrij passieve afwachtede rol duwt’;
- ‘door meer bilateraal vooroverleg’;

De Vlaamse Waterweg

- 'door te ondersteunen bij het inzetten van de instrumentenkoffer landinrichting spoor 2';

departement Omgeving

- ‘door samen te werken aan een betere omgeving, kijkend vanuit de klimaatveranderingen en onze regio klaar te maken voor de veranderingen’;
- ‘door samen te werken aan de ruimtelijke ontwikkeling van het gebied en niet alleen (vooral) aan de ruimtelijke inrichting’;

departement Landbouw en Visserij

- 'door open ruimte beleid';

FOD Financiën

- ‘wij zijn partners en moeten proberen zo efficiënt mogelijk samen te werken voor projecten als deze’;
- ‘door samenwerking met CSPI (Coördinatiestructuur voor Patrimoniuminformatie); Samenspraak voor het vormen van kavels waar gebouwen in liggen (heeft problemen gegeven in Sint-Rijkers)’;
- ‘door beter af te stemmen met VLABEL voor de Onroerende voorheffing (ook hier vermijdbare problemen die zich in West-Vlaanderen hebben voorgedaan)’;
- ‘door coherentie in de perceelsvorming’;

- ‘door landbouw en voedselproductie als actiever doel in de projecten te betrekken en daar ook instrumentarium aan te verbinden, zoals bijvoorbeeld een grondenbank voor lokale voedselproductie om bij te dragen aan de zeer moeilijke toegang tot grond, in het bijzonder in randstedelijke gebieden zoals de Vlaamse Rand’:

Plantentuin Meise

- 'als OWM-mer (onbezoldigd wetenschappelijk medewerker) heb ik geen echte functie meer te vervullen in relatie tot de plantentuin, dus ook niet in de realisatie van de ambities en doelstellingen

van de plantentuin. In het algemeen echter denk ik dat voorafgaand overleg met de doelorganisaties over de te verwezenlijken doelstellingen een grote stap vooruit zou kunnen betekenen’;

(toenmalige) Vlaamse Hoge Bosraad

- ‘door meer te communiceren over de verschillende stappen in het uitvoeringsproces’;

provincie West-Vlaanderen

- ‘door mee te zoeken naar extra ‘bos’;
- ‘door andere afbakingsprojecten mee te begeleiden (agnas?’);
- ‘door het oprichten van een fonds voor ‘natuurverbinding’;
- ‘de goede samenwerking tussen de provinciale gebiedswerking en de VLM, zowel in de uitwerking van plannen en programma's als in de realisatie ervan op het terrein strekt m.i. tot aanbeveling en heeft ongetwijfeld een positieve invloed gehad op de positieve en actieve betrokkenheid van zowel eigen diensten als derde organisaties. Houden zo, zou ik zeggen!’
- ‘door meer mensen en middelen actief in te zetten in West-Vlaanderen, zodat VLM en Provincie samen een effectieve rol kunnen opnemen in inrichting en beheer van de open ruimte’;

provincie Vlaams-Brabant

- 'door verder te blijven inzetten op coördinatie van ruimteprojecten';
- 'door mee bij te dragen aan versnelde betonstop en klimaatmitigatie';
- 'door mogelijkheden om niet-agrarisch gebruik in agrarisch gebied te veranderen naar agrarisch gebruik';

provincie Oost-Vlaanderen

- ‘door systematisch (interbestuurlijk) overleg’;

provincie Limburg

- 'door voortrekker te zijn in gebiedsgerichte werking, door expertise, door samenwerking';
- 'de samenwerking met de VLM verloopt erg goed';
- 'door inzet van instrumenten en middelen voor realisaties van gebiedsontwikkeling op het terrein';

gemeente Asse

- 'er zijn al veel landinrichtingsprojecten lopende, maar hoe meer hoe liever';
- 'door instrumenten van Landinrichting toe te passen bij gemeentelijke ruimtelijke projecten';

gemeente Linkebeek

- ‘door plaatselijke politieke contacten te verbeteren’;

stad Turnhout

- 'door expertise ter beschikking te stellen';
- 'door ondersteuning via het landinrichtingsdecreet (toolbox)';

gemeente Niel

- ‘wat onze gemeente betreft was die samenwerking super!’;

Regionaal Landschap Meetjesland vzw

- ‘door regionale landschappen te ondersteunen bij de uitbouw van een loket onderhoud buitengebied, zodat we samen een kwalitatief beheer van landinrichtingsprojecten kunnen garanderen’;

Bosgroep

- 'door private beseignaars te ondersteunen via projecten';

Belgische Boerenbond

- ‘door overlegmomenten te organiseren om mogelijkheden voor de toekomst te zoeken/bespreken voor de leefbaarheid van het platteland’;

Landbouwkamer

- ‘door meer inspraak voor de landbouw’;
- ‘mensen van natuur of bos reageerden vreemd genoeg vaak bitsig tijdens de vergaderingen. Zij zien Landbouw als de zondebok voor tekorten die zij missen, durven bewoordingen in de mond nemen die zich niet generen aan respect of fatsoen, ook zij zullen 3 a 4 maal daags landbouwproducten op de tafel brengen in hun gezin, toch?? Er is weinig begrip voor argumenten uit landbouw, zij komen precies uit een totaal andere wereld als de (harde economische) realiteit waar de landbouw dagdagelijks mee geconfronteerd wordt!’;

‘landbouw’

- 'door meer overleg';

Natuurpunt

- ‘door de overdracht van gronden die eerder een natuurbestemming hebben dan een landbouwfunctie’;

- ‘voor een gebied als TVG zou het interessant zijn, als er soms over de grens van de Natuurinrichting kon gewerkt worden. Bv: een boer van Hoogstraten met een belangrijk perceel midden in een belangrijk weidevogelgebied zou een plaats moeten kunnen krijgen in ruilverkaveling Rijkevorsel, veel dichterbij huis, ook nadat de natuurinrichting is afgelopen. De begrenzing en regels vormen vaak een beperking voor uitruiling, wat zowel voor de natuur als de landbouwer spijtig is. Landbouwers willen liefst niet naast groene percelen liggen’;
- ‘door ook met de natuursector bilateraal overleg te houden, en te kijken naar de publieke opdracht en het publiek belang’;
- ‘door verder te blijven inzetten op dit type van natuurinrichtingsprojecten’;
- ‘het is positief dat er een projectoproep is waarbij we voorstellen kunnen aanreiken. Een nieuw natuurinrichtingsproject voor de Vorte Bossen en de vallei van de Poekebeek. Dergelijk project is broodnodig, maar de gemeente en landbouw willen dergelijk project niet! Dus kan het niet van start gaan en dat is jammer!’;
- ‘door realisaties van grondaankoop (grondenbank voor uitbreiding natuur), technische uitvoering van (dure) inrichtingen zoals poelen, faunapassages e.d., meer koppeling van 'natuur' aan doelen en uitwerking van landinrichting’;
- ‘door zich op te stellen als bruggenbouwer (tussen de sectoren) en als partner in het realiseren van relatief grootschalige natuurprojecten’;
- ‘door inrichting over langere termijn mee te nemen (vaak zijn gedurende bv 5 jaar hoge inspanningen nodig waarna intensiviteit terugvalt op regulier beheer, nu gebeurt enkel het eerste inrichtingswerk en niet het inrichtingsbeheer)’;
- ‘door communicatie naar omgeving en bewoners’;
- ‘door sneller eigen visies te kunnen/mogen geven op het gewenste resultaat van de landinrichting. Nu leek het of daar geen duidelijke visie achter zat. 'Alles kan, wat gaan we nu eens doen? Iemand een idee?’

vzw Velt

- ‘door het ontwikkelen van heldere en duidelijke financieringskanalen om in de toekomst 'volkstuinten', 'eetbare buurten' en gelijkaardige initiatieven mogelijk te maken. Het is belangrijk dat hierbij het zelf telen een plek krijgt (cf. hierboven), als onderdeel van de lokale voedselproductie én waarbij voedsel als verbindend element tussen buurtbewoners belangrijk wordt’;

vzw Durme

- ‘door bijvoorbeeld te publiceren in ons tijdschrift; overleg en stroomlijning tussen verschillende lokale (overheids)projecten,..’;

eigenaarsvereniging De Zwarte Specht

- ‘in het verleden (en naar mijn mening nu nog) bipolaire aanpak tussen landbouw en natuur. Sedert kort worden ook eigenaars mee betrokken. Wij moeten hier nog veel in bijleren. Vanuit VLM educatie? Toelichting? Meer projectbezoeken?’
- ‘door te luisteren en onze noden en zorgen ernstig te nemen’;

Sterrebeek 2000 vzw

- 'door verdere bescherming van de open/groene ruimte. Dit is zeer belangrijk in de Vlaamse Rand';

WBE "Tussen Leie & Schipdonk" vzw

- ‘door zich publiek te verzetten tegen het geplande op- en afrittencomplex (van het Agentschap Wegen en Verkeer) in de Keuzemeersen in Drongen, waar de overheid geïnvesteerd heeft in Natuurinrichting’;

WBE De Vart/eigenaars

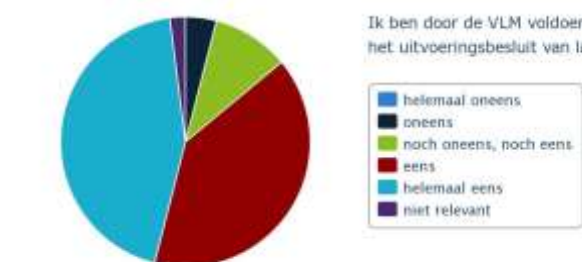
- ‘de klemtoon ligt sterk op landschappelijke beheermaatregelen. Als jachtsector zijn wij er echter van overtuigd dat die enkel het gewenste resultaat zullen hebben op weidevogels en biodiversiteit in het algemeen indien ze samen gaan met een vorm van predatiecontrole. We vinden het dan ook zeer hoopvol dat de heer (...) zich heeft bereid verklaard een weidevogelproefproject met ons te bezoeken’;

onafhankelijk export sector natuur en landschap

- ‘door open-minded correcte en objectieve communicatie en door luisterbereidheid’;

4.3.5 LANDINRICHTING EN INSTRUMENTEN

‘Ik ben door de VLM voldoende geïnformeerd over de inhoud van het decreet en van het uitvoeringsbesluit van landinrichting.’

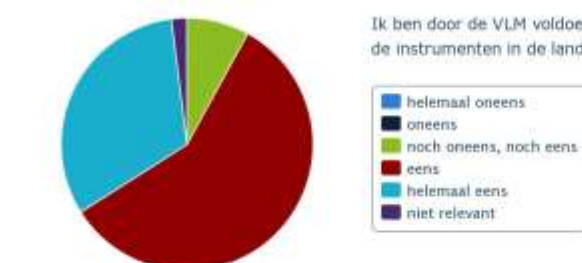
helemaal oneens	0	0.00 %
oneens	2	4.00 %
noch oneens, noch eens	5	10.00 %
eens	20	40.00 %
helemaal eens	22	44.00 %
niet relevant	1	2.00 %

Totaal	50	100.00 %
--------	----	----------

COMMENTAAR/SUGGESTIES:

- ‘is één keer aan bod gekomen op een planbegeleidingsgroep’;
- ‘volgens mij is niet iedereen grondig vertrouwd met het landinrichtingsdecreet, een leergericht aanbod dat op geregelde tijdstippen herhaald wordt voor iedereen betrokken op een of andere manier in landinrichting/ruilverkaveling/natuurinrichting zou interessant kunnen zijn’;
- ‘op vraag werd wel een duidelijke uitleg voorzien en werden de mogelijkheden uitgelegd, medewerkers zijn goed bereikbaar voor vragen.’

‘Ik ben door de VLM voldoende geïnformeerd over en betrokken bij de afweging van de instrumenten in de landinrichtingsplannen.’

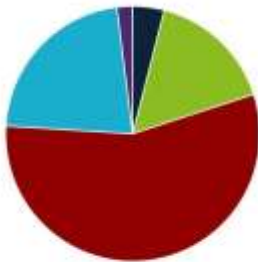
Totaal	50	100.00 %
--------	----	----------

‘De instrumenten waarover landinrichting beschikt worden in het project in voldoende mate benut.’

COMMENTAAR/SUGGESTIES:

- ‘In het landinrichtingsproject wordt het inzetten van vrijwillige instrumenten voldoende afgewogen ten opzichte van het inzetten van instrumenten uit kracht van wet.’**

In het landinrichtingsproject wordt het inzetten van vrijwillige instrumenten voldoende afgewogen ten opzichte van het inzetten van instrumenten uit kracht van wet.

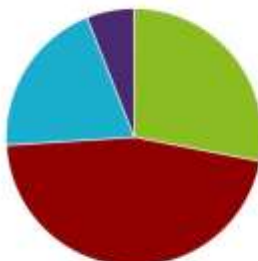

helemaal oneens	0	0.00 %
oneens	2	4.00 %
noch oneens, noch eens	8	16.00 %
eens	28	56.00 %
helemaal eens	11	22.00 %
niet relevant	1	2.00 %
Totaal	50	100.00 %

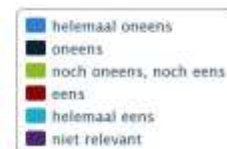
COMMENTAAR/SUGGESTIES:

- 'er zou veel meer mogelijk zijn als plaatselijke politici vaker hun nek zouden durven uitsteken en resoluut voor een project zouden durven kiezen, ook als ze daarbij het risico lopen om links of rechts iemand tegen de haren in te strijken';
- 'reguliere subsidies werden niet spontaan overwogen';
- 'wij hebben hier telkens hard op aangedrongen, om zoveel mogelijk vrijwillig te gaan voor onteigeningen moesten we als gemeente onze expliciete toestemming geven'.

'Het landinrichtingsproject heeft voldoende aandacht voor de mogelijkheid van het inzetten van sectorinstrumenten naast de instrumenten van landinrichting.'

Het landinrichtingsproject heeft voldoende aandacht voor de mogelijkheid van het inzetten van sectorinstrumenten naast de instrumenten van landinrichting.

helemaal oneens	0	0.00 %
-----------------	---	--------

oneens	0	0.00 %
noch oneens, noch eens	14	28.00 %
eens	23	46.00 %
helemaal eens	10	20.00 %
niet relevant	3	6.00 %
Totaal	50	100.00 %

COMMENTAAR/SUGGESTIES:

- ‘het inzetten van sectorinstrumenten is niet aan bod gekomen’;
- ‘in een landinrichtingsproject mag ook ruimer nagedacht worden over de doelstelling in het gebied. Zo dient landinrichting niet meer alleen volgend op te treden, na de ruimtelijke ordening, maar kan het ook samen werken en tijden zo'n traject ook bestemmingswijzigingen onderzoeken. Hiervoor dienen dan wel andere sectorinstrumenten ingezet te worden.’

‘Het landinrichtingsproject heeft voldoende aandacht voor het betrekken van particuliere partners in het realiseren van doelstellingen van het project.’

helemaal oneens	0	0.00 %
oneens	4	8.00 %
noch oneens, noch eens	4	8.00 %
eens	26	52.00 %
helemaal eens	16	32.00 %
niet relevant	0	0.00 %
Totaal	50	100.00 %

COMMENTAAR/SUGGESTIES:

- 'bij ons leeft de indruk dat wij toch een aantal keer 'voor voldongen feiten' zijn gesteld, omdat het bijvoorbeeld een onderonsje gemeente - VLM werd'.

5 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

5.1 INLEIDEND

De conclusies en aanbevelingen in dit hoofdstuk kwamen tot stand in een reeks overlegmomenten binnen de VLM waarin de resultaten en de bijbehorende commentaar en suggesties van de respondenten gescreend werden. Het overleg gebeurde met relevante diensten en deskundigen in het hoofdbestuur en de regio's Oost en West van de VLM:

- met de dienst communicatie op 12 november 2019;
- met de klimaatwerkgroep op 12 en 13 november 2019;
- met de dienst projectondersteuning op 12 december 2019;
- met de dienst plattelandsbeleid op 12 december 2019 en 28 januari 2020;
- met de diensthooften projectontwerp en projectleiding op 13 december 2019, 29 januari 2020, 7 februari 2020 en 14 februari 2020;

Voor de aanbevelingen werd zoveel mogelijk afgestemd met twee parallel lopende initiatieven: het opmaken van het ondernemingsplan 2020-2024 van de VLM, en het eerste evaluatierapport van het decreet landinrichting.

In haar ondernemingsplan 2020-2024 legt de VLM de prioriteiten in haar werking voor de periode 2020 tot 2024 vast. De prioriteiten worden expliciet gemaakt door het formuleren van een aantal strategische organisatie doelstellingen (SOD), die op hun beurt geconcretiseerd worden door operationele organisatie doelstellingen (OOD). De vooruitgang in het behalen van de doelstellingen wordt gemonitord aan de hand van indicatoren. In het ondernemingsplan 2020-2024 werd een aantal doelstellingen opgenomen die met concrete acties tegemoet komen aan de aandachtspunten die de leden van de adviesinstanties formuleerden. Dat is, bijvoorbeeld, het geval voor de bezorgdheden en suggesties bij de evaluatiecriteria 'tijdsbewaking' en 'klimaat'. De opname in het ondernemingsplan garandeert dat deze items de komende jaren prioriteit krijgen en consequent verankerd worden in de werking van de VLM.

Het evaluatierapport van het decreet landinrichting is het verslag van het eerste evaluatiemoment na de inwerkingtreding van het decreet in 2014. Het rapport evalueert de instrumenten van de instrumentenkoffer landinrichting, de toepassing van de instrumenten, de instrumentenafweging en de budgettaire impact. Een aantal aanbevelingen uit het evaluatierapport zijn rechtstreeks te harnemen als aanbevelingen in dit rapport over de tevredenheidsbevraging, vooral voor de criteria 'tijdsbewaking' en 'beheer'. Daarbij ligt het accent vanzelfsprekend op de landinrichtingsprojecten, maar heel wat aanbevelingen zijn evengoed van toepassing op de andere types van inrichtingsprojecten.

We behandelen de conclusies en aanbevelingen volgens het kleurenspectrum waarmee de beoordelingen en hun gradaties in de taart- en balkgrafieken in het vorige hoofdstuk in beeld gebracht werden:

- ‘wat goed is’: conclusies over de beoordelingen die het meest groen kleuren, met donkergroen voor ‘helemaal eens’ of ‘erg tevreden’, en lichtgroen voor ‘eens’ en ‘tevreden’;
- ‘wat duidelijker moet’: conclusies en aanbevelingen over de onbestemde of ‘blanco’ beoordelingen, met de kleuren blauw voor ‘noch oneens, noch eens’ of ‘noch ontevreden, noch tevreden’, en paars voor ‘niet relevant’;

Voor de criteria met een hoge onbestemde score zoeken we uit welke redenen hiervoor aan de basis kunnen liggen, en formuleren we aan de hand daarvan aanbevelingen om de hoge percentages op termijn te doen dalen.

- ‘wat beter kan’: conclusies en aanbevelingen voor de beoordelingen die die wat meer rood of oranje kleuren dan gemiddeld en de grootste marge tot verbetering inhouden; het gaat om de criteria ‘beheer’, ‘tijdsbewaking’ en de duo’s ‘klimaatmitigatie – ‘klimaatadaptatie’ en ‘duurzame en vitale landbouw’ – ‘verbrede landbouw’.

Daarna gaan we beknopter in op aanbevelingen die tijdens de interne overlegmomenten over een aantal andere thema’s voorgesteld werden. Tot slot, wordt ook een aantal aanbevelingen opgenomen die minder inhoudelijk van aard zijn, maar betrekking hebben op de aanleiding, de aanpak en de methodiek van de tevredenheidsbevraging. Deze aanbevelingen houden vooral verbetervoorstellen in om de organisatie van een volgende tevredenheidsbevraging op punt te stellen.

We zetten in dit rapport vooral de aanbevelingen in de kijker, die uit de reeks van interne overlegmomenten naar boven kwamen. Die voorstellen zijn divers van aard. Het kan, bijvoorbeeld, gaan om ‘quick wins’ of lange termijnvoorstellen, om initiatieven die al aan de gang zijn of om mogelijke pistes die eerst nog verder onderzoek vragen.

Waar dat relevant is, leggen we telkens ook het verband met de doelstellingen van het ondernemingsplan 2020-2024 en de aanbevelingen uit het evaluatierapport landinrichting die mee een antwoord bieden op de aandachtspunten die de respondenten aan bod brachten.

5.2 WAT GOED IS

Het volstaat om enkele seconden door het rapport te bladeren om vast te stellen dat de kleur groen de toon zet in de grafieken. De leden van de adviesinstanties hebben, met andere woorden, globaal gezien een positief tot erg positief oordeel over de dienstverlening van de VLM in haar gebiedsgerichte inrichtingsprojecten.

Dat resultaat is uitgesproken voor de criteria van ‘projectkwaliteit’, waar meer dan de helft van de criteria boven de 80% ‘groen’ scoort. Het is iets minder uitgesproken voor de criteria van ‘omgevingskwaliteit’, waar

de neutrale scores ('niet relevant', 'noch oneens, noch eens' en 'noch ontevreden, noch tevreden') doorgaans vrij hoog liggen.

Bovenaan in de ‘top vijf’ van positieve beoordelingen voor projectkwaliteit, staan ‘kennis en expertise’. ‘Kennis en expertise’ als kwaliteit van de organisatie en haar medewerkers komen ook in de antwoorden op de open vragen erg vaak aan bod, en worden daar gepreciseerd als: de waardering voor de ‘inhoudelijke expertise’ en ‘ervaring’, de ‘professionaliteit’, de ‘betrokkenheid’ bij de projecten en de ‘terreinkennis’ van medewerkers (voor een meer gedetailleerde beschrijving, zie het hoofdstuk 4.3.4.1).

De vier andere criteria in de top vijf zijn: ‘mogelijkheden tot inspraak’, ‘gegeven inspraak’, ‘draagvlak’ en ‘samenwerking’. Dit zijn, één voor één, criteria die gelinkt kunnen worden aan het aspect ‘samen werken’ dat een prominente plek heeft in de corporate story van de VLM: ‘samen werken we aan de open ruimte’. De hoge waardering wordt bevestigd in de antwoorden op de open vragen, waar ‘samenwerking en overleg’ het vaakst vermeld wordt in de lijst van kwaliteiten die aan de VLM toegekend worden. ‘Samenwerking en overleg’ worden in de antwoorden verder gepreciseerd als: de waardering voor ‘openheid en toegankelijkheid’, ‘samenwerken’, ‘bemiddeling’, ‘geïntegreerde benadering’, ‘collegialiteit’ en ‘dienstverlening’.

Bovenaan, met stip, in de top vijf van positieve beoordelingen voor de criteria van omgevingskwaliteit, vinden we de tevredenheid over de bijdrage van de VLM in het realiseren van een ‘robuuste en veerkrachtige open ruimte’. Of, met andere woorden, de tevredenheid over het waarmaken van het tweede deel van ‘samen werken we aan de open ruimte’. Van de vier andere criteria in de top vijf van omgevingskwaliteit zijn twee specifiek op openruimtethema's gericht ('erfgoed' en 'ruimte voor water'), en houden twee ('evenwicht noden en draagkracht' en 'behoeften bewoners en gebruikers') verband met draagvlak/draagkracht.

5.3 WAT DUIDELIJKER MOET & WAT BETER KAN

Omwille van de leesbaarheid, worden de aanbevelingen in dit hoofdstuk op een beknopte manier in een schema weergegeven. Voor meer duiding en achtergrond bij de aanbevelingen, kan u het hoofdstuk 7.5 in de bijlagen raadplegen.

	aanbevelingen tevredenheidsbevraging	verband met doelstellingen ondernemingsplan 2020-2024	verband met evaluatie landinrichting
WAT DUIDELIJKER MOET			

	detecteren waar ze niet gelijk sporen en zo nauw mogelijk af te stemmen; ✓ vanaf de eerste overlegmomenten, de scope en de doelstellingen van het inrichtingsproject samen met de adviesinstantie zo helder mogelijk af te lijnen; ✓ de mogelijkheden én de begrenzungen in de samenwerking met de adviesinstantie, te verhelderen en af te stemmen;		
‘KLIMAAT-ADAPTATIE’ ‘KLIMAAT-MITIGATIE’	• zorg voor een afstemming van de VLM-initiatieven inzake klimaat door de klimaatwerkgroep die binnen de VLM actief is;	• SOD 1: VLM realiseert een (klimaat-)robuuste open ruimte op terrein ✓ OOD 1.01: VLM realiseert geïntegreerde gebiedsgerichte projecten • SOD 2: VLM maakt een opschaling van open ruimte realisaties mogelijk ✓ OOD 2.01: VLM bouwt het open ruimte platform verder uit als motor voor opschaling van open ruimte realisaties en participeert in open ruimte programma’s ✓ OOD 2.03: VLM ontwikkelt actief een aanpak naar gemeenten om hen bij de uitvoering van de bouwshift en lokale	• AANBEVELING 1: optimaliseer een aantal instrumenten uit de instrumentenkoffer aan de hand van volgende suggesties: ✓ verduidelijk dat de instrumenten ‘inrichtingswerken uit kracht van wet’ en ‘erfdienstbaarheid en’ ook verband kunnen houden met energietransitie en klimaat • AANBEVELING 4: voorzie middelen van Vlaanderen voor spoor 2 ✓ zet sterker in op concrete begeleiding van lokale besturen in de realisatie van hun ruimtelijke transitie-opgaven (waaronder klimaat)

		klimaatplannen te ondersteunen • SOD 7: klimaatmaatregelen zijn zichtbaar in VLM-realisaties in de open ruimte en de VLM-werking ✓ OOD 7.01: VLM verhoogt haar inzet voor het klimaat op structurele wijze in de werking van haar uitvoerende activiteiten ✓ OOD 7.02: VLM monitort haar klimaat-gerelateerde activiteiten en communiceert hierover ✓ OOD 7.03: het facilitybeleid is efficiënt en duurzaam	• AANBEVELING 7: verruiming van de programma-aanpak (waterland-schap) voor andere thema's, bijvoorbeeld voor bebossingsprojecten in functie van klimaatdoelstellingen
'BEHEER'	• maak de inrichtingsmaatregelen nog meer beheervriendelijk, bijvoorbeeld door: ✓ het beheer dat bij de inrichtingsmaatregelen hoort, vroeg in de planvorming mee te integreren en financieel in te calculeren; ✓ gericht te kiezen voor robuuste inrichting die minder beheer vraagt, en voldoende kritisch te bekijken of ook beheervrije maatregelen een plaats hebben in het project; ✓ vroeg in het proces van de planvorming duidelijke afspraken te maken over wie welke maatregelen zal beheren en via overleg met de	• SOD 1: VLM realiseert een (klimaat-)robuuste open ruimte op terrein ✓ OOD 1.01: VLM realiseert geïntegreerde gebiedsgerichte projecten	• AANBEVELING 1: ✓ optimaliseer een aantal instrumenten uit de instrumentenkoffer ✓ onderzoek de behoefte en analyseer mogelijke instrumenten, om gebruikers in groep via landinrichting te stimuleren tot een bepaald vrijwillig beheer en om resultaten te belonen

	toekomstige beheerder de inrichting beheervriendelijk(er) te maken; ✓ de afspraken over beheer met de 'juiste' deskundigen van de partners (de terreinexperten van de lokale besturen en de terreinbeherende verenigingen) te maken; ✓ de bedrijfsplanners in de gebiedsgerichte inrichtingsprojecten op een structurele manier in de projectteams mee op te nemen als materiespecialisten 'beheer'; • Ondersteun en 'ontzorg' de beheerder, bijvoorbeeld door: ✓ voldoende proactief de financiële impact van het beheer van de maatregelen met de beheerder te bespreken en mee op te volgen, onder andere voor het incalculeren van de beheerkosten in de begrotingscyclus van de gemeentebesturen; ✓ infofiches over beheer dat niet standaard is ter beschikking te stellen en (beperkt en doelgericht) terreinbezoek en overleg met de beheerder te organiseren om de stand van zaken van het beheer en de behoeften tot bijsturen te bespreken; ✓ mee het gebruik van eenvoudige 'tools' te onderzoeken en te stimuleren waarmee de beheerder zo efficiënt mogelijk de beheermaatregelen kan opvolgen; • Faciliteer de organisatie en de werking van beheerstructuren in de projectgebieden, bijvoorbeeld door:		• AANBEVELING 3: ✓ toon praktijkcases aan partners die de meerwaarde van de instrumenten aantonen
--	---	--	---

	✓ via overleg met alle relevante partners in de adviesinstantie de mogelijkheid van het opnemen van het beheer door een loket onderhoud buitengebied (LOB) te onderzoeken en te stimuleren;		
'TIJDS-BEWAKING'	• geef de adviesinstanties een inzicht in de tijdsplanning van het inrichtingsproject; • verduidelijk het impact van het werken aan een draagvlak voor het project, en maak afspraken over het ambitieniveau van draagvlak; • zet in op toepassingen die de doorlooptijd van de projecten kunnen verkorten (zoals PROFIN, FINAN, DOSFIN); • onderzoek de mogelijkheid van het voorzien van een 'houdbaarheidsdatum' voor bepaalde procedurestappen in het project, bijvoorbeeld voor het toekennen van subsidies of het inwinnen van de instemmingen van de partners in de LI-projecten; • hou het halen van de geplande richttermijnen voor de mijlpalen van de inrichtingsprojecten strikt in de hand; • zet in op een versnelde uitvoering van een eerste realisatie op korte termijn na de goedkeuring van de plannen;	• SOD 1: VLM realiseert een (klimaat-)robuuste open ruimte op terrein ✓ OOD 1.04: VLM werkt aan een optimalisatie van procedures die versnelling van de uitvoering mogelijk maken • SOD 2: VLM maakt een opschaling van open ruimte realisaties mogelijk ✓ OOD 2.02: VLM zet in het kader van spoor 2 een structurele werking op met Vlaamse partners rond urgente open ruimte thema's ✓ OOD 2.03: VLM ontwikkelt actief een aanpak naar gemeenten om hen bij de uitvoering van de bouwshift en lokale klimaatplannen te ondersteunen ✓ OOD 2.04: VLM ontwikkelt actief een aanbod rond grondmobiliteit naar lokale besturen	• AANBEVELING 6 ✓ vereenvoudig en optimaliseer spoor 1 verder • AANBEVELING 8 ✓ vereenvoudig en optimaliseer spoor 2 verder • AANBEVELING 11 ✓ maak een flexibele samenstelling van een planbegeleidingsgroep mogelijk en geef de planbegeleidingsgroep voldoende autoriteit

'VITALE EN DUURZAME LANDBOUW' 'VERBREDE LANDBOUW'	• zet in op het ruimer promoten en toepassen van de instrumenten van de instrumentenkoffer landinrichting die maatregelen voor de landbouwthema's in het inrichtingsproject kunnen ondersteunen. Dit kan gecombineerd worden met het uitwerken van de Europese mogelijkheden vanuit het plattelandsbeleid voor de ondersteuning van het landbouwthema in (en zelfs buiten) de inrichtingsprojecten. Zo zou het instrument vrijwillige herverkaveling via het GLB ter beschikking gesteld kunnen worden. Beheerovereenkomsten zouden actief kunnen ingezet worden in de inrichtingsprojecten. Verder kan ook gewerkt worden aan instrumenten voor de pachter, naast de inzet van een lokale grondenbank ruimte voor voedsel, zowel binnen als buiten de inrichtingsprojecten; • stimuleer overheden en landbouwvertegenwoordigers tot het maken van heldere gebiedsspecifieke landbouwvisies die duidelijkheid en perspectieven geven aan de sector. Benader daarbij de landbouw voldoende breed, voldoende gedifferentieerd, en benader landbouwers nog meer als ondernemers en streekkenners, en als "(agro)ecosysteem-dienstverleners"; • bekijk met de partners de mogelijkheden voor	• SOD 6: VLM reikt oplossingen aan voor de plattelandsuitdagingen ✓ OOD 6.02: de valorisatie van biomassa-reststromen, de productie van gezond lokaal voedsel en de verkenning van nieuwe mogelijkheden voor bio-economie op het Vlaamse platteland resulteert in innovatief en duurzaam ondernemerschap in een circulaire economie ✓ OOD 6.04: landschapskwaliteit wordt versterkt door een verbeterde organisatie van het landschaps-onderhoud en de sensibilisering voor een multifunctioneel platteland • SOD 3: VLM versterkt via partnerschappen met landbouwers en andere grondgebruikers het multifunctioneel gebruik van de open ruimte	

	voedselproductie in de inrichtingsprojecten binnen een ruimer programma rond voedsel-land-schappen; • geef structureel aandacht aan de opwaardering van de bodem (koolstofgehalte,...) en aan het waterbeheer; • ondersteun de vorming van coalities in het gebied; • betrek de deskundigen van plattelandsbeleid (bijvoorbeeld als materiespecialist ‘circulaire economie’), de bedrijfsplanners (bijvoorbeeld als materiespecialist ‘beheer’) en deskundigen van de mestbank (bijvoorbeeld als materiespecialist ‘bodem’ of ‘waterkwaliteit’) actief in het verkennen van de opportuniteiten voor de landbouwthema’s die vanuit hun werkveld voor de gebiedsgerichte inrichtingsprojecten relevant kunnen zijn;	✓ OOD 3.01: VLM versterkt de groenblauwe structuur in de open ruimte en het landschap door een kwaliteitsvolle en efficiënte implementatie en uitvoering van het vrijwillig natuur-, milieu en landschapsbeheer ✓ OOD 3.02: VLM zorgt voor afstemming over subsidies voor vrijwillig natuur-, milieu- en landschapsbeheer met partners en belanghebbenden • SOD 5: VLM optimaliseert de maatregelen en instrumenten die de nutriënten-verliezen vanuit de land- en tuinbouw naar het oppervlaktewater, grondwater en lucht verder doen verminderen OOD 5.02 : de VLM stuurt de begeleiding naar duurzame bodem- en bemestings-praktijken aan zodat landbouwers op de hoogte zijn van de best beschikbare praktijken	
‘INFORMATIE-VOORZIENING’	• onderzoek de haalbaarheid van het organiseren van een (jaarlijkse) ontmoetingsdag voor voorzitters en secretarissen van de adviesinstanties		

	de vraagstelling en de gebruikte begrippen m.b.t. omgevingskwaliteit op relevantie en begrijpbaarheid; • <i>m.b.t. de aanpak en de methodiek:</i> ✓ vraag de ontbrekende mailadressen van de leden van de adviesinstanties op; ✓ stuur de tevredenheids-bevraging alleen aan de plaatsvervangers die consequent de effectieve leden van hun organisatie vervangen; ✓ bekijk kritisch de meerwaarde van het opnemen van inrichtingsprojecten waarvan de laatste mijlpalen al een tijd achter de rug zijn; ✓ maak, voor de keuze van te beoordelen projecten, gebruik van een uitklaplijst van vooraf geselecteerde projecten waaruit de respondenten kunnen kiezen; ✓ onderzoek tijdig met de leverancier de aanpak van de verbeterpunten in het programma Flexmail;		
--	---	--	--

6 SAMENVATTEND

De tevredenheidsbevraging heeft haar oorsprong in de meerjarenplanning van de VLM voor de periode 2014-2019, waarin het meten van de tevredenheid over de inrichtingsprojecten bijzondere aandacht kreeg.

De bevraging werd georganiseerd bij de leden (effectief en plaatsvervangend) van commissies, comités en planbegeleidingsgroepen van inrichtingsprojecten die binnen de periode van deze meerjarenplanning welbepaalde mijlpalen haalden. Voor de bevraging werden in totaal 54 landinrichtings-, natuurinrichtings- en ruilverkavelingsprojecten geselecteerd.

In de bevraging werd gepeild naar de tevredenheid over de dienstverlening door de VLM aan de hand van 12 criteria die mee de kwaliteit van een project bepalen, zoals 'efficiëntie', 'duurzaamheid', 'inspraak' en 'tijdsplanning'. Ook de tevredenheid van de adviesinstanties over de aandacht voor omgevingskwaliteit in het project werd gemeten. Dat gebeurde aan de hand van 14 criteria, zoals 'ruimte voor water', 'vitale en duurzame landbouw', 'gemeenschapsgevoel', 'klimaatadaptatie'. De respondenten hadden de mogelijkheid om in een commentaarveld hun beoordeling verder toe te lichten en suggesties in te dienen. De bevraging hield een mix van kwantitatieve en kwalitatieve (open) vragen in. In de open vragen werd onder andere gepeild naar de kwaliteiten, de verbeterpunten en de gewenste toekomstige accenten in de samenwerking met de VLM. Voor de leden van de planbegeleidingsgroepen van de landinrichtingsprojecten werd bijkomend een aantal vragen opgenomen over het landinrichtingsdecreet en de instrumenten.

De bevraging werd gecoördineerd door de dienst projectondersteuning van de afdeling Landinrichting en Grondenbank van de VLM. Ze volgde de methodiek van een schriftelijke bevraging via een web-toepassing en werd opgemaakt en verwerkt in het programma Flexmail. De bevraging werd gelanceerd op 23 april 2019 en liep tot 21 juni 2019. De opmaak van de vragenlijst en de keuze van de methodiek van beoordelen werden door het Instituut voor de Overheid van de KUL begeleid.

Van het totaal van 1015 potentiële deelnemers namen 142 leden deel. Bij de effectieve leden werd een antwoordpercentage van 22,6 % genoteerd, bij de plaatsvervangers een antwoord-percentage van 5,3%. Uit de profielschets van de deelnemers blijkt een evenwichtige spreiding over de verschillende types van inrichtingsprojecten. Van de 142 deelnemers vertegenwoordigt 58,45 % een overheid (Vlaams, provincie, gemeente en 'andere'). De resterende 41,55 % van de respondenten vertegenwoordigt een organisatie, vereniging of bedrijf. Het profiel van de deelnemers van deze laatste groep is erg divers van aard (met doelgroepen als landbouw, natuur, landschap, erfgoed, water, wonen, economie, mobiliteit, bos, trage wegen) maar de doelgroepen 'natuur' (23,48 %), 'landbouw' (20,87 %), 'eigenaars en gebruikers' (14,78 %) en 'landschap' (13,91 %) vormen de meerderheid.

Uit de grafieken die de resultaten in beeld brengen, blijkt dat de leden van de adviesinstanties globaal gezien een positief tot erg positief oordeel hebben over de dienstverlening van de VLM in haar inrichtingsprojecten. Dat resultaat is uitgesproken voor de criteria van projectkwaliteit, waar meer dan de helft van de 12 criteria boven de 80% 'groen' (wat staat voor 'erg tevreden' en 'tevreden', 'helemaal akkoord' en 'akkoord') scoort. Helemaal bovenaan staat 'kennis en expertise'. 'Kennis en expertise', als kwaliteit van de organisatie en haar

medewerkers, komt ook in de antwoorden op de open vragen erg vaak aan bod, en wordt daar gepreciseerd als: de waardering voor de 'inhoudelijke expertise' en 'ervaring', de 'professionaliteit', de 'betrokkenheid' bij de projecten en de 'terreinkennis' van medewerkers. Wat de criteria van omgevingskwaliteit betreft, is de tevredenheid over de bijdrage van de VLM in het realiseren van een 'robuuste en veerkrachtige open ruimte' bovenaan terug te vinden.

De vijf hoogste onbestemde scores ('noch oneens, noch eens' en 'niet relevant') worden bij 'klimaatmitigatie', 'verbrede landbouw', 'klimaatadaptatie', 'vitale en duurzame landbouw' en 'gemeenschapsgevoel' genoteerd. Over die stellingen hebben meer dan één vierde tot bijna de helft van de respondenten geen uitgesproken mening, of beoordelen ze de stelling als 'niet relevant'. De oorzaken voor de hoge neutrale scores zijn deels inherent verbonden aan de timing, de doelstelling en de aanpak van de bevraging. Maar ze zijn ook te vinden in de (on)duidelijkheid van sommige vragen of begrippen en de relevantie van een aantal criteria. Op dit vlak liggen, voor de volgende bevraging, nog kansen open om het percentage van de neutrale scores lager te houden.

De aanbevelingen richten zich in hoofdzaak op de criteria waar de beoordelingen de grootste marge tot verbetering inhouden. Dat zijn de criteria ‘beheer’, ‘tijdsbewaking’ en de duo’s ‘klimaatmitigatie – ‘klimaatadaptatie’ en ‘duurzame en vitale landbouw’ – ‘verbrede landbouw’. Voor het formuleren van de aanbevelingen werd zoveel mogelijk afgestemd met twee initiatieven die parallel aan de tevredenheidsbevraging lopen: het opmaken van het ondernemingsplan 2020-2024 van de VLM, en het eerste evaluatierapport van het decreet landinrichting.

Een rode draad die door de negatiever gekleurde commentaren weeft, is de vaststelling dat het proces en de resultaten van het inrichtingsproject niet altijd overeen stemmen met de wensen en verwachtingen die de respondenten hadden. De aandacht voor een consequent **verwachtingenmanagement** is een belangrijke opdracht voor de voorzitter en secretaris van de adviesinstantie. Dat kan door de verwachtingen expliciet boven tafel te brengen, te detecteren waar ze niet gelijk sporen en zo nauw mogelijk af te stemmen. Het is daarbij essentieel om de scope en de doelstellingen van het inrichtingsproject samen met de adviesinstantie zo helder mogelijk af te lijnen. Dat geldt ook voor de mogelijkheden én de grenzen in de samenwerking met de adviesinstantie.

De VLM-initiatieven inzake **klimaat** worden vooral erg stevig verankerd in een aantal doelstellingen van het ondernemingsplan 2020 – 2024 van de VLM. Met die doelstellingen wil de VLM in haar inrichtingsprojecten de effecten van klimaatverandering verzachten, en klimaatmaatregelen nemen om verdere opwarming tegen te gaan. De klimaatmaatregelen moeten zichtbaar zijn in de VLM-realisaties in de open ruimte én in de eigen werking. De coördinatie van de VLM-klimaatinitiatieven gebeurt door de klimaatwerkgroep die binnen de VLM actief is.

Uit een aantal commentaren in de tevredenheidsbevraging blijkt dat sommige respondenten verwachten dat de VLM na de inrichting ook het **beheer** van de maatregelen in de projecten (mee) voor haar rekening neemt. Door de doelstellingen van het inrichtingsproject en de precieze opdracht van de VLM zo helder mogelijk af te lijnen, kunnen misverstanden hierover zo vroeg mogelijk uitgeklaard worden. Anderzijds heeft de VLM de verantwoordelijkheid om in haar inrichtingsprojecten de lokale besturen en andere terreinbeheerders te

ondersteunen in hun beheeropdracht. Dat kan door de inrichtingsmaatregelen nog meer beheervriendelijk te maken, de beheerder op verschillende manier te 'ontzorgen' (bijvoorbeeld door voldoende proactief de financiële impact van het beheer van de maatregelen met de beheerder te bespreken) en de organisatie en de werking van beheerstructuren in de projectgebieden waar mogelijk te faciliteren.

Zowel het ondernemingsplan 2020-2024 als het evaluatierapport landinrichting besteedt ruim aandacht aan **‘tijdsbewaking’**. In beide trajecten komen verschillende opties aan bod om de realisaties van de eigen inrichtingsprojecten te versnellen, en om partners als gemeenten en provincies te ondersteunen in een versnelde uitvoering van projecten die verband houden met urgente open ruimte thema’s. Daarnaast is het in de projectwerking van belang om de adviesinstanties goed te blijven informeren over de tijdsplanning van het inrichtingsproject, én over het impact dat het bouwen aan een draagvlak voor het project op die planning kan hebben. Verder inzetten op informaticatoepassingen, strikt de hand houden aan de richttermijnen voor de mijlpalen en het onderzoeken van de mogelijkheid om een ‘houdbaarheidsdatum’ voor bepaalde procedurestappen te voorzien, kunnen bijdragen tot het inkorten van de doorlooptijd van projecten.

Voor de thema's **vitale en duurzame landbouw** en **verbrede landbouw** kan ingezet worden op het ruimer promoten en toepassen van de instrumenten van de instrumentenkoffer landinrichting die maatregelen voor de landbouwthema's in het inrichtingsproject kunnen ondersteunen. Dit kan gecombineerd worden met het uitwerken van de Europese mogelijkheden vanuit het plattelandsbeleid voor de ondersteuning van het landbouwthema in (en zelfs buiten) de inrichtingsprojecten. Overheden en landbouwvertegenwoordigers kunnen nog meer gestimuleerd worden tot het maken van heldere gebiedsspecifieke landbouwvisies die duidelijkheid en perspectieven geven aan de sector. Ook in de eigen organisatie kunnen de deskundigen van plattelandsbeleid, de bedrijfsplanners en deskundigen van de mestbank actief mee de opportuniteiten voor de landbouwthema's verkennen die vanuit hun werkveld voor de gebiedsgerichte inrichtingsprojecten relevant zijn.

Naast deze thema's worden in het rapport aanvullend aanbevelingen geformuleerd over de thema's **informatievoorziening, communicatie, gemeenschapsgevoel, stilte- en rustbeleving, evenwicht noden en draagkracht, ruimte voor water en erfgoed**. Tot slot, wordt ook een aantal aanbevelingen opgenomen die betrekking hebben op de aanleiding, de aanpak en de methodiek van de tevredenheidsbevraging. Deze aanbevelingen houden vooral verbetervoorstellen in om de organisatie van een volgende tevredenheidsbevraging op punt te stellen.

Deze eerste tevredenheidsbevraging is een nulmeting. Het herhalen van de bevraging, met een gelijkaardige methodiek en gelijklopend met de regelmaat van de ondernemingsplannen, laat op termijn toe om evoluties te meten en bij te sturen waar dat nodig is.

7 BIJLAGEN

7.1 UITNODIGINGSMAIL

Onderwerp: Tevredenheidsbevraging inrichtingsprojecten VLM

Goedemorgen

Wij willen graag meer weten over de tevredenheid van onze partners die in adviesinstanties onze inrichtingsprojecten adviseren of mee uitvoeren, en lanceren daarvoor een online bevraging. Aangezien u effectief of plaatsvervangend lid bent (of was) van een commissie, comité, planbegeleidingsgroep of een andere adviesinstantie voor een project dat in de periode van 2014 – 2019 actief was, nodigen wij u uit om de bevraging hier online (link toe te voegen) in te vullen.

In de bevraging peilen we met een reeks meerkeuzevragen naar uw tevredenheid over onze dienstverlening voor een aantal criteria die mee de kwaliteit van een project bepalen. Andere vragenblokken peilen naar het functioneren van de adviesinstantie waarin u zetelt. Bij veel vragen heeft u de kans om uw beoordeling in tekst verder toe te lichten. U kan daar ook uw concrete suggesties kwijt over hoe het naar uw mening beter kan. Die informatie wordt samengebundeld en alleen door middel van anonieme citaten verwerkt in de rapportering. De bevraging wordt op 21 juni 2019 afgesloten. Het invullen vraagt een kwartier tot drie kwartier van uw tijd, afhankelijk van de mate waarin u ingaat op de open vragen. Wij zullen u na afloop ook op de hoogte brengen van de resultaten.

Als u vragen heeft over de bevraging, kunt contact opnemen met Peter De Graef (02 5437319, peter.degraef@vlm.be) of Siegi Absillis (02 5436944, siegi.absillis@vlm.be).

Wij danken u alvast voor uw tijd en waarderen uw engagement om deze tevredenheidsbevraging in te vullen. Vriendelijke groeten,

Toon Denys
Gedelegeerd bestuurder Vlaamse Landmaatschappij

7.2 VRAGENLIJST

TEVREDENHEIDSBEVRAGING INRICHTINGSPROJECTEN

Deze bevraging peilt naar de tevredenheid bij de partners die in adviesinstanties onze inrichtingsprojecten adviseren of mee uitvoeren.

DEEL 1 - OVER HET PROJECT EN UW ROL

In dit onderdeel van de bevraging stellen we enkele vragen over voor welk project u zult (of zults), in welke hoedanigheid (effectief of plaatsvervangend) en voor welke instantie, vereniging en doelgroep u dat doet. Als u zult in verschillende adviesinstanties, selecteert u één project waarvoor u alle vragen beantwoordt.

U zettelt of zetelde in een: *

- ☐ planbegeleidingsgroep landinrichting
- ☐ ruilverkavelingscomité
- ☐ commissie van advies voor ruilverkaveling
- ☐ coördinatiecommissie voor ruilverkaveling
- ☐ projectcomité voor natuurinrichting
- ☐ projectcommissie voor natuurinrichting
- ☐ anders

Voor welk project zetel(de) u in de adviesinstantie? *

U zefelt of zefelde als: *

- ☐ effectief lid
- ☐ plaatsvervangend lid
- ☐ secretaris (of plaatsvervanger)
- ☐ voorzitter (of plaatsvervanger)

Heeft u meer dan de helft van de vergaderingen bijgewoond? *

- ☐ Ja
☐ Nein

U rekent of zekende voor*

- ☐ een overheid
- ☐ een organisatie/vereniging/bedrijf

Voor welke overheid zetelt of zetelde u *

- ☐ Vraams
☐ Provincie
☒ Gemeente
☐ Andere

Wat is de naam van die overheidsinstantie? *

Wat is de doelgroep van uw organisatie/vereniging/bedrijf? *

U kunt hier meerdere opties aanduiden.

- ☐ landbouw
- ☐ natuur
- ☐ landschap
- ☐ water
- ☐ erfgoed
- ☐ eigenaars en gebruikers
- ☐ toerisme en recreatie
- ☐ economie
- ☐ wonen
- ☐ mobiliteit
- ☐ andere
- ☐ U kunt hier een extra doelgroep toevoegen

Voor welke organisatie/vereniging/bedrijf zetelt u? *

LANDINRICHTING EN DE INSTRUMENTEN

Deze vragen gaan over landinrichting en de instrumenten landinrichting. Uw antwoorden zullen ons helpen om verbetervoorstellen uit te werken voor het inzetten van landinrichting en de bijbehorende instrumenten.

Ik ben door de VLM voldoende geïnformeerd over de inhoud van het decreet en van het uitvoeringsbesluit van landinrichting. *

- ☐ helemaal oneens
- ☐ oneens
- ☐ noch oneens, noch eens
- ☐ eens
- ☐ helemaal eens
- ☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

Ik ben door de VLM voldoende geïnformeerd over en betrokken bij de afweging van de instrumenten in de landinrichtingsplannen. *

- ☐ helemaal oneens
- ☐ oneens
- ☐ noch oneens, noch eens
- ☐ eens
- ☐ helemaal eens
- ☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

De instrumenten waarover landinrichting beschikt worden in het project in voldoende mate benut.*

- ☐ helemaal oneens
- ☐ oneens
- ☐ noch oneens, noch eens
- ☐ eens
- ☐ helemaal eens
- ☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

In het landinrichtingsproject wordt het inzetten van vrijwillige instrumenten voldoende afgewogen ten opzichte van het inzetten van instrumenten uit kracht van wet. *

- ☐ helemaal oneens
- ☐ oneens
- ☐ noch oneens, noch eens
- ☐ eens
- ☐ helemaal eens
- ☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

Het landinrichtingsproject heeft voldoende aandacht voor de mogelijkheid van het inzetten van sectorinstrumenten naast de instrumenten van landinrichting. *

- ☐ helemaal oneens
☐ oneens
☐ noch oneens, noch eens
☐ eens
☐ helemaal eens
☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

Het landinrichtingsproject heeft voldoende aandacht voor het betrekken van particuliere partners in het realiseren van de doelstellingen van het project. *

- ☐ helemaal oneens
☐ oneens
☐ noch oneens, noch eens
☐ eens
☐ helemaal eens
☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

DEEL 2 PROJECTKwaliteit

Dit vragenboek peilt naar uw tevredenheid over de aandacht die VLM heeft voor een aantal factoren die de kwaliteit en slagkracht van een project bepalen.

In welke mate bent u tevreden over de aandacht die de VLM heeft voor het bijsturen van het project in functie van nieuwe noden, behoeften en ontwikkelingen (zoals nieuw beleid, ruimtelijke evoluties, ...) tijdens het projectverloop? *

- ☐ erg ontevreden
☐ ontevreden
☐ noch ontevreden, noch tevreden
☐ tevreden
☐ erg tevreden
☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

In welke mate bent u tevreden over de inspanningen van de VLM om het draagvlak bij de doelgroepen voor het project te (helpen) versterken? *

- ☐ erg ontevreden
☐ ontevreden
☐ noch ontevreden, noch tevreden
☐ tevreden
☐ erg tevreden
☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

In welke mate bent u tevreden over het evenwicht tussen de middelen (het budget en het personeel voor het project) die de VLM inzet in verhouding met de beoogde resultaten (zoals inrichtingwerken, grondverwerving, studies, ...)? *

- ☐ erg ontevreden
☐ ontevreden
☐ noch ontevreden, noch tevreden
☐ tevreden
☐ erg tevreden
☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

In welke mate bent u tevreden over de aandacht die de VLM heeft voor een blijvend en kwalitatief beheer van de maatregelen na uitvoering van het project? *

- ☐ erg ontevreden
☐ ontevreden
☐ noch ontevreden, noch tevreden
☐ tevreden
☐ erg tevreden
☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

In welke mate bent u tevreden over de duurzaamheid van de door de VLM gerealiseerde maatregelen in het project? (vb duurzaamheid gebruikte materialen, duurzaamheid als criterium in bestekken,...) *

- ☐ erg ontevreden
- ☐ ontevreden
- ☐ noch ontevreden, noch tevreden
- ☐ tevreden
- ☐ erg tevreden
- ☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven.

Welke maatregelen/ uit uw project ziet u als een goed voorbeeld van duurzaamheid?

In welke mate bent u tevreden over de mogelijkheden voor inspraak die de VLM u tijdens het verloop van het project biedt? *

- ☐ erg ontevreden
- ☐ ontevreden
- ☐ noch ontevreden, noch tevreden
- ☐ tevreden
- ☐ erg tevreden
- ☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

In welke mate bent u tevreden over de wijze waarop de VLM rekening houdt met uw inspraak tijdens het verloop van het project? *

- ☐ erg ontevreden
☐ ontevreden
☐ noch ontevreden, noch tevreden
☐ tevreden
☐ erg tevreden
☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

In welke mate bent u tevreden over de inspanningen van de VLM voor het zichtbaar maken van het project en de projectresultaten voor de buitenwereld? *

- ☐ erg ontevreden
☐ ontevreden
☐ noch ontevreden, noch tevreden
☐ tevreden
☐ erg tevreden
☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

☐ erg ontevreden
☐ ontevreden
☐ noch ontevreden, noch tevreden
☐ tevreden
☐ erg tevreden
☐ niet relevant

Als er een nuance is tussen het aspect 'tijdigheid' en het aspect 'volledigheid' kunt u dat hier ook weergeven

☐ erg. unzufrieden
☐ unzufrieden
☐ noch unzufrieden, noch zufrieden
☐ zufrieden
☐ erg. zufrieden
☐ nicht relevant

☐ erg ontevreden
☐ ontevreden
☐ noch ontevreden, noch tevreden
☐ tevreden
☐ erg tevreden
☐ niet relevant

☐ erg ontevreden
☐ ontevreden
☐ noch ontevreden, noch bevreden
☐ bevreden
☐ erg bevreden
☐ niet relevant

DEEL 3 - OMGEVINGSKWALITEIT

Volgende vragen peilen op bepaalde kwaliteiten waar uw mening voldoende aandacht krijgen van de VLM in het project waar u advies over verleent. Met omgevingskwaliteit bedoelen we de waardering van mensen voor een bepaald gebied, de reden waarom ze om een bepaald gebied geven.

De VLM draagt met de maatregelen van het project bij tot het creëren van een voldoende robuuste en veerkrachtige open ruimte, die de aanwezige openruimtefuncties en kwaliteiten (bodem, water, biodiversiteit, landbouw, recreatie, erfgoed, ...) op een duurzame en toekomstgerichte wijze ondersteunt. *

- ☐ helemaal oneens
☐ oneens
☐ noch oneens, noch eens
☐ eens
☐ helemaal eens
☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

De VLM draagt met de maatregelen van het project voldoende bij in het creëren van robuuste natuur- en bosgebieden. *

- ☐ helemaal oneens
☐ oneens
☐ noch oneens, noch eens
☐ eens
☐ helemaal eens
☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

De VLM draagt met de maatregelen van het project voldoende bij in het creëren van 'ruimte voor water'.

- ☐ helemaal oneens
- ☐ oneens
- ☐ noch oneens, noch eens
- ☒ eens
- ☐ helemaal eens
- ☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

De VLM heeft in het project voldoende aandacht voor maatregelen die de lucht-, water- en bodemkwaliteit van het gebied ten goede komen. *

- ☐ helemaal oneens
☐ oneens
☐ noch oneens, noch eens
☐ eens
☐ helemaal eens
☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

☐ helemaal oneens
☐ oneens
☐ noch oneens, noch eens
☐ eens
☐ helemaal eens
☐ niet relevant

☐ helemaal oneens

☐ oneens

☐ noch oneens, noch eens

☐ eens

☐ helemaal eens

☐ niet relevant

☐ helemaal oneens

☐ oneens

☐ noch oneens, noch eens

☐ eens

☐ helemaal eens

☐ niet relevant

☐ helemaal oneens
☐ oneens
☐ noch oneens, noch eens
☐ eens
☐ helemaal eens
☐ niet relevant

rapport tevredenheidsbevraging

☐ helemaal oneens
☐ oneens
☐ noch oneens, noch eens
☐ eens
☐ helemaal eens
☐ niet relevant

☐ helemaal oneens

☐ oneens

☐ noch oneens, noch eens

☐ eens

☐ helemaal eens

☐ niet relevant

☐ helemaal oneens
☐ oneens
☐ noch oneens, noch eens
☐ eens
☐ helemaal eens
☐ niet relevant

De VLM draagt voldoende bij tot het creëren van een hechter gemeenschapsgevoel in het gebied door ruimtelijke ingrepen in het project (zoals het inrichten van ontmoetingsplekken, speeltoestellen, ...) en door het betrekken van bewoners in de planvorming en -uitvoering *

- ☐ helemaal oneens
- ☐ oneens
- ☐ noch oneens, noch eens
- ☐ eens
- ☐ helemaal eens
- ☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

Als er een nuance is tussen uw tevredenheid over de ruimtelijke ingrepen en het betrekken van de bewoners, kunt u dat hier aangeven:

De VLM draagt met de maatregelen in het projectgebied voldoende bij aan het terugdringen van klimaatverandering.*

- ☐ helemaal oneens
☐ oneens
☐ noch oneens, noch eens
☐ eens
☐ helemaal eens
☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

De VLM draagt met de maatregelen in het projectgebied voldoende bij in het verhogen van de weerbaarheid tegen de huidige en te verwachten gevolgen van de klimaatverandering. *

- ☐ helemaal oneens
☐ oneens
☐ noch oneens, noch eens
☐ eens
☐ helemaal eens
☐ niet relevant

U kunt hieronder uw commentaar/suggesties op vorig antwoord geven:

DEEL 4 - OPEN VRAGEN

Kan u, in volgorde van belangrijkheid, de drie kwaliteiten aangeven die u het meest waardeert in uw samenwerking met de VLM?

Kan u, in volgorde van belangrijkheid, de drie verbeterpunten aangeven voor de VLM in haar samenwerking met u?

Kan u, in volgorde van belangrijkheid, de drie accenten aanduiden die u in de samenwerking in de toekomst met de VLM het meest belangrijk vindt?

Op welke wijze kan de VLM een actievore rol spelen of bijdragen in de realisatie van de ambities en doelstellingen van uw organisatie?

Bent u bereid om (telefonisch) verder in te gaan op uw antwoorden? *

☐ ja

☐ liever niet

7.3 OVERZICHT DEELNEMENDE OVERHEDEN EN ORGANISATIES

ORGANISATIES/VERENIGINGEN/BEDRIJVEN	AANTAL
Algemeen Boerensyndicaat	4
Bedrijfs Gilde	1
Blueberry Fields	1
Boerenbond	10
Bosgroep Antwerpen Zuid	1
De Zwarte Specht	2
Durme vzw	1
Kempens Landschap vzw	2
Landbouw	1
Landelijk Vlaanderen	2
Minaraad Vlaanderen	1
Natuurpunt	14
Onafhankelijke expert	1
Regionale Landschappen (Houtland/Meetjesland)	2
Sport en recreatie Beringen, vzw	1
Sterrebeek 2000 vzw	1
Trage Wegen vzw	1
Velt	2
Vertegenwoordiger eigenaars, voorgesteld door burgemeester	1
Vlaamse Hoge Bosraad	2
Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud	1
Wildbeheerseenheden (De Vart/Driekoningen/Tussen Leie en Schipdonk)	3
OVERHEDEN	
Vlaams	
Agentschap voor Natuur en Bos	9
Agentschap Onroerend Erfgoed	4
Agentschap Wegen en Verkeer	2
Departement Kanselarij en Bestuur, Vlaamse dienst van de gouverneurs	1
Departement Landbouw en Visserij	2
Departement Mobiliteit en Openbare Werken	1
Departement Omgeving	3
De Vlaamse Waterweg nv	1
ILVO	1
Vlaamse Huisvestingsmaatschappij	1

7.4 OVERZICHT BEVRAAGDE PROJECTEN

type project	naam project	aantal antwoorden
Landinrichtingsproject	De Merode prinsheerlijk platteland	2
Landinrichtingsproject (2 planbegeleidingsgroepen)	Schelde en Rupel	7
Landinrichtingsproject	Stiemberbeekvallei	4
Landinrichtingsproject (3 planbegeleidingsgroepen)	De Wijers	9
Landinrichtingsproject (4 planbegeleidingsgroepen)	Plateau Van Moorsel	2
Landinrichtingsproject (3 planbegeleidingsgroepen)	Vlaamse Rand	3
Landinrichtingsproject	Land Van Teirlinck	2
Landinrichtingsproject	Molenbeek Maalbeek	3
Landinrichtingsproject	Antitankgracht Haacht	1
Landinrichtingsproject (3 planbegeleidingsgroepen)	Veldgebied Brugge	12
Landinrichtingsproject	Gentse Kanaalzone	4
Landinrichtingsproject	Leie en Schelde	1
Landinrichtingsproject	Zwimpolders	5
Landinrichtingsproject((contactpersonen in voorbereiding oprichting planbegeleidingsgroep)	Moervaartvallei	1
NIR	Zoerselbos	3
NIR	De Liereman	9
NIR	Vrieselhof	
NIR	Averbode en Heide	3
NIR	Turnhoutsvennengebied west	2
NIR	Zwarte Beek	4
NIR	Dijlevallei ten zuiden van Leuven	4
NIR	Torfbroek	3
NIR	Bergerven	
NIR	Latemse Meersen	1
NIR	Bourgoyen	
NIR	Merelbeekse Scheldemeersen	

7.5 INTEGRAAL OVERZICHT CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

WAT DUIDELIJKER MOET

De deelnemers aan de bevraging die niet kozen voor een positief of negatief oordeel, hadden de mogelijkheid om 'blanco' te stemmen. Het is belangrijk om, in de overzichtstabellen van de resultaten van de tevredenheid over de criteria voor projectkwaliteit en omgevingskwaliteit, de 'groene' en 'oranje-rode' scores voor elke vraag in hun samenhang met deze 'blauw-paarse' scores te bekijken. Een lage tevredenheidsscore, bijvoorbeeld, houdt niet altijd vanzelfsprekend een hoge ontevredenheidsscore in maar kan ook het gevolg zijn van een hoge neutrale score.

De neutrale scores liggen consequent hoger voor de stellingen over omgevingskwaliteit, in vergelijking met de scores voor de vragen over projectkwaliteit die aan de deelnemers voorgelegd werden. De vijf hoogste onbestemde scores worden bij 'klimaatmitigatie', 'verbrede landbouw', 'klimaatadaptatie', 'vitale en duurzame landbouw' en 'gemeenschapsgevoel' genoteerd. Over die stellingen hebben meer dan één vierde tot bijna de helft van de respondenten geen mening, of beoordelen ze de stelling als 'niet relevant'.

Net als voor de positieve en negatieve scores, is het belangrijk om ook voor de neutrale scores de redenen te achterhalen waarom de deelnemers deze keuze maakten. Dat maakt het mogelijk om aanbevelingen te formuleren die het aantal onbestemde antwoorden in de toekomst doen dalen. Een aantal redenen, en bijbehorende mogelijke aanbevelingen, wordt hieronder opgesomd:

- *de aanleiding en de doelstelling van deze tevredenheidsbevraging:*
De mogelijkheid om bij elke vraag 'niet relevant' te kiezen, werd onder andere voorzien omdat dezelfde set van vragen van toepassing is op zowel ruilverkaveling, natuurinrichting als landinrichting. De schaalgrootte van deze tevredenheidsbevraging en de uitgebreide set en brede focus van de vragen richten zich op een 'grootste algemene deler', over de individuele projecten en types van projecten heen. Natuurinrichting, ruilverkaveling en landinrichting zijn inrichtingsinstrumenten die elk een eigen focus hebben. Niet alle bevroegde criteria zijn bijgevolg relevant voor elk instrument, of hebben er hetzelfde gewicht.

AANBEVELING:

Deze tevredenheidsbevraging heeft niet de doelstelling om conclusies en aanbevelingen op het niveau van de individuele projecten uit te werken. Dat vraagt een aanpak op maat van elk project, een aanpak die een vijfjaarlijkse bevraging met vrij algemeen geformuleerde vragen niet biedt. Om tot conclusies en aanbevelingen te komen die relevant zijn op het niveau van het specifieke inrichtingsproject, is het aan te bevelen om evaluatiemomenten te voorzien in de loop van het traject van elk project. Hoe dat het meest doeltreffend en met een evenwichtige inzet van mensen/middelen/tijd kan gebeuren is verder te onderzoeken met de overlegstructuren van projectleiding en projectontwerp.

Specifiek voor landinrichtingsprojecten, is de volgende aanbeveling ("hoofdstuk 3.8.2 Kwaliteitsmanagement bij landinrichtingsprojecten) in de 'Projectaudit projectprocessen landinrichting' (mei – december 2017, door Ernst & Young) voor een jaarlijkse (zelf)evaluatie een interessante optie:

Een jaarlijkse zelf-evaluatie op landinrichtingsplan-niveau invoeren die tijdens het kwartaaloverleg besproken kan worden en die ondersteuning kan aanbieden bij de jaarlijkse evaluatie van de projectleider. In de e-gids projectcommunicatie staat een methodologie beschreven, met onder meer informatie over timing, voorbereiding en verschillende mogelijke technieken.”

- AANBEVELING:**

- *te weinig info:*
In de commentaarsecties werd sporadisch opgemerkt dat men ‘over te weinig info beschikte’, ‘geen zicht had op’, ... Het is uit de antwoorden niet altijd duidelijk af te leiden of die uitspraken het gevolg zijn van wat in de vorige paragraaf aan bod kwam (de projectfase en de doorlooptijden), van een niet zo goede informatiedoorstroming in de adviesinstanties, of eerder te maken hebben met minder betrokkenheid of inzicht van de respondent.

Zie de behandeling bij de aanbevelingen voor het thema 'informatievoorziening'.

- *abstracte begrippen en onduidelijke vraagstelling:*
Voor een aantal respondenten was de precieze betekenis van een bepaald begrip niet duidelijk en bijgevolg moeilijk te beoordelen. Uit de commentaren kwam onder andere naar boven dat begrippen als ‘duurzaam’, ‘vitaal’, ..., niet helder afgelijnd en voor verschillende interpretaties vatbaar zijn. Anderzijds haalden deelnemers ook aan dat ze het verband niet goed konden plaatsen tussen het thema van de vraag, (bijvoorbeeld over ‘stilte en rust’, ‘gemeenschapsgevoel’, ‘klimaatmitigatie’ en ‘klimaatadaptatie’) en de concrete maatregelen van het project dat ze adviseren.

Het heeft weinig zin om in een bevraging te peilen naar de tevredenheid over begrippen die voor de leden van de adviesinstanties niet even helder zijn, of die vatbaar zijn voor verschillende interpretaties. Het is daarom in eerste instantie aan te raden om in de projectvoering zelf en in de overlegmomenten

met de adviesinstanties, er over te waken om die begrippen (en de betekenis die de VLM eraan geeft) helder te duiden.

Het heeft evenmin meerwaarde om in een bevraging te peilen naar thema's die weinig of niet expliciet benoemd worden, of die niet expliciet aan bod komen of zichtbaar zijn in de maatregelen van de inrichtingsprojecten. De signalen van de leden van de adviesinstanties hierover komen vooral naar boven in de vragen over omgevingskwaliteit. Het is daarom aan te bevelen om, in de voorbereiding van de volgende tevredenheidsbevraging, de vraagstelling en de gebruikte begrippen m.b.t. omgevingskwaliteit grondig te screenen op relevantie en begrijpbaarheid. Te complexe vragen of begrippen die een omvangrijke duiding vragen, leiden tot diffuse resultaten in de methodiek van een online-bevraging. Ze worden daarom het best niet opgenomen in dit type van bevraging.

WAT BETER KAN ...

verwachtingenmanagement als rode draad

Bij de beoordeling van de minder goed scorende criteria, worden vaak uitspraken genoteerd in de aard van:

- 'er is te veel / te weinig aandacht voor landbouw';
- 'er wordt te veel / te weinig rekening gehouden met natuur';
- 'er wordt te veel / te weinig gecommuniceerd over de projectresultaten';
- 'de VLM zet zich te veel/te weinig in de kijker';
- 'er wordt onvoldoende naar ons geluisterd';
- 'er is onvoldoende aandacht voor beheer achteraf';

De vaststelling/teleurstelling dat het proces en de resultaten van het inrichtingsproject niet altijd overeenstemmen met de verwachtingen die de respondenten hadden, is een rode draad die door de negatievere commentaren weeft. Maar verwachtingen worden niet altijd uitgesproken. Soms komen ze pas expliciet naar boven op het moment dat discussies opduiken.

AANBEVELING

De voorzitter en de secretaris kunnen een belangrijke rol spelen in het managen van de verwachtingen van de adviesinstantie. Dat kan door de wederzijdse verwachtingen expliciet boven tafel te brengen, te detecteren waar ze niet gelijk sporen, te duiden waar de verschillen liggen en ze in overleg beter op elkaar af te stemmen waar dat mogelijk is.

Het is in eerste instantie van belang om, vanaf de eerste overlegmomenten, de scope en de doelstellingen van het inrichtingsproject samen met de adviesinstantie zo helder mogelijk af te lijnen. Ruimte voor interpretatie laat immers ruimte voor een mismatch van wederzijdse verwachtingen.

Hetzelfde geldt voor de mogelijkheden én de begrenzingen in de samenwerking met de adviesinstantie, waarbij verheldering en afstemming nodig zijn over vragen als:

- Wat is het doel van, en de rolverdeling in de samenwerking?
 - Wat is de precieze opdracht van de adviesinstantie? Wat ligt buiten de opdracht, en waarom is dat?
 - Wat is de precieze opdracht van de VLM? Wat ligt buiten de opdracht, en waarom is dat?
- Welke ruimte is er voor inspraak voor de organisaties in het inrichtingsproject? Welke ruimte is er niet, en waarom is dat?
- Welke ruimte voor participatie wordt voor het publiek voorzien in het inrichtingsproject?

Verwachtingenmanagement is, zeker in de langdurige trajecten van de inrichtingsprojecten waar doelstellingen mettertijd vervagen of bijgestuurd worden op basis van nieuwe ontwikkelingen, een aandachtspunt doorheen het hele projectverloop.

aanbevelingen voor de thema's 'klimaatmitigatie' en 'klimaatadaptatie'

De resultaten voor het thema ‘klimaatmitigatie’ worden weergegeven in hoofdstuk 4.3.3.13, voor ‘klimaatadaptatie’ in hoofdstuk 4.3.3.14. Alle commentaren voor beide thema’s kunnen geraadpleegd worden in hoofdstuk 7.6.

- De initiatieven inzake klimaat worden stevig verankerd in een aantal strategische doelstellingen (SOD) en de bijbehorende operationele doelstellingen (OOD) van het ondernemingsplan **van de VLM 2020 – 2024**. Met die doelstellingen wil de VLM in haar inrichtingsprojecten nog meer en systematischer aandacht besteden aan het verzachten van de effecten van klimaatverandering en aan het tegengaan van de verdere opwarming. De VLM zal zich ook engageren in de openruimteprogramma's over klimaat en zal de gemeenten in hun klimaatplannen beter ondersteunen. De klimaatmaatregelen in de VLM-projecten in de open ruimte én in de VLM-werking moeten ook meer zichtbaar gemaakt worden.

AANBEVELINGEN (ondernemingsplan)

- **SOD 1: VLM realiseert een (klimaat-)robuuste open ruimte op terrein**
 - ✓ OOD 1.01: VLM realiseert geïntegreerde gebiedsgerichte projecten
- “We verzachten de effecten van klimaatverandering. Zo pakt de VLM bijvoorbeeld beken opnieuw open te maken en te laten meanderen. Of we leggen overstromingshefvege regenal vasthouden en die in periodes van droogte dienst doen als waterwe concrete klimaatmaatregelen om verdere opwarming tegen te gaan. Dat doet weengebieden te herstellen, het koolstofgehalte in de bodem te verbeteren en b
- **SOD 2: VLM maakt een opschaling van open ruimte realisaties mogelijk**

- ✓ OOD 2.01: VLM bouwt het open ruimte platform verder uit als motor voor opschaling van open ruimte realisaties en participeert in open ruimte programma's

"De VLM geeft het Vlaams openruimtebeleid mee vorm. Een gebiedsgerichte aanpak, het ondersteunen van lokale initiatieven en de verhoging van de omgevingskwaliteit en de leefbaarheid zijn daarbij de belangrijkste doelstellingen. In de beleidsnota Omgeving geeft de minister aan transversale projecten te willen ondersteunen, zoals bijvoorbeeld ontplooid in het kader van het Open Ruimte Platform van de Vlaamse Landmaatschappij (VLM).

Vorige legislatuur startte het programma Water-Land-Schap als een Landinrichtingsproject. VLM stond mee aan de wieg van dit programma vanuit de Open Ruimte Beweging en neemt ook een intensere rol op dan de andere partners omdat Landinrichting ingezet wordt. VLM begeleidt de lokale coalities bij de planvorming en uitvoering. De Open Ruimte Beweging formuleerde ook ideeën voor programma's rond andere thema's zoals klimaat, water, voedsel, natuur en bos, landschap, gezonde omgeving en de bouwshift. In verschillende van deze programma's kan VLM mogelijk een rol opnemen. Samen met het beleid bepalen we welke transversale programma's kunnen worden uitgewerkt in het Open Ruimte Platform."

- ✓ OOD 2.03: VLM ontwikkelt actief een aanpak naar gemeenten om hen bij de uitvoering van de bouwshift en lokale klimaatplannen te ondersteunen

"Het decreet Landinrichting beoogt de betrokkenheid van lokale besturen te verhogen en de realisaties op het terrein te versnellen door lokale besturen de mogelijkheid te bieden om de instrumentenkoffer in te zetten voor de realisatie van hun plannen, programma's en projecten.

Deze doelstelling wil tegemoet komen aan de uitdagingen waar vele gemeentebesturen mee kampen. We zetten vooraf afgebakende pakketten in de markt richting gemeenten en maken hierrond gericht promotie. Hiervoor willen we een begeleidingsteam spoor 2 activeren. De gemeenten weten hierdoor beter waarvoor ze specifiek een beroep kunnen doen op de VLM. Op die manier versnellen we de concrete uitvoering op terrein van de lokale doelen inzake bouwshift en klimaat. Hierdoor wordt het mogelijk dat gemeenten uitvoering geven aan LANDPACT en aan aanbevelingen vanuit de bouwmeesterscan.

De pakketten (afzonderlijk of gecombineerd inzetbaar) om de uitvoering van de bouwshift te ondersteunen, kunnen zijn :

verduidelijking van de projectdefinitie

opmaak van de inrichtingsnota (met explicitering van de oplossingsrichtingen, instrumentafweging en eerste financiering)

Ondersteunen van de uitvoering van herverkaveling met planologische ruil

...

De pakketten om de uitvoering van de klimaatactieplannen te ondersteunen, kunnen zijn :

Grondenbank bebossing

Grondenbank groen-blauwe dooradering"

- **SOD 7: klimaatmaatregelen zijn zichtbaar in VLM-realisaties in de open ruimte en de VLM-werking.**

- ✓ OOD 7.01: VLM verhoogt haar inzet voor het klimaat op structurele wijze in de werking van haar uitvoerende activiteiten

“VLM zorgt ervoor dat bij de voorbereiding en uitvoering van haar inrichtingsprojecten een aantal algemene klimaat gerelateerde principes (ruimte voor water en groen, waterinfiltratie, ontharden waar mogelijk, behoud bos en grasland, inzetten op opbouwen koolstofvoorraad...) op systematische basis worden toegepast. Dit zal resulteren in diverse realisaties:

- VLM zorgt voor bosuitbreiding via LI, RVK, NI
- VLM zorgt voor extra behoud/vernatting van wetlands via LI en NI
- VLM zorgt voor extra ontharding via LI, RVK en NI
- VLM springt omzichtig om met de balans van landgebruik (LULUCF: bos/gras/akker/wetlands, verharding) in het kader van LI, RVK en NI
- VLM zorgt voor extra waterberging (bufferbekkens ...) via LI, RVK en NI
- VLM zorgt voor extra groen-blauwe dooradering van steden en dorpen via LI
- VLM zorgt voor extra fiets- en/of wandelwegen (zodat burgers de auto meer laten staan) via LI, RVK en NI
- VLM draagt bij tot een vermindering van gebruik van kunstmest en een hogere stikstofefficiëntie
- VLM stimuleert de circulaire bio-economie op het platteland

VLM (Dienst Grondzaken) zorgt mee voor de inplanting van windmolens via een VLM-brede screening naar eigendom met potentie voor inplanting (en transportinfrastructuur van groene energie).

VLM zal eveneens actief participeren in een nieuw open ruimte programma waarin klimaatadaptatie centraal staat.

VLM draagt bij aan de vastlegging van CO2 waaronder het behoud en de verhoging van het koolstofgehalte in de bodem via haar uitvoeringsprojecten en het mestactieprogramma en het aanbieden van beheerovereenkomsten.

VLM draagt bij aan betere kennis over klimaatadaptatie en -mitigatie door mee te werken (als trekker of als partner) aan projecten en studieopdrachten.”

✓ OOD 7.02: VLM monitort haar klimaatgerelateerde activiteiten en communiceert hierover

“VLM registreert haar klimaat gerelateerde activiteiten met betrekking tot klimaatadaptatie en klimaatmitigatie en kwantificeert de impact van deze activiteiten voor zover mogelijk. Ze stemt hiervoor af, indien relevant, met andere entiteiten van het beleidsdomein.

VLM communiceert intern en extern over haar klimaat gerelateerde resultaten en toont op deze wijze aan dat de maatregelen in de open ruimte een aanzienlijke impact hebben op klimaatadaptatie en -mitigatie.”

✓ OOD 7.03: het facilitybeleid is efficiënt en duurzaam

“VLM kantelt tegen ten laatste 2024 haar eigen kantoorgebouwen in het vastgoed van het facilitair bedrijf in om zo efficiënter de klimaatdoelstellingen van de VO te halen.

In 2020 investeert VLM nog in een nieuwe energiezuinige verwarmingsinstallatie in haar vestiging in Brugge.

VLM reduceert de emissies van broeikasgassen via de vergroening van haar wagenpark en implementeert haar vervoersplan gesteund op STOEP-principe (Stappen, Trappen, Openbaar vervoer, Elektrisch vervoer, Personenwagens) voor de dienstverplaatsingen.

VLM neemt deel aan de 'green deal circulair aankopen en bouwen' en implementeert deze principes in de organisatie.

VLM werkt jaarlijks een interne klimaatsensibiliseringsactie uit zodat alle VLM-medewerkers zich betrokken voelen en hun eigen steentje bijdragen."

- Ook in het eerste evaluatierapport van het decreet landinrichting worden concrete aanbevelingen geformuleerd (de nummering werd overgenomen uit het rapport) die specifiek voor de landinrichtingsprojecten tegemoet komen aan de commentaren en suggesties over klimaat in de tevredenheidsbevraging:

AANBEVELINGEN (evaluatie landinrichting)

- AANBEVELING 1: optimaliseer een aantal instrumenten uit de instrumentenkoffer aan de hand van volgende suggesties:
 - ✓ verduidelijk dat de instrumenten 'inrichtingswerken uit kracht van wet' en 'erfdienstbaarheden' ook verband kunnen houden met energietransitie en klimaat;
- AANBEVELING 4: voorzie middelen van Vlaanderen voor spoor 2
 - ✓ zet sterker in op concrete begeleiding van lokale besturen in de realisatie van hun ruimtelijke transitieopgaven (waaronder klimaat);
- AANBEVELING 7: verruim de programma-aanpak (zoals water-land-schap) voor andere thema's, bijvoorbeeld voor bebossingsprojecten in functie van klimaatdoelstellingen;

- De afstemming van de VLM-initiatieven inzake klimaat gebeurt door de klimaatwerkgroep , met een vertegenwoordiging uit alle geledingen van de organisatie. De VLM-klimaatwerkgroep vat haar ambities als volgt samen:

"We ervaren de noodzaak om alle relevante VLM-acties eenduidig te registreren, te kwantificeren en te kaderen in de klimaatregelen van het Vlaams klimaatbeleidsplan 2021-2030 en het Vlaamse adaptatieplan. We verkennen daarvoor de optimale methodieken. Nog belangrijker is om via monitoring en bijsturing onze bijdrage, waar mogelijk, te verhogen. We zijn ambitieus en willen wat klimaat betreft nog diverse uitdagingen waarmaken, zowel met betrekking tot adaptatie (verzachten van klimaatimpact) als mitigatie (verminderen van broeikasgassen)."

aanbevelingen voor het thema 'beheer'

De resultaten voor het thema 'beheer' worden weergegeven in hoofdstuk 4.3.2.4. Alle commentaren voor het thema kunnen geraadpleegd worden in hoofdstuk 7.6.

- In het ondernemingsplan 2020-2024 wordt gepreciseerd dat de realisatie van geïntegreerde gebiedsgerichte projecten op een beheervriendelijke manier gebeurt, en dat middelen van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid mee gericht worden op de inrichtingsprojecten van de VLM.

AANBEVELINGEN (ondernemingsplan)

- **SOD 1: VLM realiseert een (klimaat-)robuuste open ruimte op terrein**

- ✓ OOD 1.01: VLM realiseert geïntegreerde gebiedsgerichte projecten

“We richten beheervriendelijk in zodat het beheer achteraf haalbaar is voor de terreinbeheerders.”

- De instrumentenkoffer uit het decreet landinrichting stelt met de instrumenten ‘beheerovereenkomsten landinrichting’ en ‘dienstenvergoeding’ een aantal instrumenten ter beschikking, die zowel in landinrichtingsprojecten als voor de uitvoering van inrichtingsnota’s (met andere overheden als initiatiefnemer) het beheer kunnen faciliteren:

- Een beheerovereenkomst landinrichting is een overeenkomst voor het vrijwillig uitvoeren van een aantal beheermaatregelen. De overeenkomst geldt voor een bepaalde termijn. In ruil voor het uitvoeren van de maatregelen, krijgen de grondgebruikers een vergoeding. Dit type van beheerovereenkomst maakt geen deel uit van het Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Elke grondgebruiker kan een beheerovereenkomst landinrichting afsluiten; de gebruiker hoeft geen landbouwer te zijn.
- Een dienstenvergoeding is een vergoeding die jaarlijks uitbetaald wordt voor de uitvoering van een dienst (bijvoorbeeld maaien op een bepaald tijdstip) die het gevolg is van een opgelegd beheer of een opgelegde inrichting (bijvoorbeeld een waterpeilverhoging). De dienstenvergoeding kan uitbetaald worden door een Vlaamse, provinciale of gemeentelijke overheid.

De aanbevelingen (nummering overgenomen uit het rapport) in de evaluatie landinrichting houden vooral verband met het optimaliseren en beter bekend maken van deze instrumenten.

AANBEVELINGEN (evaluatie landinrichting)

- AANBEVELING 1:
 - ✓ optimaliseer een aantal instrumenten uit de instrumentenkoffer;
 - ✓ onderzoek de behoefte en analyseer mogelijke instrumenten, om gebruikers in groep via landinrichting te stimuleren tot een bepaald vrijwillig beheer en om resultaten te belonen;
- AANBEVELING 3:
 - ✓ toon praktijkcases aan partners die de meerwaarde van de instrumenten aantonen;

- In het interne overleg werd vooral de noodzaak benadrukt om helder te communiceren over de precieze opdracht van de VLM in haar inrichtingsprojecten, d.w.z. de inrichting en niet het beheer, dat de verantwoordelijkheid van lokale besturen en terrein-beherende instanties is. Dat neemt niet weg dat de VLM de beheerders op een aantal manieren proactief kan ondersteunen. Daarvoor wordt een aantal aanbevelingen geformuleerd.

AANBEVELINGEN (intern overleg)

Uit de tevredenheidsbevraging blijkt dat sommige respondenten verwachten dat de VLM na de inrichting ook het beheer van de maatregelen in de projecten (mee) voor haar rekening neemt, en dat ook op het financiële vlak doet. Het is daarom belangrijk om de doelstellingen van het inrichtingsproject en de precieze opdracht van de VLM in de inrichtingsprojecten zo helder mogelijk af te lijnen (zie ook 'verwachtingenmanagement als rode draad'). Misverstanden hierover worden het best zo vroeg mogelijk uit de weg geruimd.

Anderzijds heeft de VLM de verantwoordelijkheid om de terreinbeheerders in haar inrichtingsprojecten zo goed mogelijk te ondersteunen en te 'ontzorgen' in hun beheeropdracht. Dat is zeker zo voor sommige lokale besturen die hiervoor minder mensen en minder middelen tot hun beschikking hebben. De VLM neemt die opdracht nu al ter harte, onder andere door overleg met beheerders, het opmaken van beheerplannen, het opstarten van initiatieven als de Cirkel (een traject dat alle belanghebbenden wil betrekken bij het beheer van nieuw gecreëerde natuurgebieden binnen de ruilverkaveling Jesseren), maar er liggen nog bijkomende kansen open. Mogelijke opties, die op maat van het project onderzocht en toegepast kunnen worden, zijn

- Maak de inrichtingsmaatregelen nog meer beheervriendelijk, bijvoorbeeld door:
 - ✓ het beheer dat bij de inrichtingsmaatregelen hoort vroeg in de planvorming mee te integreren en financieel in te calculeren;
 - ✓ gericht te kiezen voor robuuste inrichting die minder beheer vraagt en voldoende kritisch te bekijken of ook beheervrije maatregelen een plaats hebben in het project;
 - ✓ vroeg in het proces van de planvorming duidelijke afspraken te maken over wie welke maatregelen zal beheren en via overleg met de toekomstige beheerder de inrichting beheervriendelijk(er) te maken;
 - ✓ de afspraken over beheer met de 'juiste' deskundigen van de partners (de terreinexperten van de lokale besturen en de terrein-beherende verenigingen) te maken;
 - ✓ de bedrijfsplanners in de gebiedsgerichte inrichtingsprojecten op een structurele manier in de projectteams mee op te nemen als materiespecialisten 'beheer';
- Ondersteun en 'ontzorg' de beheerder, bijvoorbeeld door:
 - ✓ voldoende proactief de financiële impact van het beheer van de maatregelen met de beheerder te bespreken en mee op te volgen, onder andere voor het incalculeren van de beheerkosten in de begrotingscyclus van de gemeentebesturen;

- ✓ infofiches over beheer dat niet standaard is ter beschikking te stellen;
- ✓ doelgericht terreinbezoek en overleg met de beheerder te organiseren over de functie en de beheernoden van de inrichting en om de stand van zaken van het beheer en behoeften tot bijsturen te bespreken;
- ✓ mee het gebruik van eenvoudige ‘tools’ te onderzoeken en te stimuleren waarmee de beheerder zo efficiënt mogelijk de beheermaatregelen kan opvolgen;
- Faciliteer de organisatie en de werking van beheerstructuren in de projectgebieden, bijvoorbeeld door:
- ✓ via het samenbrengen en overleg met alle relevante partners de mogelijkheid van het opnemen van het beheer door een loket onderhoud buitengebied (LOB) te onderzoeken en te stimuleren;

Dat sluit nauw aan bij de volgende strategische en operationele doelstelling van het ondernemingsplan 2020-2024:

- **SOD 6: VLM reikt oplossingen aan voor de plattelandsuitdagingen**

- ✓ OOD 6.04: landschapskwaliteit wordt versterkt door een verbeterde organisatie van het landschapsonderhoud en de sensibilisering voor een multifunctioneel platteland

“Met een vernieuwende aanpak willen we het onderhoud en beheer van landschappen, landschapselementen, blauwgroene verbindingen en de bijhorende samenwerkingsverbanden stimuleren: zowel met de gebruikelijke actoren (lokale besturen, regionale landschappen, natuurverenigingen, landbouwers, private eigenaars), maar even goed met nieuwe actoren en de plattelandsbewoners zelf. Het daadwerkelijk versterken en inrichten van de open ruimte vergt meer begeleiding en stimulerende maatregelen.

We versterken het duurzaam landschapsonderhoud en –beheer in Vlaanderen met het oog op zichtbare resultaten op het terrein, een verbeterde omgevingskwaliteit en het opvangen van de gevolgen van klimaatveranderingen. Diverse partners werken samen aan een duurzaam landschap voor iedereen én vormen gebiedscoalities om de landschapskarakteristieken van hun streek te versterken. Dit impliceert organisatorische systemen om de samenwerking op te starten, te bevorderen en te bestendigen. Ook alternatieve aanvullende financieringssystemen horen bij deze vernieuwde aanpak: hoe kunnen we de overheidsmiddelen voor open ruimte beheer aanvullen met andere middelen afkomstig van terugverdieneffecten of van fondsen gevoed door bedrijfswereld, private personen, streekorganisaties enz.

We sensibiliseren het ruime publiek rond een kwaliteitsvol platteland en open ruimte, en vergroten op die manier het draagvlak voor het landschapsbeheer. We activeren doelgroepen voor de troeven van de open ruimte en het platteland: Het platteland en zijn bewoners schakelen we actief in bij het beheer en onderhoud van het landschap en de groenblauwe netwerken. Op die manier krijgen ze zelf “eigenaarschap” over hun leefomgeving.”

aanbevelingen voor het thema 'TIJDSBEWAKING'

De resultaten voor het thema 'tijdsbewaking' worden weergegeven in hoofdstuk 4.3.2.10. Alle commentaren voor het thema kunnen geraadpleegd worden in hoofdstuk 7.6.

- In het ondernemingsplan 2020-2024 besteedt een uitgebreid aantal doelstellingen aandacht aan verschillende opties om de realisaties van de eigen inrichtingsprojecten te versnellen, en om partners als gemeenten en provincies gericht te ondersteunen in een versnelde uitvoering van projecten die verband houden met urgente open ruimte thema's.

AANBEVELINGEN (ondernemingsplan)

- **SOD 1: VLM realiseert een (klimaat-)robuuste open ruimte op terrein**

- ✓ OOD 1.04: VLM werkt aan een optimalisatie van procedures die versnelling van de uitvoering mogelijk maken

"We optimaliseren onze procedures, bijvoorbeeld door meer autonomie in onze vastleggingen landinrichting en ruilverkaveling te bekomen, procedures te vereenvoudigen; meer procedurele stappen van de minister over te nemen. De evaluatie van het **decreet landinrichting** beschrijft deze optimalisaties. We nemen ze op in een actieplan samen met de acties die uit de tevredenheidsbevraging van 2019 voortvloeien. Ze werken ook door in enkele uitvoeringsbesluiten van het instrumentendecreet. We operationaliseren de inzet van beheerovereenkomsten landinrichting. We streven naar een verkorting van de doorlooptijden van onze projecten.

We ondersteunen inhoudelijk de besluitvorming van het **instrumentendecreet** en de besluiten voor de VLM-onderdelen."

- **SOD 2: VLM maakt een opschaling van open ruimte realisaties mogelijk**

- ✓ 2.02: VLM zet in het kader van spoor 2 een structurele werking op met Vlaamse partners rond urgente open ruimte thema's

"Met de Vlaamse infrastructuurpartners proberen we tot een structureel afsprakenkader te komen (onder meer met betrekking tot doorrekening personeel) zodat we dit niet overeenkomst per overeenkomst moeten onderhandelen. Rond een aantal urgente beleidsthema's, proberen we samen met de betrokken Vlaamse partner tot een instrumentafweging en inrichtingsnota te komen, voorbeelden hiervan zijn : oeverzones (CIW), energielandschappen (VEA), flankerend landbouwbeleid IHD (ANB), erosie (Dept OMG),.... Door een meer structurele werking rond spoor 2 op te zetten versnellen we de uitvoering rond specifieke thema's en korten we de onderhandelingsstijd rond concrete dossiers sterk in."

- ✓ OOD 2.03: VLM ontwikkelt actief een aanpak naar gemeenten om hen bij de uitvoering van de bouwshift en lokale klimaatplannen te ondersteunen

Grondenbank groen-blauwe dooradering"

- Zet in op toepassingen die de doorlooptijd van de projecten kunnen verkorten; De VLM bereidt momenteel een aantal financiële tools voor (de toepassingen PROFIN, FINAN, DOSFIN) voor een transparantere en snellere financiële afhandeling van de inrichtingsprojecten in de verschillende fases van het project. Zo kan, bijvoorbeeld, de FINAN-toepassing de samenhang en de financiële impact van inrichtingsmaatregelen al van tijdens de planvormingsfase explicieter maken. Dat vergemakkelijkt duidelijke afspraken tussen de VLM-projectleiders en de leidend ambtenaren van de VLM voor de werken, en zorgt er voor dat de overgangsfase van de planvorming naar de uitvoeringsdossiers ingekort kan worden;
- Onderzoek de mogelijkheid van het voorzien van een ‘houdbaarheidsdatum’ voor bepaalde elementen of procedurestappen in het project, bijvoorbeeld voor het toekennen van subsidies of het inwinnen van de instemmingen van de partners in de landinrichtingsprojecten;
- Maak met gemandateerde vertegenwoordigers van de partners voldoende duidelijke afspraken over het schetsontwerp en het technisch ontwerp, en hou de gemaakte keuzes met hen consequent aan in de uitvoeringsfase;
- Hou ook in de eigen projectwerking het halen van de geplande richttermijnen voor de mijlpalen van de inrichtingsprojecten strikt in de hand;
- Zet, waar dat mogelijk is, in op een versnelde uitvoering van een eerste realisatie op terrein (‘de eerste spade in de grond’) op korte termijn na de goedkeuring van de plannen; dat kan, bijvoorbeeld, door de minder complexe inrichtingsmaatregelen van het project in een eerste uitvoeringsdossier te groeperen.

aanbevelingen voor de thema's 'VITALE EN DUURZAME LANDBOUW' en 'VERBREDE LANDBOUW'

De resultaten voor het thema ‘vitale en duurzame landbouw’ worden weergegeven in hoofdstuk 4.3.3.6, voor ‘verbrede landbouw’ in hoofdstuk 4.3.3.7. Alle commentaren over de thema’s kunnen geraadpleegd worden in hoofdstuk 7.6.

Beide thema's halen een hoge neutrale score en een laag aantal commentaren / suggesties bij de beoordeling. De combinatie van een algemeen en beknopt gehouden vraag, met vrij abstracte begrippen die voor verschillende interpretaties vatbaar zijn, én een breed samengesteld doelpubliek leidt voor deze thema's naar een diffuus resultaat. De aanbeveling over 'abstracte begrippen en onduidelijke vraagstelling' uit het hoofdstuk 'wat duidelijker moet', is hier dus zeker aan de orde.

In de aanbevelingen uit de interne overlegmomenten ligt het accent op de meerwaarde van het gebruik van een aantal instrumenten uit de instrumentenkoffer, en wordt voorgesteld om zowel de leden van de adviesinstanties als de VLM-collega's met kennis van zaken over deze thema's intensiever te bevragen en te betrekken.

AANBEVELINGEN (intern overleg)

- Zet in op het ruimer promoten en toepassen van de instrumenten van de instrumentenkoffer landinrichting die maatregelen voor de landbouwthema's in het inrichtingsproject kunnen ondersteunen. Dit kan gecombineerd worden met het uitwerken van de Europese mogelijkheden vanuit het plattelandsbeleid voor de ondersteuning van het landbouwthema in (en zelfs buiten) de inrichtingsprojecten. Zo zou het instrument vrijwillige herverkaveling via het GLB ter beschikking gesteld kunnen worden. Beheerovereenkomsten zouden actief kunnen ingezet worden in de inrichtingsprojecten. Verder kan ook gewerkt worden aan instrumenten voor de pachter, naast de inzet van een lokale grondenbank ruimte voor voedsel, zowel binnen als buiten de inrichtingsprojecten;
- Stimuleer overheden en landbouwvertegenwoordigers tot het maken van heldere gebiedsspecifieke landbouwvisies die duidelijkheid en perspectieven geven aan de sector. Benader daarbij de landbouw voldoende breed (bio-bedrijven), voldoende gedifferentieerd ("de" landbouw bestaat niet) en benader landbouwers nog meer als ondernemers en streekkenners, en als "(agro-)ecosysteem-dienstverleners";
- Bekijk met de partners de mogelijkheden voor voedselproductie in de inrichtingsprojecten binnen een ruimer programma rond voedsel-land-schappen;
- Geef structureel aandacht aan de opwaardering van de bodem (koolstofgehalte,...) en aan het waterbeheer;
- Ondersteun de vorming van coalities in het gebied;
- Betrek de deskundigen van plattelandsbeleid (bijvoorbeeld als materiespecialist 'circulaire economie'), de bedrijfsplanners (bijvoorbeeld als materiespecialist 'beheer') en deskundigen van de mestbank (bijvoorbeeld als materiespecialist 'bodem' of 'waterkwaliteit') actief in het verkennen van de opportuniteiten voor de landbouwthema's die vanuit hun werkveld voor de gebiedsgerichte inrichtingsprojecten relevant kunnen zijn;

Dat kan, afhankelijk van de Vlaamse beleidsdoelstellingen voor het gebied, onder andere door een structurele samenwerking in het projectteam, door het opzetten van proefprojecten, door het uitwisselen van kennis en van goede voorbeelden over de afdelingen en projecten heen.

Met de deskundigen plattelandsbeleid kunnen de opportuniteiten voor het inrichtingsproject verkend worden voor de volgende strategische en operationele doelstellingen van het ondernemingsplan 2020-2024:

- **SOD 6: VLM reikt oplossingen aan voor de plattelandsuitdagingen**

- ✓ OOD 6.02: de valorisatie van biomassa-reststromen, de productie van gezond lokaal voedsel en de verkenning van nieuwe mogelijkheden voor bio-economie op het Vlaamse platteland resulteert in innovatief en duurzaam ondernemerschap in een circulaire economie

“Bio-economie is een zeer breed thema en omvat biomassa- en voedingsstromen afkomstig uit landbouw, bosbouw, visserij, natuur/landschapsbeheer, enz. Binnen het plattelandsbeleid stellen we plattelandsontwikkeling en omgevingskwaliteit als prioritaire doelstelling, binnen een schaal en intensiteit op basis van de lokale biomassa-beschikbaarheid en ecologische en sociaaleconomische voorwaarden.

De beleidsinitiatieven streven een aantal algemene doelstellingen na: de vermindering van afvalproductie op het platteland en het verminderen van nutriëntenverlies uit ecosystemen; maatschappelijke en economische valorisatie van landbouwproducten en landschapsbeheer; en de productie en consumptie van gezonde en lokale voeding mogelijk maken.

Vervolgens moedigen we samenwerkingen tussen plattelandsactoren aan, in gezamenlijke strategievorming, projectuitvoering en beheer. Tot slot gaan we de versnippering van plattelandsmiddelen tegen door Vlaamse en Europese middelen te begeleiden tot strategische investeringen op het platteland. Onderzoek en innovatie-trajecten beschouwen we als belangrijke instrumenten om projectwerking en beleidsvorming te ondersteunen en te begeleiden.”

- ✓ OOD 6.04: landschapskwaliteit wordt versterkt door een verbeterde organisatie van het landschapsonderhoud en de sensibilisering voor een multifunctioneel platteland

“Met een vernieuwende aanpak willen we het onderhoud en beheer van landschappen, landschapselementen, blauwgroene verbindingen en de bijhorende samenwerkingsverbanden stimuleren: zowel met de gebruikelijke actoren (lokale besturen, regionale landschappen, natuurverenigingen, landbouwers, private eigenaars), maar even goed met nieuwe actoren en de plattelandsbewoners zelf. Het daadwerkelijk versterken en inrichten van de open ruimte vergt meer begeleiding en stimulerende maatregelen.

We versterken het duurzaam landschapsonderhoud en –beheer in Vlaanderen met het oog op zichtbare resultaten op het terrein, een verbeterde omgevingskwaliteit en het opvangen van de gevolgen van klimaatveranderingen. Diverse partners werken samen aan een duurzaam landschap voor iedereen én vormen gebiedscoalities om de landschapskarakteristieken van hun streek te versterken. Dit impliceert organisatorische systemen om de samenwerking op te starten, te bevorderen en te bestendigen.

Ook alternatieve aanvullende financieringssystemen horen bij deze vernieuwde aanpak: hoe kunnen we de overheidsmiddelen voor open ruimte beheer aanvullen met andere middelen afkomstig van terugverdieneffecten of van fondsen gevoed door bedrijfswereld, private personen, streekorganisaties enz.

We sensibiliseren het ruime publiek rond een kwaliteitsvol platteland en open ruimte, en vergroten op die manier het draagvlak voor het landschapsbeheer. We activeren doelgroepen voor de troeven van de open ruimte en het platteland: Het platteland en zijn bewoners schakelen we actief in bij het beheer en onderhoud van het landschap en de groenblauwe netwerken. Op die manier krijgen ze zelf “eigenaarschap” over hun leefomgeving.

Met de bedrijfsplanners kan dat voor de volgende doelstellingen:

- **SOD 3: VLM versterkt via partnerschappen met landbouwers en andere grondgebruikers het multifunctioneel gebruik van de open ruimte**

- ✓ OOD 3.01: VLM versterkt de groenblauwe structuur in de open ruimte en het landschap door een kwaliteitsvolle en efficiënte implementatie en uitvoering van het vrijwillig natuur-, milieu en landschapsbeheer

“Landbouwers en grondgebruikers kunnen meer verantwoordelijkheid opnemen om de soortenrijkdom, de landschappelijke en milieukwaliteit te behouden, te herstellen en te verbeteren. Beheerovereenkomsten zijn een interessant en krachtig instrument om dat te realiseren. We zetten beheerovereenkomsten in binnen weloverwogen beheergebieden die beleidsmatig en wetenschappelijk onderbouwd zijn. We zorgen dat de beheerovereenkomsten coherent zijn met de groene architectuur (conditionaliteiten en ecoregelingen) van het GLB na 2020.

VLM werkt met een team van 30 bedrijfsplanners voor het aan de man brengen van BO's.

De implementatie van de beheerovereenkomsten gebeurt tijdig, correct én overeenkomstig de GLB verordeningen en de Vlaamse wetgeving zodat financiële sancties vermeden worden. De uitvoering van de processen gebeurt digitaal. De IT applicaties BOA en het e-loket BO zijn actueel, performant en klantgericht. We meten de tevredenheid bij landbouwers en grondgebruikers over onze dienstverlening.

We bevorderen samenwerking tussen landbouwers en landbouwers en andere plattelandsactoren d.m.v. gebiedsgerichte initiatieven tussen landbouwers of projecten met landbouwers en verschillende plattelandsactoren. Met andere entiteiten (INBO, ANB,..) en plattelandsactoren stemmen we af over taken rond begeleiden, draagvlakverbreding, communicatie, kennisopbouw-, transfer, het opvolgen van de effecten, ...”

- ✓ OOD 3.02: VLM zorgt voor afstemming over subsidies voor vrijwillig natuur-, milieu- en landschapsbeheer met partners en belanghebbenden

“We maken één geïntegreerde Vlaamse groenblauwe catalogus van beheerovereenkomsten die landbouwers en grondgebruikers toelaat vrijwillig maatregelen uit te voeren ten gunste van het milieu, de biodiversiteit en het landschap.

De beheerovereenkomsten ondersteunen het Vlaams beleid op het vlak van vermijden van erosie, soortenbescherming, waterkwaliteit, landschapsbeheer, De maatregelen en de vergoedingen zijn geënt op en in overeenstemming met de EU regels, in het bijzonder met de GLB verordeningen en de principes/werkmethodes binnen het GLB strategisch plan.

We stemmen de GLB beheerovereenkomsten af met de beheerovereenkomsten en dienstenvergoedingen in het kader van het decreet landinrichting. Deze afstemming heeft betrekking op inhoud van de maatregel, de voorwaarden die worden opgelegd, de berekening van de vergoeding en de manier waarop ze aangemeld worden in het kader van de staatssteunregeling.

Met de VVP en VVSG wordt afgestemd om de realisaties in het kader van "doorbraak 39" (Interne staats hervorming 2011) te consolideren en zo versnippering en wildgroei aan gelijksoortige overeenkomsten te verhinderen."

Met de deskundigen van de mestbank kan dat voor de volgende doelstelling:

- **SOD 5: VLM optimaliseert de maatregelen en instrumenten die de nutriëntenverliezen vanuit de land- en tuinbouw naar het oppervlaktewater, grondwater en lucht verder doen verminderen**
- ✓ OOD 5.02 : de VLM stuurt de begeleiding naar duurzame bodem- en bemestingspraktijken aan zodat landbouwers op de hoogte zijn van de best beschikbare praktijken

“Het regeerakkoord 2019-2024 van de Vlaamse Regering erkent het belang van een performant en doeltreffend voorlichtings- en begeleidingssysteem inzake geïntegreerd bodembeheer en oordeelkundige bemesting. Door het aanbieden van voorlichting en begeleiding beoogt de VLM een transitie in de bedrijfsstrategie en de exploitatie van landbouwbedrijven naar betere milieuprestaties te faciliteren en zo bij te dragen aan een betere water- en bodemkwaliteit. Dit kan zowel door ontbrekende kennis aan te bieden alsook landbouwers de mogelijkheden (tools, advies, ...) te bieden om best beschikbare en innovatieve praktijken toe te passen op maat van hun bedrijfsvoering en ze te betrekken bij de ontwikkeling van nieuwe praktijken. De VLM zal via een aanbesteding aan externe partners de begeleiding van duurzame bemestingspraktijken tot stand brengen. Kennisuitwisseling is hierin heel belangrijk.”

aanbevelingen voor het thema 'INFORMATIEVOORZIENING'

De resultaten voor het thema ‘informatievoorziening’ worden weergegeven in hoofdstuk 4.3.2.9. Alle commentaren over het thema kunnen geraadpleegd worden in hoofdstuk 7.6.

AANBEVELINGEN (intern overleg)

- Onderzoek de haalbaarheid van het organiseren van een (jaarlijkse) ontmoetingsdag voor zowel de voorzitters en secretarissen van de adviesinstanties van landinrichtingsprojecten, als de voorzitters en secretarissen van natuurinrichtingsprojecten;

Een ontmoetingsdag, naar het voorbeeld van de ontmoetingsdag tussen de voorzitters en secretarissen van ruilverkavelingsprojecten, biedt kansen om ervaringen en goede praktijken (over huishoudelijke reglementen, agenda-opmaak, verslaggeving, projectcommunicatie, inspraakmogelijkheden van de leden, ...) en kennis uit te wisselen. Op die manier wordt ook ingegaan op een aantal aandachtspunten die bij de beoordeling over 'informatievoorziening' in de tevredenheidsbevraging aangehaald werden.

- Ontdubbel de rol van secretaris van de adviesinstanties zoveel mogelijk van de rol van verslaggever van de overlegmomenten en schakel in plaats daarvan gericht notulisten in voor de verslaggeving; de notulisten kunnen daarbij wel inhoudelijk ondersteund worden door de secretarissen, en kunnen rekenen op een vormingstraject over notuleren;

- Gebruik (zonder de efficiëntie van de besluitvorming van de adviesinstantie te hinderen) de overlegmomenten van de adviesinstanties deels als ‘lerend netwerk’, bijvoorbeeld over geïntegreerde planvorming, waarbij voldoende ruimte voorzien wordt voor de onderlinge uitwisseling van (terrein)kennis en goede voorbeelden;
- Informeer de leden van de adviesinstanties over het opzet van de nieuwe digitale nieuwsbrief over de werking van de VLM, en nodig hen actief uit om zich hierop te abonneren;

aanbevelingen voor het thema 'COMMUNICATIE'

De resultaten voor het thema ‘communicatie’ worden weergegeven in hoofdstuk 4.3.2.8. Alle commentaren over het thema kunnen geraadpleegd worden in hoofdstuk 7.6.

AANBEVELINGEN (intern overleg)

- Ook voor dit thema kan de aandacht voor verwachtingenmanagement door de voorzitter en secretaris van de adviesinstantie van belang zijn. Door vanaf de eerste overlegmomenten de geplande communicatie-aanpak over het inrichtingsproject aan bod te brengen en te bespreken, raken het aanbod van de VLM en de verwachtingen van de adviesleden beter op elkaar afgestemd. Door de projectcommunicatie als een vast agendapunt op te nemen in de overlegmomenten, kan er tijdens het verloop van het project ook op een meer continue manier geïnformeerd en afgestemd worden.
- Het is verder te onderzoeken op welke manier de dienst communicatie de voorzitters, secretarissen en projectteams van de inrichtingsprojecten kan ondersteunen in het uitwerken van een optimale communicatie-aanpak. Dat kan, bijvoorbeeld, door:
 - ✓ het organiseren van een leermoment, waarin de diensten communicatie en projectleiding / projectontwerp het aanbod en de verwachtingen m.b.t. projectcommunicatie zo goed mogelijk afstemmen tussen de diensten; het evalueren en eventueel uitbreiden van de aanpak in regio Oost, waar vanaf 2020 gewerkt wordt met aanspreekpunten communicatie per gebiedsteam en per dienst, kan daarbij zeker aan bod komen;
 - ✓ de opmaak van een sjabloon communicatieplan voor VLM-inrichtingsprojecten, dat handvaten biedt voor de voorzitters, secretarissen en projectteams, en door hen verder op maat van het project aangevuld kan worden;
 - ✓ ondersteuning door de dienst communicatie in het helder en doelgericht communiceren met 'moeilijkere' en diffuus samengestelde doelgroepen als burgerverenigingen, groeperingen van eigenaars en gebruikers, ...;

aanbeveling voor de thema's 'GEMEENSCHAPSGEVOEL' – 'STILTE EN RUSTBELEVING'

De resultaten voor het thema ‘gemeenschapsgevoel’ worden weergegeven in hoofdstuk 4.3.3.12, voor het thema ‘stilte en rustbeleving’ in hoofdstuk 4.3.3.5. Alle commentaren over het thema kunnen geraadpleegd worden in hoofdstuk 7.6.

AANBEVELING (intern overleg)

- Betrek de deskundigen van plattelandsbeleid in het verkennen van de opportuniteiten van deze beide plattelandsthema's voor de gebiedsgerichte inrichtingsprojecten. Dat kan, afhankelijk van de Vlaamse beleidsdoelstellingen voor het gebied, onder andere door een structurele samenwerking in het projectteam, door het opzetten van proefprojecten, door het uitwisselen van kennis en van goede voorbeelden over de diensten en projecten heen.

Met de deskundigen plattelandsbeleid kunnen de opportuniteiten voor het inrichtingsproject verkend worden voor de volgende strategische en operationele doelstellingen van het ondernemingsplan 2020-2024:

- **SOD 6: VLM reikt oplossingen aan voor de plattelandsuitdagingen**
- ✓ OOD 6.03: de versterking van dorpsparticipatie en de ontwikkeling van dorpshuizen en -ruimten op maat van de lokale ambities resulteert in leefbare en levendige dorpen

“Dorpen maken inherent deel uit van het platteland. Een dorp staat al lang niet meer “op zichzelf” en niet alle basisvoorzieningen om te wonen en te leven in elk dorp zijn nog aanwezig. De ontwikkelingen van dorpen kan de komende jaren niet los gezien worden van het ruimtelijk ontwikkelingsperspectief dat deze kern heeft op basis van zijn knooppuntwaarde en de nabijheid van voorzieningen, zoals voorzien in het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen. Afhankelijk van de locatie van het dorp in Vlaanderen zijn er gedifferentieerde ontwikkelingskansen. Gezien de veelheid en de verscheidenheid aan uitdagingen, en gezien de samenhang van meerdere thema’s, is er een groeiende aandacht bij besturen om dorpen en landelijke kernen integraal te benaderen (over de vele beleidsdomeinen heen), met aandacht voor het fysieke dorp (dorpsruimte), dorpsontmoeting (dorpshuis) en de verbondenheid met het dorp als leefgemeenschap (dorpsparticipatie). We gaan na hoe we de bestaande subsidies en oproepen kunnen optimaliseren om lokale projecten voor duurzame dorpsontwikkeling, vernieuwende vormen van gemeenschapsvorming op/met het platteland en langdurig volgehouden participatie-initiatieven te stimuleren en volop kansen te geven.

Een beleid op vlak van open ruimte afgestemd op zijn dorpen, investeren in dorpsruimten en -huizen vraagt visie en kennis. VLM neemt initiatieven om de realisaties op het terrein van dit beleid te ondersteunen. Met workshops, lezingen, studiedagen en sensibiliseringacties, vertalen we de wetenschappelijke studies, theoretische benaderingen én het beleid op verschillende niveaus, naar lokaal toepasbare inzichten.”

aanbeveling voor de thema's 'EVENWICHT NODEN EN DRAAGVLAK', 'WATER' en 'ERFGOED'

De resultaten voor het thema ‘balans noden en ecologisch draagvlak’ worden weergegeven in hoofdstuk 4.3.3.10, voor het thema ‘water in hoofdstuk 4.3.3.3, voor het thema ‘erfgoed’ in 4.3.3.11. Alle commentaren over het thema kunnen geraadpleegd worden in hoofdstuk 7.6.

AANBEVELING (intern overleg)

- De resultaten van de tevredenheidsbevraging voor deze thema's worden op de agenda geplaatst van en behandeld worden door de relevante themanetwerken 'natuur en bos', 'water' en 'archeologie'. Dit past in de doelstelling van deze themanetwerken, die binnen hun vakgebied afstemmen over:
 - ✓ het delen van wederzijdse kennis en het op de hoogte blijven van de evoluties;
 - ✓ het ontwikkelen van gemeenschappelijke standpunten en eenvormige werkwijzen;
 - ✓ de optimalisatie van de werkwijzen;
 - ✓ de ontwikkeling van de interne competentie.

aanbevelingen voor de AANLEIDING, AANPAK EN METHODIEK van de tevredenheidsbevraging

AANBEVELINGEN (intern overleg)

- m.b.t. de aanleiding:
 - ✓ Organiseer een volgende tevredenheidsbevraging, gekoppeld aan het ondernemingsplan 2020-2024.

De resultaten van de tevredenheidsbevraging zijn voor de VLM geen eindpunt. Ze zijn het vertrekpunt voor het formuleren van aanbevelingen om de projectwerking te verbeteren, met de volgende vragen als basis: waar liggen de verbeterpunten, met welke acties en met welke prioriteit kunnen we die realiseren, en hoe meten we de vooruitgang? Dat kan door het opnieuw organiseren van een tevredenheidsbevraging die aan het ondernemingsplan 2020-2024 gelinkt is, met gelijkaardige evaluatiecriteria, dezelfde doelgroep en een gelijkaardige methodiek. De resultaten van de huidige bevraging kunnen daarbij als nulmeting dienen, zodat de evoluties kunnen gemeten worden.

- ✓ Werk een aanpak op maat uit voor een tevredenheidsbevraging over landinrichtingsprojecten spoor 2, landbouweffectenrapporten, studies en overeenkomsten lokale grondenbank en de uitvoeringsfase van landinrichtingsprojecten.

Omdat 'adviesinstanties' specifiek als doelgroep bepaald werden, werden de landinrichtingsprojecten spoor 2 (die een Vlaamse of een lokale overheid als initiatiefnemer hebben en die anders dan ruilverkaveling, natuurinrichting en landinrichting geen formele 'adviesinstanties' voorzien) niet meegenomen in deze tevredenheidsbevraging. In de marge van de overlegmomenten over de tevredenheidsbevraging werd de afspraak gemaakt om voor de bevraging naar de tevredenheid over spoor 2- projecten, en aanvullend ook voor landbouweffectrapporten (LER), studies en overeenkomsten lokale grondenbank, een aanpak op maat uit te werken. Dat gebeurt ook voor het peilen naar de tevredenheid van de medefinancierende partners in de uitvoeringsfase van landinrichtingsplannen, een fase waarin planbegeleidingsgroepen niet meer actief zijn.

- ✓ Onderzoek de meerwaarde van kennisuitwisseling en het afstemmen van de methodieken, timing en doelgroepen van de verschillende evaluatieprocessen die de VLM in haar werking organiseert;
- m.b.t. de aanpak en de methodiek:
 - ✓ Vraag, voor de inrichtingsprojecten waar dat nog relevant is, de ontbrekende mailadressen van de leden van de adviesinstanties op;
 - ✓ Stuur, gelet op de lage respondentiegraad door de plaatsvervangers, de tevredenheidsbevraging alleen gericht aan de plaatsvervangers die in de overlegmomenten van de adviesinstanties consequent de effectieve leden van hun organisatie vervangen;
 - ✓ Onderzoek de meerwaarde van het opnemen van inrichtingsprojecten waarvan de laatste mijlpalen al een tijd achter de rug zijn;
 - ✓ Maak, voor de keuze van te beoordelen projecten, gebruik van een uitklaplijst van vooraf geselecteerde projecten waaruit de respondenten kunnen kiezen;
 - ✓ Onderzoek tijdig met de leverancier de aanpak van de verbeterpunten die in het programma Flexmail in de voorbereiding van deze tevredenheidsbevraging naar boven kwamen;

7.6 INTEGRAAL OVERZICHT COMMENTAAR

In deze bijlage worden het commentaar en de suggesties die door deelnemers bij de vragen over projectkwaliteit en omgevingskwaliteit ingediend werden, integraal weergegeven. De citaten werden niet geredigeerd, met uitzondering van het aanpassen van typ- en taalfouten. Wanneer het om commentaar van medewerkers van de VLM gaat (in hun rol van secretaris van de adviesinstanties), wordt dat telkens na het citaat verduidelijkt.

4.3.2.1 “In welke mate bent u tevreden over de aandacht die de VLM heeft voor het bijsturen van het project in functie van nieuwe noden, behoeften en ontwikkelingen (zoals nieuw beleid, ruimtelijke evoluties, ...) tijdens het projectverloop?” (35 deelnemers)

- Was eigenlijk niet aan de orde in dit project (geen bijsturingen nodig).
- PAS, retentie : wordt rekening mee gehouden.
- Te weinig vergaderingen.
- Veel grond inname die de landbouw verliest en hoge kostprijs voor landbouwers.
- Goede onderlinge samenwerking.
- Er werd geluisterd - Uitvoering was soms anders.
- De discussies waren met een "open geest", empathie voor de verschillende gebruikers en in transparantie.
- Als lid van de projectcommissie Zwarte Beek wil ik enkele bedenkingen formuleren omtrent de werking van deze commissie. Ik ga er van uit dat het de bedoeling is dat in de commissie leden zetelen die de verschillende belangengroepen vertegenwoordigen. Ik veronderstel ook dat deze leden moeten toezien op de uitvoering van het project en dat zij daarbij ook een inbreng hebben. In de praktijk zijn echter, buiten vertegenwoordigers van VLM, ANB en Natuurpunt, steeds zeer weinig commissieleden aanwezig. Gevolg is dat dikwijls een vergadering 2 keer moet gepland worden. Door de geringe aanwezigheid van andere commissieleden komt het er in de praktijk dan ook op neer dat de uitvoering van het project gewoon zijn gang kan gaan zonder kritische benadering van derden.
- Er wordt te gemakkelijk voorbij gegaan aan ruimtelijke evoluties. Doordat LIP's volgen op ruimtelijke ordening, wordt dit niet/ampere meegenomen. Dit mag in de toekomst anders: meer samen sporen van ruimtelijke uitvoering en realisaties op het terrein.
- Er wordt goed afgewogen in hoeverre nieuwe inzichten, ontwikkelingen, ... het nodig maken om het project (gedeeltelijk) bij te sturen.
- Er wordt te weinig rekening gehouden met de landbouw.
- Er was steeds een constructieve samenwerking waardoor veel kon gerealiseerd worden op gebied van natuur en landbouw.
- Ik heb zelf altijd bewaakt dat we sterk onderbouwd besluiten zouden nemen, ook via relevant studiewerk. Die visie en aanpak kon ik altijd delen met VLM.
- In het begin liep het stroef. De laatste 2 jaren loopt het beter, maar blijft het toch knokken om de vastgelegde doelstellingen van structuurplan en het goedgekeurde plan mer ook gerealiseerd te zien in de uitvoering van het plan.
- Aanpassing perimeter moet resulteren in nieuw Raamakkoord, niet wegmoffelen onder het mom van ""grenscorrecties"". Impact retentiegebied moet beter onderzocht.
- De vragen van de eigenaars i.v.m. LEOV en meer bos zijn niet ernstig genomen, ondanks de algemeen erkende nood aan meer bos in Vlaanderen.

1. aankoop boerderij Swaans + omliggende gronden voordat de NI werd goedgekeurd door de minister, m.a.w. alles ligt al vast
 2. Aankoop bossen en gronden door VLM in 56 waarop een lid van onze vereniging al vergevorderde aankoopgesprekken had.
 3. Zonder raadpleging en inspraak van eigenaars + 300 HA extra doelstellingen naar de Liereman gehaald onder het mom van ""ze kunnen op gronden van de sterkste schouders worden gelegd"". Niets is minder waar: er zullen + 100 HA privégronden geïmpacteerd worden.
 4. In de folder blijft VLM beweren dat de impact van de NI op privé gronden minimaal zal zijn. Niets is minder waar.
 5. De zogenaamde eigenaarsstudie: eenzijdige verbloemde verslaggeving.
- Durf te zeggen dat er kritiek is, durf de negatieve commentaren benoemen.
- Opmerkingen die gemaakt worden, worden meestal wegens gebrek aan "deskundigheid" van de aanbrengrer aan de kant geschoven. Bij discussie over bevindingen en visie van Inbo wordt in het beste geval een nieuw oordeel of een nieuwe studie van Inbo aangevraagd. Heel het project wordt in de praktijk bedacht en uitgevoerd en verantwoord door telkens dezelfde partijen die over de nodige mankracht en financiële middelen beschikken. Andere commissieleden beschikken niet over deze middelen, noch de tijd, om een andere visie met "bewijsmateriaal" te ondersteunen. Daardoor heb ik als commissielid een gevoel van nutteloosheid en het gevoel van eerder een storende factor te zijn.
 - Zeer grote expertise in het betrekken van burgers, en sterke onderhandelaars.
 - VLM kan als overheid neutraal in gesprek gaan met landbouwers en andere partijen waardoor er meer kans op slagen is. Zij kunnen ook gemakkelijker een probleem oplossen door een landbouwer op een andere plaats grond aan te bieden.
 - De VLM neemt de tijd om met de betrokken eigenaars individueel contact op te nemen.
 - Studiewerk hield ook soms in dat we peilden bij gebruikersgroepen (bv. Zoerselbos). Ook landbouwbedrijfsanalyses zijn een vast onderdeel. Het is daarbij soms nodig, ook in de projectvoering, voldoende ruime tijd te laten aan landbouwers, om toekomstscenario's af te wegen (in één geval liep dit op tot een tweetal jaar, maar het bedrijf heeft zich vervolgens gunstig ingeschreven in de nieuwe toekomst van het gebied).
 - VLM werkt en werkte steeds nauw samen met zowel doelgroepen als lokale besturen en deed heel wat inspanningen om het draagvlak zo groot mogelijk te krijgen. Daar waar algemeen belang moest primeren durft VLM ook die beslissing te nemen (mits ondersteuning van de lokale besturen en planbegeleidingsgroep).
 - De Zwarte Specht is opgenomen als adviserend lid in de commissie, niet als volwaardig lid van het Raamakkoord.
 - Eigenaars en gebruikers zijn nooit als volwaardige partners gezien: de verschillende infosessies verliepen steeds volgens een strak stramien, waarbij gevoelige thema's vermeden werden en weinig of geen ruimte voor input werd gelaten. Voor belangrijke beslissingen, zoals de wijziging van de afbakening van het Raamakkoord en de verhoging van de IHD's, werden achter de rug van eigenaars en gebruikers genomen. Verslagen van het Comité werden niet of zeer laattijdig overgemaakt en de beloofde consensus voor het projectrapport werd niet afgewacht om in openbaar onderzoek te gaan.
 - VLM doet voldoende moeite om het draagvlak te verbreden.
 - VLM is goed in procesvoering rond grote inrichtingsprojecten. VLM is ook neutraler dan ANB die naast neutrale rol van voorzitter ook dikwijls eigenaar/gebruiker is in de natuurinrichtingsprojectperimeters. Het is belangrijk dat ANB en VLM samen draagvlak voor natuurinrichting proberen versterken bij andere partners.

- In de ruilverkavelingswet zijn reeds heel wat inspraakmomenten voor voorzien. VLM investeert heel wat tijd om deze via zitdagen, infoavonden, infomarkten te begeleiden (VLM).
- Telkens werd met de nieuwe inzichten, uitgebreidere informatie en verbeterde presentatietechnieken naar de doelgroepen gegaan om het draagvlak te versterken.
- Ik heb de indruk dat Landbouw "stiefmoederlijk" behandeld wordt, terwijl er wel te veel aandacht naar natuur gaat, voorstellen en beslissingen zijn snel genomen achter een bureau/vergadertafel, want het is niet het eigen bedrijf waaraan dagdagelijks van 's morgens vroeg tot 's avonds laat gewerkt moet worden in tegenstelling tot de familiale landbouwbedrijven uit het projectgebied die men veel te weinig betreft bij het geheel.
- Communicatie over werken gebeurt volledig door onszelf.
- Infomoment voor de buurt was heel geslaagd.
- Landbouw was de eerste instantie die zorg droeg voor de natuur maar nu totaal niet meer wordt gehoord!
- We schenken hier veel aandacht aan en zijn steeds waakzaam/attent als er signalen zouden komen van doelgroepen die niet tevreden/betrokken voelen. we stellen ons als organisatie ook heel open, transparant en bereikbaar op (VLM).
- Ja, de VLM besteedt daar aandacht aan en doet dat goed, maar de essentie, een akkoord valideren in de praktijk, laat veel te lang op zich wachten.
- Ze hebben al het mogelijke gedaan om een draagvlak te creëren voor enkele projecten met een grote maatschappelijke meerwaarde op vlak van bv. natuur en recreatie, waarvoor op politiek vlak aanvankelijk weinig of geen animo was.
- Het project hield nogal wat controversiële kappingen, ontbossingen en nivelleringen in, met argumentatie naar het publiek bestaande uit een aantal ongefundeerde platitudes ('goed voor die biodiversiteit'). Er waren dan ook veel problemen met protestacties van buurtbewoners.
- Er is op bepaalde plaatsen te veel druk gelegd op de rechten van kleine eigenaars om via onteigening of "bedeling" doorgang te eisen ten voordele van recreatie en (geen natuurdoel).
- VLM probeert met alle betrokkenen te overleggen.

- Ik heb daar onvoldoende zicht op om een beoordeling te kunnen geven.
- Budget voor personeel blijft een knelpunt, om tot goede uitvoeringswerken te komen is een nauwe opvolging en begeleiding noodzakelijk, ook na inrichting.
- Ervaring uit andere projecten in de regio: de kostprijs voor uitvoering maatregelen ligt dikwijls een stuk hoger dan voor gelijkaardige werken die we in eigen regie (ANB) uitvoeren. Dit heeft te maken met de vaagheid van bestekken en het inzetten van te zware aanbestedingsprocedures.
- Het project loopt nu al ongeveer 20 jaar. Al die tijd zijn een heleboel mensen bezig met vergaderen. Heeft iemand al een optelsom gemaakt van al die uurlonen? Heeft iemand al een optelsom gemaakt van al de gereden kilometers voor vergaderingen? Ik heb het gevoel dat heel de uitvoering van het project alleen maar dient om een aantal mensen een voltijdse betrekking te bezorgen. Buiten deze mensen is er vrijwel niemand die weet wat er allemaal gedaan wordt of niet gedaan wordt. En dit 20 jaar lang. Een project dat zo lang geleden werd bedacht en nog steeds op uitvoering wacht, zou toch eens een kritische tussentijdse evaluatie mogen krijgen, met daaraan gekoppeld misschien ook hernieuwde inzichten.

Argumenten die gedurende die 20 jaar in de praktijk al achterhaald zijn, door een veranderde situatie in het gebied, worden nog altijd gebruikt om opmerkingen van commissieleden van de tafel te vegen. Dezelfde argumenten die gebruikt worden om iets te staven, worden eveneens ter zijde geschoven als commissieleden hiernaar verwijzen bij opmerkingen. Hierdoor ontstaat een constant gevoel van nutteloosheid bij de commissieleden-vertegenwoordigers van belangengroepen. Kan iemand een rapport maken van alle kosten (inclusief de lonen die zijn uitbetaald met belastinggeld) die tot nu toe gemaakt werden voor het project en die nog zullen moeten gemaakt worden?

- Er gaan meer middelen naar natuur dan naar landbouw.
- Heb geen zicht op het budget en het personeel van de VLM.
- Vaststelling is dat budget altijd maar vermindert...
- Middelen zijn steeds schaars voor de noden op het terrein, maar er wordt altijd gepoogd het maximum uit de middelen te halen. In sommige gevallen had bijkomende middelen voor een extra studie interessant geweest om de ingrepen op het terrein nog een stap verder te brengen.
- Blijkt dat de doelstellingen vastgelegd in het goedgekeurd structuurplan moeilijk realiseerbaar zijn.
- Voor het raamakkoord te weinig budget.
- Ik heb geen zicht op welke middelen er ingezet worden.
- Zeer mooie realisaties.
- Voor bepaalde ingrepen (kijktoren, kijkplatform) werd het budget overschreden, waardoor het een dure aangelegenheid werd. Dat kon goedkoper, dat geld kon beter besteed worden. Wij vonden het ook niet noodzakelijk om een kijktoren en een kijkplatform te bouwen op een paar honderd meter van elkaar.
- ANB betaalt 100% de uitvoering, VLM draagt financieel niet bij, maar investeert wel personeel door inzet van een ervaren team waarin verschillende expertises zitten. Kostenefficiëntie bij de overheidsopdrachten die VLM begeleid blijft uiteraard belangrijk. Het is belangrijk dat VLM voldoende personeelscapaciteit blijft inzetten voor lopende en nieuwe natuurinrichtingsprojecten. Via natuurinrichting zijn al heel wat mooie projecten gerealiseerd, het zou erg jammer zijn als dit in de toekomst zou verminderen.
- Helaas werd te weinig gerealiseerd qua grondverwerving voor uitbreiding van natuur in direct omgevende landbouwgebied, waardoor milieudruk op het kerngebied kon verminderd worden.
- Sommige wetenschappelijk onderbouwde adviezen voor versterking biodiversiteit kregen onvoldoende gewicht.
- Ik vind dat ze in balans zijn tot de beoogde resultaten (de uitvoering is nog maar een jaar geleden van start gegaan).
- Er zijn kansen gemist door de traagheid waarmee de werkmiddelen konden afgeroepen worden, maar anderzijds zijn er waarschijnlijk miskleunen vermeden doordat het gebruik van de middelen steeds grondig is moeten afgewogen worden.
- Geen personeelskosten mogelijk, enkel inrichtingswerken de daarvoor verplichtte studies.
- Chapeau voor de weinige VLM-collega's die het vele werk verzetten en rondkrijgen!!!
- Dit item kan ik moeilijk beoordelen ; te weinig kennis over middelen en personeel VLM.
- Ik vind dat we heel doelgericht werken (VLM).
- De VLM stelt bijzonder veel personeel te werk, waarvan de output duidelijk lager is dan van vergelijkbare organisaties.
- Ik heb daar niet echt zicht op, maar ik weet wel dat er al die jaren heel veel personeel van de VLM betrokken geweest is. Over de inzet van de meeste van die mensen ben ik erg tevreden, maar opnieuw: de kosten daarvan moeten van al die jaren wel erg hoog zijn in verhouding tot de praktijk van het veld.

- Er gaat toch wel veel geld naar studies, en dat rendeert lang niet allemaal.
- Ik heb te weinig zicht op de totale inzet van middelen en personeel. Ik weet ook niet als ik dit wel zou weten of ik dan zou weten of dat evenwicht in verhouding is.
- Moeilijk te beoordelen.
- Er worden veel te hoge budgetten uitgegeven aan overgedimensioneerde prestigeprojecten, infrastructuur en te weinig aan grondverwerving en -ruil.
- Kan dat niet inschatten.
- Het project is goed uitgevoerd. Idealiter ware het budget wat groter geweest, vooral voor post-infrastructuur monitoring en onderhoud.
- Te veel van het budget is naar toegankelijkheid en toerisme en zitbanken, image gegaan. Dit is geld voor toerisme - niet natuur.
- VLM stelt geen middelen ter beschikking.

4.3.2.4 “In welke mate bent u tevreden over de aandacht die de VLM heeft voor een blijvend en kwalitatief beheer van de maatregelen na uitvoering van het project?” (40 deelnemers)

- Sommige werken zijn nog in uitvoering.
- Nog niet aan bod gekomen.
- Vaak zijn de beheerplannen moeilijk werkbaar voor de gemeente, er zou een betere en eenvoudigere doorvertaling moeten zijn en dus ook budget om die opvolging en begeleiding van het beheer te garanderen. Binnen het Loket Onderhoud Buitengebied van de regionale landschappen kan dit aangeboden worden, indien er middelen voor beschikbaar worden gesteld. Vaak is de kostprijs voor gemeenten om effectief het beheer uit te voeren ook hoog.
- In het huidige project is nog niet echt met realisatie op terrein gestart, dus is deze vraag nu niet te beoordelen.
- In het deelgebied "Keuzemeersen" in Baarle Drongen plant het Agentschap Wegen & Verkeer een gigantisch op- en afrittencomplex, een "verkrachting" van het landschap waar de VLM (terecht) zwaar in geïnvesteerd heeft in Natuur Inrichting. Ik lees echter geen enkele tegenkanting van de VLM tegen dit Kafkaiaans project! Graag feedback aub !
- Nog moeilijk om uitspraak over te doen.
- In de praktijk wordt echter van het projectgebied aangetoond dat de percelen waar aan natuurinrichting werd gedaan, de percelen niet gemaaid of niet volledig gemaaid werden. Ook het maaiselopslag wordt onvolledig verwijderd. Omdat er recent een veel grotere opslag van het maaisel heeft plaatsgevonden is ook een groot deel van het veen/veenmossen beschadigd door de machines die hiervoor gebruikt zijn. Ook de peilbuis, waaruit blijkt dat het gedeelte vanaf het melkpad tot de Nieuwendijk verdroogd is wordt gemeten in een maaiselopslagplaats. Nu blijkt in het PUP Vallei dat voor het vegetatiebeheer al wordt gedacht om het toegepast maaibeheer te wijzigen, vb. niet meer jaarlijks maar tweejaarlijks. Het projectuitvoeringsplan Vallei is dan ook onvoldoende rechtszeker, want voor het behoud van kleine zeggenvetatie moet er jaarlijks gemaaid worden.
- De te nemen beheersmaatregelen die vanuit de theorie worden voorgesteld blijken tot nu toe in de praktijk niet of niet altijd haalbaar te zijn. Hoe zal dit dan in de toekomst zijn wanneer het te beheren gebied nog groter wordt? Is er dan wel de garantie dat het gebied er zal gaan uitzien zoals het nu wordt voorgesteld? Welke garantie is er dat de beoogde streefdoelen in de praktijk ook zullen bereikt worden?
- Het project is nog niet zo ver gevorderd.

- Onderhoud na aanplanting laat te wensen over.
- Het eerste LIP moet nog goedgekeurd en uitgevoerd worden.
- Ben ik niet op van de hoogte
- Te vroeg om iets te kunnen zeggen.
- Ik heb hier geen zicht op.
- Er is hier aandacht voor, maar de toekomst zal moeten aantonen dat die voldoende is. Momenteel gebeuren maaierwerken met zware machines. Hierover hebben we bedenkingen.
- Ondertussen zijn er goede afspraken over hoe de opvolging van de inrichting overgedragen wordt aan de beheerder. VLM volgt minder lang op dan vroeger (slechts tot 2 jaar na uitvoering), maar mits goede afspraken en verantwoordelijkheden is dit wel werkbaar. Aandachtspunt is klimaatverandering: bij planvormingsfase moet er voldoende rekening gehouden worden met klimaatrobuustheid van de doelstellingen (rekening houden met verdroging, soortenkeuze,...) en zorgen dat het beheer achteraf hier kan op inspelen (regelbare stuwen, microreliëf zodat soorten een toevluchtoord vinden,...).
- Opvolging via monitoring wordt gewaardeerd.
- VLM zou middelen moeten krijgen om het beheer op te volgen. Als het beheer misloopt heeft dit een negatieve impact op de uitvoerder (VLM).
- Er zijn geen concrete afspraken gemaakt voor gebiedsgerichte beheerovereenkomsten.
- Het is mij niet duidelijk dat en hoe de VLM nog moet instaan voor nazorg, alleszins is er geen merkbare opvolging van beschadigingen door de aannemers. ANB is opdrachtgever voor deze (dure) werken, maar zorgt achteraf al te weinig voor onderhoud van de infrastructuur (bv. staat van de vogelkijkhutten) . Dat is dus zeker geen goed beheer van de overheidsmiddelen.
- Dat is moeilijk nu te zeggen. Er is ruim aandacht naar een goede ontsluiting (beheerwegen), wat voor een duurzaam beheer een essentieel element is. Investerings in (duur) beheermateriaal blijven evenwel volledig ten laste Natuurpunt.
- Het beheer van de gerealiseerde structuren valt uiteindelijk ten laste van lokale besturen die niet altijd een constante visie op de open ruimte hebben. Dat risico moet bij de planvorming wel ingecalculeerd zijn.
- Nabeheer na voorgaande natuurinrichting bleek niet afdoende, nieuw budget kon niet gebruikt worden om onrealistisch nabeheer recht te trekken.
- Nog geen ervaring mee.
- Voldoende aandacht voor, blijvende maatregelen.
- Project nog niet afgelopen.
- Wordt te weinig of niet opgevolgd!
- (Langdurige) Opvolging van het beheer van het overgedragen openbaar domein zou nuttig zijn.
- De maatregelen worden overgedragen aan de partners en zijn hun verantwoordelijkheid (VLM).
- Nazorg zit nog niet in de plannen verwerkt.
- Wat gerealiseerd wordt is buitengewoon duur, maar doorgaans wel echt kwaliteitsvol.
- Ik ben er ondertussen uitgestapt, maar de aandacht voor studie en de kwaliteit van die studies, die goed beheer achteraf mogelijk maken, is echt zeer goed.
- Nu nog geen zicht op.
- Bij de aanleg van bermen in RVK Merksplas is de Japanse duizendknoop verspreidt met alle gevolgen ... nazorg?
- Ik heb hier geen kennis van.
- Valt nog af te wachten, maar ik ben vrij pessimistisch.

- Voor natuurinrichting zouden misschien toch nog strengere criteria moeten gelden. De nauwkeurigheid van een kraanman bv. bepaalt sterk het latere resultaat. Goedkopere aannemers zijn vaak niet vertrouwd met deze materie. Bij slecht afgeleverd werk zou dit in een puntensysteem moeten opgenomen worden, wat bij een latere inschrijving een rol kan spelen naar toebedeling.
- In het begin van mijn samenwerking gebeurde op dat vlak een klein ongelukje, maar dat is ook ter lering meegenomen.
- Vaak wordt FSC en lokaal hout gebruikt voor zitmeubilair (vb bank in kijkkamer aanwijspuutten). De keuze om een stenen kijkkamer/kijkhut te bouwen is wel duurzaam (in de zin van stevigheid/vandalismedebestrijding), maar misschien minder duurzaam (in betekenis van ecologisch) in vergelijking met houten constructie. Maar dit is in stuurgroep zo beslist en ligt dus niet aan VLM.
- Aanleg van educatieve vlonders bij poelen en brugjes over beken.
- Hierin is de ervaring van de leidend ambtenaar van de werken zeer belangrijk (VLM).
- Te weinig strikte lastenboeken (timing en aanpak) voor de aannemers.
- De maatregelen voor waterbeheersing die zowel dienstig zijn tegen overlast als mogelijk in de toekomst ingezet kunnen worden bij droogte.
- Bepaalde zaken zijn goed uitgedraaid, andere zaken slecht of zijn al aan vervanging toe.
- Nog geen ervaring mee: project zit nog in ontwikkelingsfase.
- Project nog lopende.
- We trachten een no-nonsense inrichting na te streven waarbij de doelen goed bepaald worden. Materiaalgebruik wordt vaak ook door partners gevraagd. Hierbij proberen we steeds te bewaken dat duurzaamheid gerespecteerd wordt (VLM). Vb. knuppelpad in robinia en dikke planken".
- De voorgestelde ingrepen zijn soms te beperkt in vergelijking met de beoogde (beleids)doelen, maar dit heeft vooral met een beperkt budget te maken.
- Geen idee. Ik ben eruit gestapt voor die stap gezet is.
- Zeer degelijk allemaal, maar hoe het onderhoud opgevolgd wordt, zal de komende jaren moeten blijken.
- Meer aandacht voor het lange-termijn verhaal kan zeker geen kwaad. Duurzame financiering van het project na de inrichtingswerken blijft een moeilijk punt.
- De uitgevoerde ontbossingen zijn nefast voor de koolstofbalans voor het gebied, en de resulterende open vegetaties vragen zeer veel arbeid om in stand te houden. Het is maar de vraag of dat in de toekomst zal lukken. Nu al zijn een aantal opengemaakte zones helemaal aan het overgroeien met pitrus en bramen.
- Meer middelen aan ANB geven voor onderhoud.

4.3.2.6 "In welke mate bent u tevreden over de mogelijkheden voor inspraak die de VLM u tijdens het verloop van het project biedt?" (22 deelnemers)

- Er wordt de indruk gegeven dat er voor eigenaars inspraak is. Realiteit is anders! Theoretische inspraak. Ik kan mij niet van de indruk ontdoen dat enkel Natuurpunt en Boerenbond/Algemeen Boerensyndicaat inspraak hebben. Met de opmerkingen, suggesties, voorstellen van eigenaars wordt GEEN rekening gehouden. Eigenaars zitten enkel in de adviserende commissie en niet in het uitvoerend comité. Eigenaars moeten ook in het comité zitten;
- Genoeg momenten van inzage en overleg , maar brengt niets bij. VLM als enige kent het dossier grondig maar blijft hardnekkig vasthouden aan hun gedacht. Zowel commissie van advies of comité wordt in verwarring gebracht en alles blijft zoals de VLM het ziet.

- De verslagen van vergaderingen worden pas maanden later toegestuurd naar de commissieleden. In die verslagen worden soms dingen die “het geplande verloop van de uitvoering” niet zo goed uitkomen, slechts minimaal en onvolledig vermeld. Zo bijvoorbeeld een bezoek van de commissie aan het nog uit te voeren deel dat slechts vermeld wordt onder de vorm van “conclusie”, terwijl van de gemaakte opmerkingen niets terug te vinden is.

- Er was zeer consequent overleg, signalen rond bijv. overschrijding budget werden tijdig gegeven en we konden ons standpunt heel helder handhaven.

- Ik heb slecht 30 minuten tijd gekregen tijdens de zitdagen. Dit is veel te kort.

- Er werd onvoldoende / niet geluisterd naar de voorstellen, vragen bedenkingen. Er werd zelfs met een eenvoudige handtekening een beheerplan aangepast om toch maar dat kijkplatform te kunnen realiseren. De beheercommissie van dat gebied werd hiervoor zelfs gepasseerd! Hierdoor wordt een belangrijk rustgebied sterk gehypothekeerd! Wij ervaren deze manier van werken als grof!

- Afweging tussen belangen en noden ecologie-economie bleven knelpunt.

- Er is hier door de VLM steeds (veel) meer gedaan dan wat de ruilverkavelingswet oplegt.

- Overleg, ook last minute, met leidend ambtenaar was steeds mogelijk.

- Participatie naar burgers blijft een moeilijk verhaal.

- De VLM zou wat opener kunnen zijn over wat ze plannen in een vroege fase, i.p.v. kort voor de uitvoering. In de ecologische commissie werd wel veel gediscussieerd en was er flexibiliteit.

- Er wordt geen rekening gehouden met onze opmerkingen, voorstellen, suggesties, alternatieven, ...
- Opmerkingen die gemaakt worden, worden meestal wegens gebrek aan zogenoemde "deskundigheid" van de aanbrenner aan de kant geschoven. Bij discussie over bevindingen en visie van Inbo, wordt in het beste geval een nieuw oordeel of een nieuwe studie van Inbo aangevraagd. Heel het project wordt in de praktijk bedacht en uitgevoerd en verantwoord door telkens dezelfde partijen die over de nodige mankracht en financiële middelen beschikken. Andere commissieleden beschikken niet over deze middelen, noch de tijd, om een andere visie met "bewijsmateriaal" te ondersteunen. Daardoor heb ik als commissielid een gevoel van nutteloosheid en het gevoel van eerder een storende factor te zijn.
- Adviezen worden op het comité ook effectief behandeld.
- Houden te weinig rekening met landbouw en eigendomsrecht.
- De inspraak werd beperkt tot een openbaar onderzoek, waar we de resultaten nog niet van kennen.
- Voorbeeld: op de vraag of een deel van de IHD's voor heide konden verschoven worden ten gunste van bos, werd ons enkel gezegd dat dit niet bespreekbaar was voor ANB/NP en daarmee was het punt gesloten.
- Ontevreden omdat er onvoldoende geluisterd werd.
- Eventuele bezwaren worden behandeld en besproken door VLM voor een commissie van advies en een ruilverkavelingscomité. VLM begeleidt dus meer dan 20 mensen die wikken en wegen om te komen tot een goede beslissing (VLM).
- We werden zeer nauw betrokken bij de inhoudelijke invulling van het project.
- Suggesties werden in de plannen verwerkt en aangepaste versies voorgelegd om de gevolgen van wijzigingen te kunnen beoordelen.
- Een aantal van onze suggesties zijn wel degelijk opgepikt, heel wat andere overruled door de betrokken gemeenten en/of lobby's.
- Er is een redelijk compromis bereikt, behalve waar onteigening van kleine eigenaars of dreven werd doorgevoerd, omwille van toerisme doelen.
- De neutraliteit van het personeel is belangrijk. Het stoort dat personeel dat aan een project werkt privé betrokken is als uitbater van een landbouwbedrijf of conservator van een terrein van een natuurvereniging. Dit zou het management van de VLM moeten verbieden.

4.3.2.8 "In welke mate bent u tevreden over de inspanningen van de VLM voor het zichtbaar maken van het project en de projectresultaten voor de buitenwereld?" (22 deelnemers)

- Op een bepaald moment werd de kaart volledig hertekend (van 56/57.1-57.2 naar LEOV). VLM bestempelde deze grondige hertekening als "enkele grenscorrecties". Ondanks herhaaldelijke vraag om de hertekende kaart openbaar te maken, werd dit geweigerd.
- VLM moet meer communiceren naar de maatschappij over de meerwaarde van een ruilverkaveling voor natuur en milieu, alsook de meer mogelijkheden voor structurele ingrepen, vb. aanpassing N8 - fietspaden - trage wegen - heraanleggen en verbeteren van landelijke wegen.
- "Openbaar onderzoek": de aankondiging in B-magazine: is geen objectieve, maar een verbloemde voorstelling van het herinrichtingsproject. Er wordt de indruk gewekt dat er 2 miljoen CO2 gaat vrij komen (10 cm – volgens hen – afgraven is slechts 1/40ste van 4m turflaag, dus ook 1/40ste van 2 miljoen). Europa heeft helemaal niets vastgesteld (maar klinkt heel dwingend): mensen van hier hebben een project voorgesteld aan Europa.

4.3.2.9 “In welke mate bent u tevreden over de tijdigheid en de volledigheid van de informatie (zoals agenda’s, verslagen, projectrapporten, ...) die u van de VLM ontvangt in uw rol als lid van de adviesinstantie?” (16 deelnemers)

- Tijdig: ondanks herhaalde vragen om verslaggeving binnen de 3 weken na vergadering te bezorgen kwam dit soms maanden later. Volledig: zie ook hiervoor. Verbloemde verslaggeving. Positieve zaken in het voordeel van het project benadrukken, negatieve zaken in de marge vermelden of niet vermelden.
- Voorlopig nog maar in beperkte mate aan de orde geweest, gezien het project nog in eerste fase zit.
- De verslagen van vergaderingen worden pas maanden later toegestuurd naar de commissieleden. In die verslagen worden soms dingen die “het geplande verloop van de uitvoering” niet zo goed uitkomen, slechts minimaal en onvolledig vermeld. Zo bijvoorbeeld een bezoek van de commissie aan het nog uit te voeren deel dat slechts vermeld wordt onder de vorm van “conclusie” terwijl van de gemaakte opmerkingen niets terug te vinden is. Vb.: het verslag van het terreinbezoek op 21/09/2016, hebben we pas gekregen op 18/05/2018 en hier wordt een ander beeld weergegeven van de werkelijkheid.
- Data worden vaak zonder overleg bepaald, waardoor het niet evident is zich vrij te maken.
- Ik heb daarvoor altijd intensief samengewerkt met VLM, omdat ik het ook van groot belang vind dat verslaggeving oprecht en feitelijk is.
- Informatie is vaak wel volledig, tijdigheid kan soms wat beter.
- Ik heb van collega's vernomen dat bepaalde zaken niet mee in verslagen zijn opgenomen. Dat vind ik zeer kwalijk.
- Verslagen van het comité werden slechts na herhaalde vragen en laattijdig vrij gegeven, vb.: verslag comité van 4 mei 2018 pas overgemaakt aan commissieleden op 21 februari 2019.
- ANB is vrij goed betrokken bij voorbereiding van de commissies en comités natuurinrichting. De presentaties zijn steeds goed voorbereid door VLM, alsook de verslagen...
- Gezien de juridisering van de maatschappij neemt het belang van een uitgebreide verslaggeving toe (VLM).
- Steeds op rekening van Natuurpunt.
- We hebben de agenda steeds nauwgezet bepaald en alle nodige doc's tijdig bezorgd (VLM).
- Geen idee: vind dat niet zo belangrijk. De dingen komen wanneer ze komen en dan ga je daarmee om.
- De agenda's en verslagen zouden nog een tikkeltje sneller mogen worden doorgestuurd en opgemaakt.
- Ik hoef niet altijd alles op papier én digitaal te krijgen, digitaal volstaat voor mij.

4.3.2.10 “In welke mate bent u tevreden over de bewaking door de VLM van het tijdsverloop van het project (te rekenen vanaf het in werking treden van de adviesinstantie waarin u zetelt)?” (21 deelnemers)

- Bepaalde werken zouden al gerealiseerd moeten zijn, maar oorzaak ligt niet bij de VLM.
- Ruilverkaveling projecten duren veel te lang 10jaar en meer.
- De werken zullen wel heel lang duren.
- Door personeelsswissel heeft het project vertraging opgelopen.
- Maar te lang tijdsverloop.
- Overschrijding lag vaak aan bijsturingen aan het project; extra budget dat dan telkens voor lange wachttijd zorgde dat het project in Brussel lag te wachten op handtekening.
- Mag iets rapper gaan.
- Project kent toch een lange aanloop vooraleer effectief tot inrichting en uitvoering overgegaan wordt.

- Intern is er soms een zekere rigiditeit in planning, maar we zijn nooit te snel gegaan in realisatie.
- Ik heb de indruk dat het tempo te hoog ligt. Er is een veeltal aan onbekenden die meer aandacht verdienen.
- Een project tijdig afronden en vooropgestelde timing halen is niet evident. Het zijn vaak complexe projecten en het aanvragen van nodige vergunningen e.d. worden er niet simpeler op. Biscopveld liep ook vertraging op wegens een rechtszaak. Dus dat zijn vaak ook zaken waar VLM niets aan kan doen waardoor vertraging opgelopen wordt.
- Het duurt wel allemaal behoorlijk lang, maar dat door externe oorzaken.
- Hier bestaat wel een probleem door personeelsverloop dat bij de lange duur van een project onvermijdelijk is.
- Er gaat heel veel tijd over tussen de verschillende stappen.
- Projecten lopen traag. Eerst een volledige procedure landinrichting met openbaar onderzoek etc. Na 2-3 jaar terug een ganse procedure detailontwerp en vergunningsprocedure. Tussen landinrichting en effectieve uitvoering zit een lange periode. Nieuwe inzichten en ramingen op basis van detailontwerp zorgen voor financiële problemen, omdat de landinrichtingsramingen (en subsidies) zijn bepaald in een voorontwerpstadium. Als er verschillende partijen betrokken zijn is er nadien discussie wie de meerkost moet betalen.
- 15 jaar is toch een te lange termijn. Het gevolg is o.a. dat ik ondertussen naar de andere kant van het land ben gaan werken en toch regelmatig naar Herentals moest komen.
- natuurinrichting Averbode bos en heide: was ook LIFE- project waarbij alles binnen de 5 jaar rond moest zijn. Hier werd een zeer strak tijdschema toegepast aan de hand van een uitgebreide MS-projecttabel (VLM).
- De VLM werkt veel trager dan vergelijkbare organisaties.
- Het duurt allemaal veel en veel en veel te lang. Ook suggesties voor verkorte procedures in zones waarover geen enkele discussie bestaat, worden niet weerhouden.
- Dat was toch nooit erg duidelijk.
- De VLM zou meer op de onderaannemers moeten toezien, bv. wat beschadiging van bermen, opritten etc. betreft... en nauwkeurigheid van de werken. Er zijn hierachter geen middelen voor. Het team deed wat ze konden.

- Was leerrijk.
- Moet meer geluisterd worden naar de omgeving en aangelanden bij ernstige ingrepen, vb. in afwatering van bestaande drainage naar nieuwe open waterafvoer.
- Het ontheffingsaanvraagdossier werd ingediend op 18 juni 2012. Op 07.11.2017 (= 5 jaar na het indienen van het ontheffingsaanvraagdossier) diende INBO bij ANB een advies in over het natuurinrichtingsproject Zwarte Beek ("advies over het natuurinrichtingsproject Zwarte Beek" van INBO (Adviesnummer INBO.a.3621)). Hierin wordt geantwoord op volgende vragen:
Wat is de impact van de geplande werken van uitvoeringsdossier 8 op de veenmospopulatie(s), op niveau van de soort in de vallei, op niveau van de SBZ? Kan deze impact in relatie worden bekeken met de toekomstige uitvoeringen in het kader van het herstellen van de hydrologie, waarbij verschuivingen van vegetatiegordels (vegetatie gekoppeld aan habitatype 7140, overgangsvegetaties zoals RBB dotterbloemgrasland,...) te verwachten zijn?

In welk opzicht en in welke mate dienen deze werken (uitvoeringsdossier 8) bijgestuurd te worden ter behoud van bepaalde – erg zeldzame veenmospopulaties, die door deze werken dreigen te verdwijnen?

Vijf jaar na het indienen van het MER-ontheffingsdossier, wordt aan de aanwezigheid van veenmossen aandacht besteed onder de vorm van een advies. Eigenlijk had dit advies moeten deel uitgemaakt hebben van het oorspronkelijk ingediende ontheffingsaanvraagdossier. Het advies is 13 bladzijden lang, wat aantoont dat het onderwerp van het advies toch wel van zeker belang is. Het bevat een aantal conclusies en een aantal aanbevelingen. Doordat dit advies niet in het oorspronkelijk dossier zat, kon er ook geen beoordeling en afweging gemaakt worden door een objectieve, onpartijdige instantie, om te kijken of de conclusies en aanbevelingen ook wel inderdaad juist zijn. Mogelijk had de dienst MER bijkomende aanbevelingen, adviezen en opmerkingen kunnen formuleren, waardoor de uitvoering van het project er anders zou hebben uitgezien.

- Zowel naar biologische waardes, bodemonderzoek, hydrografie ... zijn beslagen mensen bezig.
- De multidisciplinariteit is van groot belang in open ruimteprojecten.
- Zijn van landbouw niet op de hoogte.
- Ik speur veel academische kennis, maar stel praktische kennis enigszins in vraag. Men brengt een elasticiteit van de natuur naar voren waar ik niet altijd in geloof.
- Technisch zonder twijfel zeer onderlegd maar gebrek aan kennis van het terrein. Voorbeeld de uitspraak van () in het Comité van 4 mei 2018: "" er zijn in het gebied 2 concurrerende jachtgroepen"". Er zijn in het gebied 6 jachtgroepen actief, allemaal lid van de WBE en niet concurrerend. Bij gebrek aan vertegenwoordiging in het Comité kunnen dergelijke beweringen ook niet gecorrigeerd worden.
- VLM heeft duidelijk nodige expertise in huis om natuurinrichtingsproject voor te bereiden, uit te voeren en externe studies te begeleiden: ecologie, hydrologie, kennis overheidsopdrachten, werfopvolging, communicatie...
- Deskundigheid en dynamiek van medewerkers, ook voor voorbereiding en uitvoering van werken, maar vooral ook inzake monitoring achteraf is zeer waardevol.
- Sommige medewerkers lijken mij onvoldoende beslagen om zich te meten aan de aannemers. Voor dergelijke werken moet je de mogelijke technische problemen goed kunnen inschatten en zeker ter plaatse zijn tijdens de uitvoering van de werken om onmiddellijk te kunnen corrigeren. En dus niet op een bureautje zitten op de Diestsevest terwijl de aannemers onomkeerbare fouten begaan om zo snel mogelijk hun werk klaar te hebben en te cashen. Probleem is dat deze mentaliteit bij VLM nu al jaren aanhoudt en nog steeds niet (veel) verbeterd is... VLM reageert zelfs niet op verzoeken tot plaatsbezoek om een rist beschadigingen te komen vaststellen!
- Er is steeds ingegaan op vragen voor dieper en ruimer onderzoek.
- Beperkte input, maar wel van waarde.
- Heel uitgebreid.
- De competentie van de medewerkers is op peil.
- Over het algemeen: uitstekend.
- Sommige rapporten en studies waren van goede kwaliteit, andere lieten te wensen over en waren zeer onvolledig of eenzijdig.

4.3.2.12 "In welke mate bent u tevreden over de verbindende rol van de VLM over de verschillende beleidsdomeinen heen tijdens het verloop van het project?" (18 deelnemers)

- ## OMGEVINGSKWALITEIT

**biodiversiteit, landbouw, recreatie, erfgoed, ...) op een duurzame en toekomstgerichte wijze ondersteunt.”
(20 deelnemers)**

- Onvolledige wetenschappelijke studies met mogelijk nefaste gevolgen voor de natuur die men beoogt. VLM houdt zich te veel vast aan het procedurele. Waarom moeten alle maatregelen van een NI meegenomen worden? Het raamakkoord is er om evenwicht te zoeken en te vinden tussen landbouw en natuur en plots komen daar wandellussen bij, onroerend erfgoed, corridors, hermeanderen AA... Waarom geen maatwerk??
- Vandaar dat ik niet begrijp dat de VLM zich niet publiek verzet tegen het geplande op- en afrittencomplex (van het AW&V) in de Keuzemeersen in Drongen, waar ze geïnvesteerd heeft in Natuur Inrichting!
- Er waren 100 % natuurlijke blauwe bosbessen plantages aanwezig en voedselproductie is ook een ecosysteemdienst is, naast biodiversiteit, waterberging, CO2opslag in veen. Op kleine schaal blauwbeskweek in veengebieden moet mogelijk zijn, omdat deze 100 % natuurlijk waren: geen bemesting, geen irrigatie, ze werden bevrucht door de wilde insecten rondom en ze herbergden zeldzame soorten. Wij snoeiden en maaiden, de bessen werden geplukt door mensen onderaan de maatschappelijke ladder die elke dag door weer en wind kwamen. Wij maaiden en snoeiden alleen volgens het juiste maaibeheer. Natuur voor iedereen? Volgens de veenmos-specialist zou het gebied zelfs het potentieel hebben tot hoogveen. De vacciniumsoorten zouden vanzelf verdwijnen, omdat het veenmos zelf voor zijn eigen ecosysteem zou zorgen.
- Landbouw wordt gebruikt voor natuurcreatie.
- Alle ingrepen dragen bij tot kwalitatieve open ruimte, al mogen ze soms nog forser en robuuster.
- Goed structuurplan maar moeilijk te realiseren. Nu zijn er kansen, maar ze moeten ook ingevuld worden.
- Landbouw komt op de laatste plaats.
- Het proces natuurinrichting zorgt dat er tijd gestoken kan worden in draagvlakvorming, wat meestal leidt tot gedragen maatregelen. Belangrijke suggestie (zie ook eerdere opmerking): voldoende rekening houden met klimaatmitigatie en klimaatadaptatie reeds van bij de planvorming. Ook het instrument biedt mogelijkheden om hier aan te werken (flankerend beleid e.d.).
- Maar méér aandacht voor uitbreiding natuur buiten reeds beschermde gebieden was nodig geweest (grondaankopen met oog op meer robuust systeem en minder negatieve omgevingsimpact).
- De hier steeds evoluerende inzichten zijn altijd snel in de uitvoering van de projecten geïntegreerd.
- Landbouw blijft in dit geheel het zwakke broertje; het betrof hier wel een natuurinrichtingsproject.
- Door de koppeling van het ruilverkavelingsproject aan de ruimte-inname voor de N8 was er relatief gezien minder ruimte voor maatregelen in het kader van landinrichting.
- Zie inrichtingsplan Averbode bos en heide. Hier zitten al de opgesomde elementen in (VLM).
- Een bijdrage leveren aan de omgevingskwaliteit. Robuuste en veerkrachtige open ruimte creëren vraagt om een veel grotere ambitie, dus ook budget.
- Er zijn een aantal erg mooie zaken gerealiseerd, maar het effect daarvan is toch eerder 'puntsgewijs' en 'cosmetisch' (een bomerrij, een bufferbekken, een poel, een speelbos, een wandelpad). Wel allemaal binnen één gebied, maar het meeste daarvan niet met grote impact op het geheel. Daarvoor is het geheel aan maatregelen vaak te beperkt in omvang.
- De klimaatverandering en de steeds verdere intensivering van de landbouw zorgen voor een te grote belasting. Hierdoor wordt de draagkracht alsnog overschreden. In het kader van duurzaam waterbeheer, CO2 captatie, biodiversiteit zou een bijsturing moeten gebeuren.
- Soms wel, soms helemaal niet, afhankelijk van de concrete ingreep.

- Door het creëren van een hoge toegankelijkheid (doorkruist met vele paden) is het gebied op natuurvlak minder veerkrachtig dan voordien. Vooral het vagevuurbos zal veel meer recreatiedruk krijgen.

4.3.3.2 “De VLM draagt met de maatregelen van het project voldoende bij in het creëren van robuuste natuur- en bosgebieden.” (28 deelnemers)

- Netto ontbossing in de Liereman om plaats te maken voor open habitats, waarvan de haalbaarheid een groot vraagteken is omwille van onvolledige wetenschappelijke studies en andere factoren (klimaatwijziging).
- Jacht als zeer belangrijke actor in dit gebied wordt onvoldoende meegenomen (predatiecontrole).
- Te veel landbouwgrond wordt omgezet naar natuur en bos. De eigendomsrechten worden onvoldoende gerespecteerd.
- Vandaar dat ik niet begrijp dat de VLM zich niet publiek verzet tegen het geplande op- en afrittencomplex (van het AW&V) in de Keuzemeersen in Drongen, waar ze geïnvesteerd heeft in Natuur Inrichting!
- Hangt af van verdere verloop project. voorlopig nog onvoldoende, maar inspanningen zijn er.
- Volgens externe specialisten:

Uw bijzondere aandacht moet gevestigd worden op het voorkomen van drie toch wel vrij zeldzame tot zeldzame soorten : *Sphagnum russowii* (tot hiertoe van 4 vindplaatsen in Limburg bekend, waarvan 1 verdwenen), *Sphagnum subsecundum* (tot hiertoe 3 vindplaatsen in Limburg) en *Pallavicinia lyellii* (slechts bekend van enkele vindplaatsen in Limburg).

Ons inziens is het meer dan wenselijk dat de vindplaatsen van deze zeldzame soorten bewaard blijven en dit om de volgende redenen:

- ° Het zijn typische soorten voor berkenbroekbossen. Broekbossen die deze soorten herbergen zijn van uitzonderlijke waarde en verdienen een absolute bescherming.
- ° (Berken)broekbossen die dergelijke soorten herbergen behoeven geen verder beheer en ze brengen dan ook geen extra beheerskosten meer met zich mee, omdat ze het einde van de successie betekenen.

Tijdens het terreinbezoek deed ik volgende vaststellingen:

- ° op verschillende percelen in het westen is de bodem tot het maaiveld met water verzadigd, ondanks de lange droge periode (neerslagtekort gedurende 11 maanden).
- ° bomen sterven stilaan af, zelfs zwarte els.
- ° veenmossen groeien bijna overal op blauwbespercelen en in de bospercelen, geen determinatie tot op soortniveau.
- ° In de kruidlaag groeien o.a. zeggesoorten, wateraardbei, waterdrieblad, op open plekken is een goed ontwikkelde kruidlaag met deze soorten aanwezig.

Vergeleken met terreinbezoeken in 2010-2012 waren de percelen duidelijk natter, vermoedelijk doordat zijgrachten niet meer zijn onderhouden en zijn dichtgegroeid of – geslibd. Hierdoor blijft regenwater gemakkelijker staan en worden de standplaatscondities natter en zuurder. Dit verklaart de groei van veenmossen. Samen met de natte condities hartje zomer is dit een aanwijzing dat er actieve veengroei is in de Zwarte beekvallei, zeker op percelen met een grondwaterpeil tot op het maaiveld. De vegetatieontwikkeling vertoont eigenschappen van veenbossen, habitatcode 91D0, maar het kan ook een zure vorm van het elzenbroek zijn (habitatcode 91E0). Door de vochtigere condities herstelt de natuurlijke vegetatie van de beekvallei zich stilaan vanzelf. Na het terreinbezoek van externe specialisten diende zelfs Inbo een advies in over de veenmospopulatie(s). Het “advies over het natuurinrichtingsproject Zwarte Beek” van INBO is 13 bladzijden lang.

Wij lezen in de verwachte impact van de maatregelen op vegetatie en veenmossen en in de conclusies heel wat woorden als: “zou, is moeilijk voorspelbaar, mogelijk, schijnbaar, het kan zijn, we verwachten, het valt te verwachten, erg onzeker, bestaat de kans, moeilijk te voorspellen, is het niet mogelijk om voorspellingen te doen, het is ook niet onwaarschijnlijk ...”. Hieruit kunnen we alleen maar afleiden dat de te verwachte impact volgens dit rapport absoluut niet zeker is, en op zijn minst kan in twijfel getrokken worden. Maar in het MER-ontheffing dossier noch in geen enkel verslag van het natuurinrichtingsproject Zwarte Beek, noch in het Projectuitvoeringsplan Vallei 2017 is hiervan melding gemaakt. Argumenten die gedurende die 20 jaar in de praktijk al achterhaald zijn, door een veranderde situatie in het gebied, worden nog altijd gebruikt.

- Soms worden de belangrijkste knelpunten in het project niet opgenomen (bos- of natuuruitbreiding) en wordt gewerkt binnen het huidige planologisch kader. Dan wordt vooral ingezet op verbetering van de kwaliteit voor toerisme of de gebruikers. Landinrichting moet meer samen gaan met ruimtelijke ontwikkeling en ook mee inzetten op de realisatie van robuuste natuur- en bosgebieden. In andere projecten (bvb. Vinderhoutse Bossen) was dit wel het geval. Deze werkwijze mag echter ruimer toegepast worden.

- Niet van toepassing in deze Ruilverkaveling.

- Ik pleit wel voor een voldoende tijdige analyse naar mogelijkheden tot parallel projectverloop in een aantal regio's, tijdens planfase. Waarbij bv. NI en RVK toch in uitvoering synchroon worden gerealiseerd. Dat biedt zowel kansen voor draagvlak (beide 'sectoren' worden geëngageerd), zowel als naar uitvoeringskost voor werken (werk aan werk koppelen, grondverzet vanuit het ene project naar het andere).

- Bij de voorlopige toebedeling wordt 70 ha van de 129 ha voorziene bijkomende natuur gerealiseerd. Dus daar moet nog een tandje bijgestoken worden. Bij de realisatie van de bufferstroken en de groenblauwe dooradering is 61 km brede stroken voorzien in het plan maar daar wordt maar een fractie van gerealiseerd. Ook daar moet een tandje bijgestoken worden.

- Er worden in verhouding te weinig bosgebieden gecreëerd en te veel heidegebieden. De verhouding zit niet goed.

- Het bos is duidelijk de grote verliezer binnen dit project maar dat is niet de schuld van de VLM.

- Bij natuurinrichting ligt focus uiteraard op natuurdoelstellingen. Experts worden betrokken bij hoe het gebied best ingericht wordt.

- Soms te veel druk van natuurbepaalde nadelen van landbouw.

- Maar de uitvoering zou na al die jaren veel beter kunnen.

- Om dat werkelijk te willen realiseren had de projectperimeter uitgebreider moeten zijn, maar dat was spijtig genoeg niet haalbaar. De huidige perimeter laat vrijwel uitsluitend interne beheermaatregelen toe, puur gericht op natuur. Bepaalde brongerichte maatregelen (bijv. de uitloging een naburig stort helpen te reduceren) zijn hierdoor niet mogelijk.

- Blijft dat de gerealiseerde structuren nadien in een aparte procedure een juridisch sluitend statuut moeten krijgen.

- Teveel landbouwgronden die verloren gaan! Nadien wordt de natuur niet onderhouden zoals het hoort en zijn deze gebieden weinig of slecht nog toegankelijk, vb.: distels, netels en diverse onkruiden waaien over naar de landbouwgronden enz...

- De ruilverkaveling focuste vooral op de landbouwfunctie, veilige fietspaden en op het afstemmen met de herinrichting van de N8. Tegelijk zijn in het gebied niet zoveel voor de hand liggende opportuniteiten voor de versterking van natuur omdat het er vooral om natuurwaarden gaat gerelateerd aan het landbouwlandschap.

- In vele opzichten zelfs ten koste van de landbouw!!!

- Zie inrichtingsplan Averbode bos en heide. Zegt op zich voldoende (VLM).

- Levert zeker een substantiële bijdrage, maar er zijn veel meer maatregelen nodig om robuuste natuur- en bosgebieden te realiseren.
- Eerste focus van VLM zijn de robuuste landbouwgebieden en het vrijwaren van de belangen van bestaande landbouwbedrijven.
- De moderne landbouwvoering en de steeds verdere aantasting van KLE's (schaal vergroting), egalisaties, drainage, irrigatie, ... ondermijnen de natuurwaarden van het buitengebied. De genomen maatregelen zijn onvoldoende om hierop een antwoord te bieden.
- De inrichtingsmaatregelen zullen de biodiversiteit en corridors tussen kleine heide relicten versterken. De schaal van de maatregelen had groter mogen zijn (te veel versnippering van kleine maatregelen en te veel budget naar landschapsarchitectuur en recreatie...

- Verleggen van waterlopen: men weet absoluut niet wat de impact hiervan is + kostprijs
- Waarom geen natuurlijke zuivering door de aanleg van bijvoorbeeld een rietveld??
- Impact klimaatwijziging op waterhuishouding? Andere maatregelen nodig? Ander habitat?
- Hydrologisch gaat het om een sterk grondwater gevoed systeem. Overstroming met vervuild oppervlaktewater is gezien de gevoeligheid van de aanwezige habitats niet aangewezen. De doelstelling is dus eerder beperkt.
- Juist als het over meer grachten gaat (trager afvoer), maar echt onvoldoende naar grote spaarbekkens voor het behoud van water ter plaatse voor hergebruik en beregening voor teelten in droge periodes. Alle water loopt hier naar de zee en is waardeloos voor landbouw.
- In tussentijd is de situatie in het gebied reeds compleet veranderd. Vernatting is reeds ingezet, zonder werken. Er wordt ook geen rekening gehouden met de huidige snelle klimaatverandering en met de evapo-transpiratie. Veenmos is een geslacht van mossen dat voorkomt op natte, voedselarme en zure standplaatsen. Er zijn meer dan 20 verschillende soorten. Sommige soorten vind je in laagveen, andere enkel in hoogveen. Veenmossen zijn veenvormers. Veenmossen verzuren de bodem, doordat de plant basische ammoniumionen (NH_4), die de zuurgraad van de bodem verhogen, opneemt en verzurende waterstofionen (H^+) afgeeft. Zij hebben het verrassende vermogen om de waterstand te reguleren en zorgen zelf voor hun ideale groeiomgeving. Veenmos werkt als een grote spons die massale hoeveelheden water kan opslaan. Andere planten hebben het meestal erg moeilijk in een dergelijke omgeving, waardoor het veenmos weinig competitie heeft. Hoe meer veenmos, hoe moeilijker voor andere planten om te overleven, uiteindelijk worden de bomen door veenmossen verdrongen, waarna veenmosveen ontstaan. Volgens een externe expert zijn de bomen stilaan aan het afsterven, zelfs zwarte els. En in het kruidlaag groeien o.a. zeggesoorten, wateraardbei, waterdrieblad, slangenwortel, veenpluis, op open plekken is een goed ontwikkelde kruidlaag met deze soorten aanwezig. Met deze veranderende omstandigheden wordt eveneens geen rekening gehouden.
- Geen maatregelen die grondwaterstand of overstromingsgevoeligheid beïnvloeden, is daar ook niet onmiddellijk punt van aandacht.
- Er worden maatregelen voorzien, maar moeten wellicht nog deels uitgevoerd worden. Had nog meer aandacht mogen krijgen.
- Bij de voorlopige toebedeling wordt 70 ha van de 129 ha voorziene bijkomende natuur gerealiseerd. Dus daar moet nog een tandje bijgestoken worden. Bij de realisatie van de bufferstroken en de groenblauwe dooradering

is 61 km brede stroken voorzien in het plan maar daar wordt maar een fractie van gerealiseerd. Ook daar moet een tandje bijgestoken worden.

- Dat water zou niet in De Liereman opgehouden moeten worden. Het is een probleem van Turnhout dat beter elders aangepakt zou worden.
- Bij natuurinrichting is vernatting en verhoging van waterpeilen vaak aan de orde, rekening houdend met andere landgebruik en/of doelstellingen.
- Draagt wel bij maar niet voldoende (dat is een gevolg van het falende beleid van de bevoegde ministers inzake water)
- De lokale belanghebbenden zijn meestal niet echt bewust van problemen ter zake, zodat medewerking een moeizaam proces is en niet alle mogelijkheden optimaal konden gerealiseerd worden.
- In het gebied is er een tendens naar meer waterbehoevende teelten. In droge periodes is er water te kort waarbij dit gehaald wordt uit de naburige polders, wat de droogteproblemen daar versterkt. Het project had misschien meer kunnen inzetten op waterconservering (waterputten, spaarbekkens, e.d.), zodat de toekomstige watervraag binnen het gebied zelf kan worden opgevangen.
- Zie natuurinrichting Zwarte Beek: grootschalig veenherstel. (VLM)
- Ook hier ligt de ambitie te laag. Hier is een gebrek aan relevante kennis (bv. werken met hydrologische modellen).
- In ons dossier wordt er erg naar de provincie gekeken. Die provincie legt de ambities vooral in het landbouwgebied, wat de evenwichten dan weer moeilijker maakt, terwijl het ook anders zou kunnen. De pragmatische oplossing wordt niet altijd gekozen.
- Was nooit echt een topic in dit project.
- Goede aandacht voor veldvijvers.

4.3.3.4 “De VLM heeft in het project voldoende aandacht voor maatregelen die de lucht-, water- en bodemkwaliteit van het gebied ten goede komen.” (15 deelnemers)

- Argumenten die gedurende die 20 jaar in de praktijk al achterhaald zijn, door een veranderde situatie in het gebied, worden nog altijd gebruikt.
- Er wordt echt geprobeerd om een overstort op de Schuddebeurzebeek te doen oplossen door de gemeente. Maar het is een volledig gemeentelijke bevoegdheid.
- Is te weinig aan bod gekomen. Ik kan me alvast geen specifieke maatregelen voor de geest halen.
- Hier zou zeker nog bijkomende aandacht mogen gaan naar landschapsecologische aspecten. Bv. bemesting in specifieke (zandige) inzigggebieden kan leiden tot nitraatstromen richting valleidelten. Dan verdient een hertoewijzing van gronden, of een uitmijnsceenario zeker ook overweging in de ruimtelijke organisatie, dan wel een heroriëntatie in natuurdoelen, of een in tijd opschuiven van die doelen, zolang er geen realistisch haalbaar grondgebonden alternatief is voor een zittend bedrijf.
- Luchtkwaliteit als aspect wordt meestal niet zo expliciet meegenomen.
- Dit zal pas na voleindiging project blijken. Dit is nu onbekend.
- Natuurinrichting kan enkel binnen de perimeter maatregelen nemen. Dus wat in mogelijkheden ligt van het project wordt vaak aangepakt. Maar dikwijls zijn er nog invloeden van buitenaf die het project niet volledig kan oplossen (waterkwaliteit, depositie uit de lucht...).
- Mogelijkheden voor beperken van atmosferische depositie (verzuring, vermisting) door afspraken met bedrijven in directe omgeving waren essentieel voor uitvoering van MAP, PAS e.d.

- Hier heeft de VLM geen vat op gehad.
- Ook weer zo'n voor groepen belanghebbenden overtrokken problemen die geen al te ingrijpende maatregelen kunnen verantwoorden.
- We trachten alles te bekijken en integraal te werken, ook al hebben we niet alle mogelijkheden binnen de scope van ons project. Bv. aanpak lozingspunten door deze te inventariseren en rioolbeheerders/gemeentes hierop wijzen en trachten dit mee te laten uitvoeren (VLM).
- De ontbossingen zullen hier omgekeerd werken (verlies aan lucht- en waterfilterende werking en koolstofopslag).
- Impact van dit project hierop is beperkt. Er is 1 beek waarvan de bovenloop is veilig gesteld wat goed is.

- Hier liggen nog misschien wat extra kansen, mogelijkheid is om een betere afstemming te hebben met andere Vlaamse instanties zoals AWW.
 - Op de stukken waar werken al plaats gevonden hebben, is inderdaad veel rust. Waar vroeger het krioelde van vliegende insecten en getijl van verschillende vogels bevindt zich nu een broedplaats voor Canadese ganzen.
 - Is in deze Ruilverkaveling niet echt opgenomen.
 - De tractorsluizen blijven een discussiepunt.
 - Ik heb daaromtrent nog geen maatregelen gezien.
 - Eén van de weinige rustgebieden in het gebied, de Aanwijssputten, wordt door de realisatie van een kijktoren (terechte vervanging van gestaande kijkhut) en een nieuw kijkplatform gehypothekeerd.
- Door dat bijkomende open kijkplatform vlak bij een drukke recreatieve as, zal de verstoring zeker toenemen in dat gebied.

- Recreatieve inrichting wordt vaak meegenomen in de natuurinrichtingsprojecten (vb. Biscopveld: kijktoren voor natuurliefhebbers, kijkkamer voor bredere publiek) echter rekening houdend met de ecologische draagkracht. Het is vaak ook een middel om lokale overheden mee te krijgen in een project.
- Rustbeleving in rustgebieden kan 'contradictio in terminis zijn'! Evenwicht waarborgen is taak van terreinbeheerder.

Nadien moeten lokale besturen die, bij middel van politiereglementen en handhaving, hard maken en het valt hun zwaar hierdoor in dispuut met (hun) burgers te komen.

- Geen "beleving"-inrichting mogelijk in project.
- Zie natuurinrichting Averbode bos en heide: heel wat wandelpadjes voorzien (VLM).
- Een aantal belangrijke rustgebieden (in het verleden) worden nu door nieuwe infrastructuur actief gepromoot voor recreatieve ontsluiting, en zullen dus meer blootgesteld worden aan verstoring.
- Te veel recreatiedruk en openstelling door het kriskras aanleggen van paden voor divers gebruik. Men heeft de kans gemist om verkeer door blauwhuisstraat en boskapeldreef te beperken (politiek niet haalbaar).

4.3.3.6 “De VLM draagt met het project op een voldoende manier bij tot een meer vitale en duurzame landbouw.” (19 deelnemers)

- Als landbouwer wordt je in heel het project gezien als eigenbelang.
- De weinige graslanden waar nog landbouwers op actief zijn, betreft ofwel landbouwers bij stopzetting van hun bedrijf of de voorgestelde maatregelen hebben weinig onmiddellijk gevolg voor de betrokken landbouwers.
- Doelstelling van Ruilverkaveling en daar is tot nu toe ook de meeste aandacht naar toe gegaan.
- Vandaag kwam wel het pijnpunt van de mestfraude in de pers (DS). Ik neem zeker aan dat VLM zijn best doet, maar er mag zeker nog meer gerichte handhaving worden bedongen (ook in personeelstermen), zo lang als nodig, want dit hangt meen ik best samen met een sprekend boetebeleid.
- Maar de schaalvergroting zal ook een probleem van erosie en waterbeheer scheppen.
- Boeren die blijven worden beperkt, hoe is dat voldoende duurzaam voor hen?
- Het project ondersteunt duidelijk de grootschalige landbouw. Of dit een vitale en duurzame landbouw is, is nog maar de vraag.
- De mogelijkheden van het instrument natuurinrichting zorgen dat vaak oplossingen gevonden kunnen worden voor landbouwers (vergoedingen, kavelruil, hydrologisch isoleren natuurkern...). Op die manier kan vaak zekerheid geboden worden aan de landbouwers.
- Geen doelstelling van dit project toch?
- Actueel is in het natuurgebied de landbouwactiviteit heel gering.
- Ook tijdens de uitvoering sterk negatieve landbouwers durven een aantal jaren later ruiterlijk toegeven dat er een onmiskenbare verbetering is.
- Teveel goede landbouwgronden die verloren gaan!
- Zie ruiloperaties i.k.v. de Merode (VLM).
- Ik kan natuurlijk niet voor de landbouwers spreken, maar ik denk dat de VLM zeker veel en terechte aandacht heeft voor de landbouw, maar ook hier is er het probleem van de traagheid. Veel landbouwers zitten al jaren op de implementatie te wachten en dat duurt veel te lang.
- De huidige industrialisering van de landbouw (schaal vergroting, steeds meer dieren, meer serres, meer, meer ...) zorgt er voor dat o.a. de landbouw niet afhankelijk is van het bodemtype. Alles kan aangepast worden, egaliseren, ophogen, draineren, irrigeren, kunstmest, ... is niet duurzaam naar de toekomst toe. Het is dan ook moeilijk om te spreken over duurzame landbouw. Dit staat los van de RVK. Maar er wordt ook geen antwoord op of een halt aan toe geroepen.
- Afhankelijk van de ingreep.
- Landbouw in het afgebakend gebied is al heel beperkt.

4.3.3.7 “De VLM ondersteunt met het project landbouwers voldoende om in te spelen op mogelijkheden voor verbrede landbouw.” (21 deelnemers)

- Kleine landbouwers worden volledig buiten spel gezet. Het zijn net deze kleine boeren die bijdragen tot meer biodiversiteit (koeien staan nog buiten, houtkanten,...).
- Wij verbouwen exoten tegen een natuurgebied, ... En landbouwers zorgen voor vermessing en zorgen voor de CO2 uitstoot van het vee... Moeilijke vraag.

- Landbouwers zijn daar zelf zelden vragende partij voor.
- Dat was niet de scope van dit project, dus kan ik niet over oordelen.
- Was geen thema binnen de ruilverkaveling.
- We werkten bv. samen aan de lancering van uitmijnpraktijk.
- VLM mag (juridisch) niet steeds alle mogelijke middelen of instrumenten waarover ze beschikken inzetten om (individuele) landbouwers te ondersteunen in hun zoektocht naar verbreding. Projecten zijn bovendien expliciet gericht op verbreding van landbouw, waardoor dergelijke maatregelen eerder in de marge genomen worden. Ze zijn vaak niet een kerndoel van het project.
- Het was mijn indruk dat landbouw niet verbreed, maar versmald wordt.
- Actueel is in het natuurgebied de landbouwactiviteit heel gering.
- Hier heb ik eigenlijk geen weet van een opvallend resultaat dat (nu al) ruimer gaat dan de marge.
- Concrete ondersteuning en maatregelen zijn mij niet gekend.
- Hier heb ik niet meteen zicht op.
- Doel is verbetering van de agrarische structuur; verbrede landbouw is een ondernemerskeuze.
- Zie merode-ondernemers (VLM).
- Voor zover ik mij herinner werd er enkel een studie uitgevoerd over de mogelijkheden i.v.m. korte keten.
- In zoverre zij daar voor open staan.
- Landbouw in het afgebakend gebied is al heel beperkt.
- Ik zie dit niet onmiddellijk als een taak van de RVK.

- Zacht recreatieve ingrepen zijn mogelijk om bij te dragen aan natuureducatie en -beleving. De gevoeligheid van het gebied maakt wel dat veel aandacht moet gaan naar niet overschrijden van de draagkracht ervan.
- Heel in het begin hebben ze tegen mij gezegd dat ons bedrijf niet is ingekleurd als recreatie, ook toerisme is moeilijk wegens het vogelrichtlijngebied, Dus zorgen we voor alles een beetje... Voor de rest gebeurt alles aan de bovenloop van de Zwarte Beek tegen Koersel Kapelleke.
- Recreatie wordt voorzien om bunkers meer bereikbaar te maken: uitkijkplatform. Dat was al langere tijd een vraag van de politiek. Er wordt wel rekening gehouden met erfgoed (schade aan de bunkers, binnendringen, vandalisme), natuurwaardes (toegangsweg), omgeving (poelen, ...), om die soms tegenstrijdige belangen te verzoenen.
- Het project heeft geleid tot een ruimte die nu meer en meer benut wordt voor recreatie en evenementen.
- Er is aandacht voor extra recreatieve ontsluiting, maar minder naar natuurbeleving en groenbeheer.
- Nog geen maatregelen rond gezien. De eigenaars van de recreatiezone hebben nog geen apart gesprek gehad met VLM over de impact op recreatie en toerisme, terwijl er toch recreatief en toeristisch verhuurd wordt in de Liereman.
- Grotendeels mee eens behalve dan wat betreft bosbouw.
- Natuurinrichting zorgt vaak dat gebieden landschappelijk aantrekkelijk worden voor recreanten/toeristen. Er is vaak aandacht voor natuurbeleving en de inrichting maakt het ook voor de beheerder mogelijk het gebied goed te beheren (beheerinfrastructuur zoals begrazingsrasters, maaibaar maken van terreinen...).
- Evenwicht ecologie-economie blijft moeilijk; soms blijft de indruk bestaan dat economie (landbouw, recreatie) teveel doorweegt.

- Ik heb tijdens werkbezoeken intensief gebruik ervaren door jong-gepensioneerden (jonger dan ikzelf toen), een groep die in het licht van langer werken allicht flink zal verminderen terwijl bejaarden (70+) in deze minder geen doelgroep zijn.
- Toch teveel regels die creativiteit nekken.
- Zie merode-ondernemers (*VLM*).
- Inrichten van valleigebieden is sterk mensgericht, dus sterk gericht op menselijke activiteiten.
- Ik vind dat er meer zou kunnen op dit vlak. Er gebeurt wel van alles rond recreatie en zo, maar dat is niet gericht op de economische valorisering ervan. Het stimuleren van ondernemerschap is zeker iets waar winst te rapen is en wat zeker ook voor meer draagvlak zou kunnen bieden. Ik denk bijv. aan een gericht investeringsfonds voor geïnteresseerde ondernemers.
- Vooral voor recreatie zijn er een aantal mooie zaken gerealiseerd.
- Draagt zeker bij aan toerisme en recreatie, maar of dat een goede zaak is, is sterk afhankelijk van de locatie.
- Recreatie en toerisme krijgen te veel aandacht.

4.3.3.9 “De VLM houdt bij de maatregelen die de publieke ruimte in het projectgebied beter toegankelijk maken, voldoende rekening met de behoeften van de bewoners en de gebruikers (zoals recreanten en landbouwers) van het gebied.” (15 deelnemers)

- Dit moet nog aan bod komen.
- Soms krijgt één persoon zoveel invloed dat het project aanzienlijk veranderd wordt (in Grimbergen).
- Geen maatregelen voorzien of uitgevoerd die publieke ruimte beter toegankelijk maken.
- We stellen vast dat Natuurpunt veel wandelwegen afsluit. We weten tegelijk niet hoe de toegankelijkheid verder zal aangepast worden in de toekomst.
- Door de verdere ontsluiting van het gebied vrees ik dat de druk op het randgebied onevenredig gaat toenemen met o.a. zwerfvuil en loslopende honden als gevolg.
- Hogere toegankelijkheid = meer verstoring dus stilte- en rustgebieden lijden hieronder.
- Verkeersveiligheid en conflictvrij medegebruik zijn altijd in de plannen meegenomen.
- Het project draagt bij tot een veilig (fiets)verkeer op de belangrijke wegen en zo op de leefbaarheid van de dorpen.
- Er mocht gerust wat minder rekening gehouden worden met plaatselijke politieke gevoeligheden. Het zou voor heel wat meer toegangsmogelijkheden gezorgd hebben.
- Hier is geen echte visie, met zonering en geleiding van recreatie voorzien, of alleszins niet gevolgd, eerder inspelen op allerlei opportuniteiten, of die nu wenselijk zijn of niet.
- Er is te veel aandacht gegaan aan het toegankelijk maken ten nadele van natuurdoelstellingen.

4.3.3.10 “De VLM heeft in de maatregelen voor toegankelijkheid voldoende oog voor een evenwicht tussen de noden van gebruikers/inwoners en de draagkracht die het gebied aan kan.” (16 deelnemers)

- Dit moet nog blijken. Bewaken dat nu rustige gebieden ook in de toekomst rustige gebieden blijven.
- Dit moet het absolute uitgangspunt zijn wegens de kwetsbaarheid van het gebied.
- Hangt af van de verdere evolutie.
- Ik hoor sommige andere verhalen van inwoners.
- Steden en gemeenten blijven hier natuurlijk een belangrijke bevoegdheid dragen.

- Dit is op dit tijdstip niet duidelijk, het project is nog lopende.
- In het projectrapport moet ik lezen dat een toegankelijkheidsstudie is uitbesteed aan het Regionaal landschap. Dit is nooit binnen de commissie besproken en weer beslist achter de rug van eigenaars en gebruikers.
- Er was sprake om 1 of 2 vluchtwegen af te sluiten, dit zou ten goede komen aan de kwaliteit van het habitat gebied. Aanvankelijk werd dit op de lange baan geschoven. Het ziet er nu naar uit dat er niets zal gebeuren!
- Een brug over de Dammesevaart in hoeke voor landbouwvoertuigen.
- Vb. Bulskampveld is drukker bezocht dan Vagevuurbossen (rustiger gebied) of afgesloten delen (vb. in Gulke Putten). De aanleg van recreatieve infrastructuur wordt daarop afgestemd. Anderzijds mogen resultaten ook zichtbaar gemaakt worden aan het publiek (toegankelijk zijn), wat zorgt dat de inrichting gedragen wordt. Weliswaar steeds rekening houden met ecologische draagkracht.
- Indruk dat teveel aandacht gaat naar uitwerking als 'prestigeproject' eerder dan terdege rekening te houden met ecologische draagkracht.
- Moeilijk of onmogelijk te bepalen, tenzij na grondig statistisch onderzoek m.b.t. de (avi) fauna.
- Er is in deze dikwijls intensief gediscussieerd en over compromissen onderhandeld.
- Recreatieve ontsluiting primeert op ecologische draagkracht en noden van gebruikers.
- Er is te veel open gesteld of toegankelijk gemaakt ten nadele van de natuur. Er zijn parkeerplaatsen of poorten voorzien, maar geen verbodsborden gezet op plaatse in het midden van het gebied, wat tot wildparkeren en afval leidt. Verkeersbeleid had beter afgestemd kunnen worden om de draagkracht van het gebied te beschermen.

- Bijv. koortskapel in Ruiselede/Wingene.
- Niet echt aan bod gekomen.
- De veenmossen, die tot de oudste plantsoorten behoren, groeiden rond de blauwbessenstruiken en waren bezig daar één groot veenmossentapijt te vormen. Door de blauwbessenstruiken met stronk en wortel uit te trekken, wordt ook het veenmossentapijt volledig verwijderd. De Vlaamse Werkgroep Bryologie en Lichenologie (VWBL) beschouwt het gebied waar de inrichtingswerken plaats vond als één van de grootste aaneengesloten gebied waar veenmossen groeien. Het pure veen dat is afgeschraapt heeft een erfgoedwaarde in de betekenis van bodemarchief. Waarom hebben de mensen van ANB, INBO en VLM die het waardevolle en mooie gebied toch goed zouden moeten kennen, het in studies, aanbevelingen enz. nooit over deze veenmossen?
- Zeer mooie manier om het archeologisch waardevol erfgoed in de kijker te zetten.
- Door echter grote periode tussen opmaak plan en uitvoering, verdween onroerend erfgoed in het gebied.
- Buiten de bodemschijf zijn er nergens initiatieven rond archeologisch onroerend erfgoed. De archeologische beschermingszone werd heel onhandig afgebakend, door de uitzondering van het bezoekerscentrum en het insluiten van de weekendzone. Dit heeft heel wat verbijstering veroorzaakt.
- Bouwkundig erfgoed wordt via NI Biscopveld minder aan gewerkt, maar dat gebeurt wel in parallel lopende Landinrichting Bulskampveld (wat daarin ook meer thuis hoort). Landschappelijk erfgoed wordt natuurlijk wel rekening mee gehouden. Er gebeurt ook steeds archeologisch onderzoek waar nodig.
- Toegankelijk maken kan juist een bedreiging inhouden voor deze waarden; VLM draagt inderdaad bij tot uitvoering van voorzieningen, maar de visie van terreinbeherende organisatie blijft uitgangspunt.

- Ik zie geen bouwkundig, landschappelijk en archeologisch onroerend erfgoed in het project gebied.
- Bouwkundig erfgoed gaat de financiële mogelijkheden van het instrument te boven. Meer dan kleine elementen kunnen niet worden aangepakt.
- Vraag is of dat een finaliteit moet zijn.
- Alle erfgoedrelicten werden in natuurinrichting averbode bos en heide op één of andere manier opgewaardeerd (VLM).
- Afhankelijk van de concrete ingreep.

4.3.3.12 “De VLM draagt voldoende bij tot het creëren van een hechter gemeenschapsgevoel in het gebied door ruimtelijke ingrepen in het project (zoals het inrichten van ontmoetingsplekken, speelhoekjes, ...) en door het betrekken van bewoners in de planvorming en -uitvoering.” (14 deelnemers)

- Bewoners worden helemaal niet meegenomen, enkel individuen met een natte droom of uit eigenbelang.
- Het project laat de ruimte niet om deze aspecten mee te nemen. In andere projecten kan hier ruimte voor zijn, maar de ingeslotenheid en kleine oppervlakte van dit project en zijn hoge biologische waarde laten hier geen echte ruimte voor.
- Ik weet het niet, ik hoor dubbele verhalen van bewoners ...
- Bewoners worden wel voldoende kansen geboden om op de hoogte te blijven en betrokken te zijn van en bij het project.
- Zeer mooie ontmoetingsplek! Bv. 'Zomerbar' in de zomerperiode op de site is prachtig!
- Niet echt maatregelen in deze ruilverkaveling.
- Betrekken van bewoners zou nog een stap verder kunnen gaan door hen niet enkel te informeren en ideeën te laten geven voor de planvorming, maar ook in de aanleg mee te nemen. Voor sommige projecten kan een grondigere sociale werking helpen in de toe-eigening van een project. Zeker in de context van de Vlaamse Rand waar diverse bewonersgroepen en culturen aanwezig zijn. De aanpak van het BIM-leefmilieu Brussel kan hierin mogelijk inspiratie bieden.
- Deze vraagstelling is absoluut te vroeg. Het project is nog niet voldoende geavanceerd. Ik vind de mate van betrokkenheid in alle geval beneden peil.
- Lokaal publiek betrekken bij planvorming komt bij mijn weten bij natuurinrichting minder aan bod, maar lijkt me misschien ook niet echt nodig. Er is wel inspraak bij zaken die in openbaar onderzoek moeten.
- Info avond met lokale buurt was een fiasco : VLM kreeg de lokale buurt tegen zich (betreffende verkeersvrij maken van de weg). Op zich was de poging van de VLM verdienstelijk!
- Als ik hierover een positieve respons ontving was dat eerder toevallig. Ik krijg daarover geen structurele feedback.
- Dit was niet meteen de focus van dit project.
- De inrichting heeft vooral gezorgd voor meer tegenstellingen en discussies.

4.3.3.13 “De VLM draagt met de maatregelen in het projectgebied voldoende bij aan het terugdringen van klimaatverandering.” (30 deelnemers)

- Eerder klimaatmitigatie, niet terugdringen van klimaatverandering op zich.
- Massale kaalkap in de Liereman!!!
- Het helpt maar ik vrees dat het niet voldoende zal zijn.

- Via behoud/herstel natuurlijke hydrologie.
- Hangt af van verdere evolutie project.
- Wegens de veranderde omstandigheden en het blijven baseren op een foutieve basis is er zoveel veen/bomen verwijderd geweest. Er zijn/worden hectares gekapt, waarvan 10 centimeter grond van de bodem wordt afgeschraapt. D.w.z. dat van 1 ha veen draineren evenveel CO2 in de lucht brengt als met een personenwagen zes keer rond de aarde te rijden (290.000km!). Er zit wereldwijd 30% van de ondiepe koolstof opgeslagen in veen terwijl dit slechts 3% van de landoppervlakte beslaat. Daar komt nog bij dat een dek van veenmos een goede afscherming vormt tegen het vrijkomen van methaangas uit de ondergrond. Aangezien methaan een tot 20 keer sterker broeikasgas is dan CO2, kan dit beter voorkomen worden. Het is alleen spijtig, wat ze gedaan hebben. En het is niet zo als ze alles onderwater zetten dat je dan terug veengroei hebt.
- Daarvoor zou het inzetten op robuustere natuur- of bosgebieden meer aandacht moeten krijgen en niet de inrichting van de ruimte voor bewoners en gebruikers (een mix zou ideaal zijn).
- Grasland ondergaat op den duur (hopelijk) transitie naar heischraal grasland maar dit heeft m.i. geen negatieve gevolgen op CO2-opslagcapaciteit.
- Onze projecten lopen al langer, er was al sprake van duurzaamheid, maar het klimaatverhaal speelt nu nog sterker door, maar de projecten zijn al in uitvoering.
- Bij start van ruilverkaveling was klimaat helemaal geen issue. Alleen aandacht voor water is er op het einde nog ingekomen.
- Ik denk dat dit een groeiende praktijk is (bv via ESD-analyse in enkele projecten).
- De kansen die er zijn in het structuurplan worden maar met mondjesmaat gerealiseerd. Tussen droom en daad gaat de zgn haalbaarheid. Terwijl Nelson Mandela zei: 'Niets is haalbaar zolang het niet gerealiseerd is'.
- Verwijderen van bos is zeer slecht voor de CO2 uitstoot. Men verkiest voor een natuurvorm (heide) die hierin veel minder te betekenen heeft.
- Door de geplande grootschalige omzetting van bossen naar heide/schraal grasland vermindert de opslag van CO2 evenals het milderende effect van bossen op het klimaat.
- Door aanplanten van bossen en herstel van moerasgebieden wordt aan koolstofopslag gewerkt. Maar de koolstofuitstoot aan de bron aanpakken ligt minder binnen mogelijkheden van natuurinrichting.
- Aantrekken en bevorderen van actieve recreatie betekent méér verkeer en consumptie.
- Elke vorm van natuurbeheer op ecologische grondslag draagt uiteraard bij tot klimaatverbetering, maar dit dient in de planning van de terreinbeheerder vast te liggen.
- Dit was niet de opzet van het project, alhoewel het wel in één van de acties naar voor kwam.
- Dit is zo totaal nieuw en kan alleen met een evaluatie van de projecten en de autonome ontwikkeling nadien worden beantwoord.
- Terugdringen van klimaatverandering is pas recent een hot item geworden : bij aanvang van het project is dit nooit benoemd).
- Eerder aanpassing dan terugdringen.
- "Veenherstel zwarte beek - venherstel abh" (VLM).
- 'Voldoende'??? Hier zou nog meer de focus om mogen liggen ipv 'beleving'.
- Ik ben er al even uit, maar ik heb toen het woord klimaat of klimaatrobuustheid nooit horen vallen. Uiteraard zijn natuurmaatregelen meestal wel goed voor klimaat, maar als argument speelde het weinig of niet.
- Daar was aanvankelijk toch wel erg weinig aandacht voor binnen het project. Later ging het dan eerder over het ter beschikking stellen van water voor de landbouw.

- Huidig Vlaams lanbouwbeleid zorgt enkel voor een grotere klimaat belasting. VLM kan hierop geen antwoord bieden.
- Dat zou pas spectaculair zijn :-).
- Zie koolstofbalans van de uitgevoerde werken.
- Het heeft weinig impact op climate change.
- Vloeit voort uit de andere doelstellingen rond blauwgroene dooradering en het open houden van de open ruimte.

4.3.3.14 “De VLM draagt met de maatregelen in het projectgebied voldoende bij in het verhogen van de weerbaarheid tegen de huidige en te verwachten gevolgen van de klimaatverandering.” (21 deelnemers)

- Hier zou de VLM een meer een proactieve houding kunnen aannemen en explicieter omgaan met de klimaatverandering en het politieke beleid meenemen in dit verhaal.
- Massale kaalkap in de Liereman!! Fragiele heidelandschappen die enorm veel werk en geld met zich meebrengen en dan is het resultaat nog twijfelachtig.
- Het helpt, maar ik vrees dat het niet voldoende zal zijn.
- Gelet op hoger aangegeven risico bij overstroming met oppervlaktewater, kan dit niet meegenomen worden in dit project, maar de aanwezige moerasontwikkeling zorgt wel voor een actieve koolstofsink die bijdraagt aan reductie van CO2.
- Daarvoor zou het inzetten op robuustere natuur- of bosgebieden meer aandacht moeten krijgen en niet de inrichting van de ruimte voor bewoners en gebruikers (een mix zou ideaal zijn).
- Geen maatregelen tegen droogte, opvang water...
- Klimaatscenario's zouden actiever meegenomen kunnen worden in de landinrichtingsplannen en evaluatie van de maatregelen in dat verband is zeker een aanbeveling.
- Verwijderen van bos is zeer slecht voor de CO2 uitstoot. Men verkiest voor een natuurvorm (heide) die hierin veel minder te betekenen heeft.
- Er wordt werk gemaakt van robuuste natuurgebieden, maar het blijft belangrijk om de recentste kennis te gebruiken en inzichten hierin te verbeteren.
- Dit moet het onderwerp worden van een bijzondere monografie die ik waarschijnlijk niet meer zal kunnen volgen.
- Vermoedelijk wel, maar vind dit moeilijk in te schatten.
- Te weinig aandacht voor waterconservering. Belangrijk in droge periodes gezien de neiging naar het verbouwen van meer waterbehoevende teelten in het gebied.
- Hoeft dat schaamlapje er echt bij?
- De biodiversiteit verhogen heeft zin maar de diverse biotopen liggen heel versnipperd en zijn klein zodat er weinig weerbaarheid is (eilandeffect).

